

10. KONGRES PSIHOTERAPEUTA

Sazrevanje i zrelost

Zbornik rezimea

23-25. oktobar 2020.

Online kongres

SAVEZ DRUŠTAVA PSIHOTERAPEUTA SRBIJE

Izdavači:

Savez društava psihoterapeuta Srbije, Beograd
Psihopolis institut, Novi Sad

Urednik:

Zoran Milivojević

Redakcija:

- Akademik (SKAIN) *prof. dr Gordana Dedić*, neuropsihijatar, psihoterapeut, Klinika za psihijatriju Vojnomedicinska akademija, Beograd – predsednik Naučnog odbora kongresa.
- *Dr Zoran Milivojević*, psihoterapeut, predsednik Saveza društava psihoterapeuta Srbije, predsednik kongresa.
- *Prof. dr Nevena Čalovska-Hercog*, neuropsihijatar, psihoterapeut, Fakultet za medije i komunikacije, Departman za psihologiju, Univerzitet Singidunum, Beograd.
- *Prof. Vesna Petrović*, psiholog, psihoterapeut, Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkatić" Univerziteta Union u Beogradu.
- *Prof. dr Snežana Milenković*, psiholog, psihoterapeut, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju, Univerzitet u Novom Sadu.
- *Prof. dr Tatjana Vukosavljević-Gvozden*, psiholog, psihoterapeut, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
- *Prim. dr Zoran Đurić*, psihijatar, psihoterapeut, Klinika za psihijatrijske bolesti „Dr Laza Lazarević“, Beograd.
- *Prof. dr Tatjana Milivojević*, filozof, psihoterapeut, Visoka škola socijalnog rada, Beograd

Dizajn i prelom:

Zoran Živančević

ISBN: 978-86-6423-076-6

Elektronsko izdanje, 2020.

ZRELOST I SAZREVANJE

DESETI JUBILARNI KONGRES PSIHOTERAPEUTA SRBIJE je posvećen temi „Zrelost i sazrevanje“. Ova tema će biti obrađena iz različitih aspekata: sazrevanje dece i mladih, koncept emotivne i socijalne zrelosti kod odraslih, ali i kao oblik porodičnog razvoja i sazrevanja, sazrevanja različitih grupa, kao i sazrevanja celokupnog društva. Pored biološkog pristupa, na zrelost i sazrevanje će se gledati iz aspekta razvoja emocija, psihičkih funkcija, ali i socijalnih veština.

Poseban segment kongresa će biti posvećen uticaju epidemije virusa SARS-CoV-2 i bolesti COVID-19 na mentalno zdravlje stanovnika naše zemlje. Od početka marta 2020. godine Savez društva psihoterapeuta Srbije je organizovao besplatnu volontersku pomoć građanima u krizi. Ovu pomoć je pružalo oko 420 volontera, psihoterapeuta i psihoterapeuta pod supervizijom. Ministarstvo za telekomunikacije je ustupilo savezu besplatni telefon 19844 za pozive građana u intervalu od 15-21 sat, na koji se do kraja juna javilo preko tri hiljade građana. Takođe je uz pomoć Ministra za inovacije Tehnički fakultet u Novom Sadu izradio aplikaciju „Podrška psihoterapeuta“ koje je preko istoimenog sajta omogućavala zakazivanje besplatnih psihoterapijskih razgovora anonimnih pozivača i psihoterapeuta-volontera. Treći vid kontakta je bio spisak dostupnih terapeuta po gradovima u Srbiji sa njihovim kontaktima i označenim vremenima u kojima su bili dostupni građanima.

S obzirom na veliku uključenost psihoterapijske profesije u ovu dobrovoljnu i dobrotvornu aktivnost, na kongresu će biti posebna sekcija na kojima će volonteri moći da razmenjuju svoja iskustva i da daju preporuke kolegama za eventualne buduće slične situacije. U kontekstu sazrevanja možemo sagledati i razvoj psihoterapijske

struke koja kod nas traje više od sedamdeset godina, a koja je upravo u uslovima produžene epidemije/pandemije pokazala visok stepen zrelosti i društvene odgovornosti.

Kongres psihoterapeuta Srbije jeste i prostor u kojem se stiču svi profesionalci koji se bave mentalnim i emotivnim zdravljem, ne samo iz Srbije, nego i iz regiona, ali i iz inostranstva. Posebno je značajan doprinos psihoterapeuta koji se iz dijaspore vraćaju u Srbiju kako bi sa domaćim kolegama razmenili svoje znanje i svoja iskustva.

Kako u okviru Saveza društava psihoterapeuta Srbije postoji više različitih naučno priznatih psihoterapijskih škola (modaliteta), kongres je mesto gde se zajednički razmenjuju znanja, tehnike, iskustva, rezultati istraživanja, itd., što doprinosi boljem upoznavanju različitosti i otkrivanju sličnosti u pristupima, kao i izgradnju zajedničkog identiteta psihoterapeuta kao identiteta koji nadilazi identitete u pripadnosti pojedinačnim modalitetima.

Jedan od znakova sazrevanja Saveza koji postoji 22 godine kao profesionalna organizacija srpskih psihoterapeuta, a koja je i član Evropske asocijacije za psihoterapiju, jeste što je ustanovljena godišnja nagrada za razvoj psihoterapije u Srbiji koja nosi ime dr Vladete Jerotića, a koja će ove godine biti dodeljena po treći put.

Dr Zoran Milivojević

Predsednik Saveza psihoterapeuta Srbije

Plenarna predavanja

KORONA VIRUS I MENTALNO ZDRAVLJE, SAZREVANJE I ZRELOST I ONLINE PSIHOTERAPIJA – “TRI U JEDAN” – KOORDINATOR O PROJEKTU SDPTS “PODRŠKA PSIHOTERAPEUTA”

Aleksandra Bubera

*Aleksandra Bubera PR, specijalistička ordinacija
iz oblasti psihijatrije “Bubera” Beograd*

PLENARNO PREDAVANJE

Na početku Covid-19 krize, SDPTS, koji okuplja 28 psihoterapijskih udruženja, je pokrenuo akciju, a zatim projekat: “Podrška psihoterapeuta” za besplatnu podršku građanima. Pandemija pored fizičkog, narušava i mentalno zdravlje i zbog toga su intervencije u krizi važne. Medijskom kampanjom smo obavestili građane, pa su psihoterapeuti postali dodatna karika u pružanju pomoći i smanjili pritisak na resurse sistema, pogotovo u zdravstvu.

Od 24. marta oko 400 volontera SDPTS je dostupno na <https://savezpsihoterapeuta.org/korona-virus/> (spisak psihoterapeuta sa dostupnim terminima i načinom kontakta).

Od 12. aprila radi web aplikacija na <https://podrskapsihoterapeuta.com/home> (u dva “klika” spaja korisnika i psihoterapeuta). Aplikaciju donirala grupa informatičara-vođa projekta Igor Graić, FTN Novi Sad, uz podršku kabineta ministra za inovacije i projekta „Budi i ti heroj“.

Od 16. aprila Ministarstvo telekomunikacija, trgovine i turizma SDPTS ustupilo telefonsku liniju 19833 Nacionalnog kontakt centra za bezbednost dece na internetu, svakodnevno od 15 do 21h; koordinacija: “Asocijacija edukativnih praksi”, Beograd.

U početku je dežuralo 89 volontera; broj kasnije smanjen u skladu sa brojem poziva.

Usluge su u skladu sa etičkim kodeksom, a građani zadržavaju anonimnost.

Organizovane su volonterske supervizije volonterima kao podrška, ali i mogućnost razvoja i sazrevanja edukanata.

Vodi se evidencija izvršenih intervencija - više hiljada.

Planirana je saradnja sa fondacijom NJKV Princeze Katarine na projektu vidljivosti resursa iz oblasti mentalnog zdravlja i destigmatizacije.

SDPTS je organizovao akciju i 2014.-te tokom poplava u regionu.

Kakve su razlike; da li smo sazreli? Šta je bilo bolje, a šta gore 2014. te, u organizacionom, tehničkom i psihološkom smislu?

Da li su razlike bile do "nas"? Do okolnosti i razvoja u drugim oblastima, koje su donedavno, neretko i samim profesionalcima izgledale nespojive sa psihoterapijom?

Šta smo naučili?

Šta je potrebno da naučimo, u kojim oblastima i na koji način je potreban dodatan razvoj i sazrevanja ideje i njene primene u tehničkom, ali i svim drugim aspektima?

Ključne reči: psihoterapijska podrška, koronavirus, online psihoterapija, sazrevanje i zrelost

LIFE IS BUT A SYSTEMIC AND ETHICAL STAGE: THE IMPORTANCE OF ETHICAL PRACTICE IN THE USE OF ACTION METHOD TECHNIQUES IN SYSTEMIC PSYCHOTHERAPY AND SUPERVISION.

Kerri Newns

MSc. DipST, BA(Hons) Consultant Systemic Psychotherapist

PLENARNO PREDAVANJE

Kerri Newns is a Systemic Family Psychotherapist, Supervisor, Trainer and author. She has a postgraduate qualification in Management Health and Social Care. She has worked in the NHS for over twenty years, and specialised in Child and Adolescent Mental Health. Kerri continues to work as a private practitioner and an independent consultant to organisations in both the public and private sector. She currently is a visiting lecturer at the Tavistock and Portman NHS Trust, and Chiron Training. She has a professional background in Drama and Dance, and integrates the expressive arts into her therapeutic practice, clinical supervision, training and consultation. UKCP Registered, Member of AFT.

If we aspire to maximize the good and perform professional artistry in our clinical and supervision work, we need to consider ethics as part of our everyday lives and practice. The essential skill of self-reflexivity and examining our own values and ethical positioning invites critical thinking and interrogation of self as the practitioner throughout one's vocation.

This plenary lecture will present personal and professional stories of self when using action method techniques in systemic family psychotherapy and supervision. Kitchener's Evaluative Framework (1984) and Rorty (1991) will be drawn upon to link theory to practice, and enable us to realize that 'our ethical codes are not an end to struggle but that fairness, justice and ethics are a process of struggle without a definitive end'.

Case vignettes from systemic family psychotherapy and supervision will be discussed and reflected upon when considering the implications of our approach, method and technique (Burnham 1992) in applied practice. Ideas will be drawn from the principles of psychodrama (Moreno 1947) and the development of action methods in systemic family therapy. This will be informed by the philosopher Ludwig Wittgenstein (1921) who maintained “The limits of my language means the limits of my world...’ if we apply this idea it can be said that systemic and narrative traditions are strongly associated with a conversational style of interviewing with an emphasis on verbal language and linguistic abilities.

In this plenary lecture it is argued that action methods enable people to move beyond words, to use their creative abilities in understanding and tackling the problems they face, and exploring and playing with other possibilities. There will be an opportunity to reflect on how moving from sticky moments to magic moments, using action method techniques within an ethical framework, helped clients and supervisees use their creative abilities in understanding and resolving their problems and ethical dilemma’s. This will be evidenced by reference to academic literature from Burnham, J. & Newns, K. (2013) “I’ll be the coat hook and you be the mother” – improvisation, drama and action in systemic practice: Approach Method and Technique, and the article will be used to draw upon examples of current practices within the world of systemic family psychotherapy.

REFLEKTIVNI DIJALOG U FUNKCIJI SAZREVANJA I PSIHOTERAPIJE Mentalizaciji i integrativna dečja psihoterapija

Pete Ištvan

Udruženje za Integrativnu dečju psihoterapiju

PLENARNO PREDAVANJE

Rane socijalno-emocionalne veze, najraniji oblici komunikacija sa ljudima kao i uspostavljanje bliskih interpersonalnih odnosa, sastavni su deo ljudskog života i nužni su za psihičko zdravlje svakog pojedinca.

Uz razvoj jezika i komunikacije, međusobnu interakcije podržavaju i različiti kompleksni mentalni procesi - koji omogućuju osobi da interpretira i predviđa vlastito ponašanje i ponašanje drugih - refleksivnosti i mentalizacije. Kapacitet za mentalizaciju, kao specifično ljudsko razvojno dostignuće, raspolaže sa urođenim potencijalom, sa prirodnim kompetencijama u okviru individualne varijabilnosti i biva podstaknut i moduliran u najranijim socijalno emocionalnim vezama. U tom kontekstu naročito su važni odnosi u okviru sigurne privrženosti preko koje se usvaja veština modulacije primarnih emocionalnih impulsa u socijalno prihvatljiv i razumljiv oblik. Spособnost kontrole i regulacije afekata neophodan je uslov da bi osećanja bila podnošljiva, nepreplavljajuća i neugrožavajuća, a samim tim i misliva i obradiva. Ključni mehanizam koji u okviru interakcija i emocionalnog odnosa između deteta i roditelja olakšava razvoj reflektivnih sposobnosti i mentalizaciju je roditeljsko ogledanje - označena i kontingentna refleksija detetovih internih stanja.

Tako dete stiče mogućnost da preko interakcije sa sobom i drugima, preko reflektivnog dijaloga razvije pozitivne modele sebe i drugog, odnosno da sebe vidi kao razumljivog, prihvatljivog i vrednog

ljubavi, a drugog kao pristupačnog, pouzdanog i prihvatajućeg. Sve sa krajnjim ciljem da se postepeno stiču psihosocijalne funkcije potrebne za samostalan i uspešan život u ljudskoj zajednici.

Prirodan razvojni procesa mentalizacije prolazi kroz nekoliko razvojnih faza, kroz pre-mentalizacijske modele. U najvećem broju slučajeva u okviru prirodnog razvoja, tokom sazrevanja usvaja se kompleksna sposobnost kontrole afekata i postiže se optimalni nivo mentalizacije koja pomaže razumevanje, predvidljivost i adekvatno reagovanje u socijalnim odnosima.

Međutim, čovekova imaginativna snaga pored toga što podržava veoma složene ljudske kontakte, kulturu i kreativnost istovremeno čini čoveka ranjivim prema psihičkim smetnjama, emocionalnim teškoćama i patnji.

Ukoliko dete ne doživljava roditelja kao sigurnu bazu i izostaju tople i kvalitetne interakcije kroz koje dete uči o sebi i drugima, ili ako je tokom detinjstva bio izložen zanemarivanju ili zlostavljanju postoji velika verovatnoća da će se pojaviti devijacije u razvoju sposobnosti važnih za razumevanje sebe i drugih što u konačnici može rezultirati pojavom neke forme psihopatologije u dečjoj ili odrasloj dobi. Stanja izražene emocionalne uzbuđenosti, stresne interpersonalne situacije mogu samanjiti ili destabilizirati kapacitet za mentalizaciju čak izazvati inhibiciju ili deaktivaciju i dovesti do ponovnog pojavljivanja ne-mentalizirajućih i pre-mentalizirajućih obrazaca razmišljanja.

Istraživanja potvrđuju da je kapacitet za mentalizaciju jedan od središnjih pojmova u ljudskom normativnom razvoju i da su nedostaci u kapacitetu za mentalizaciju karakteristika gotovo svih formi psihopatologije.

Razvojno realaciona perspektiva integrativne dečje psihoterapije stavljajući u središtu psihoterapijskog procesa odnos dete - terapeut predstavlja aktivnost čiji je cilj produbljivanje procesa sa površnog nivoa rituala, verbalizacije i uobičajene manipulacije sa predmetima prema akciji i igri sa dubokim značenjem, sa simbolično reflektivnim kapacitetom.

Terapeutovi odgovori i odnos prema dečjem ponašanju, mislima i emocijama ostvaruje se preko metafore igre ili prihvatanjem igre uloga. Promocijom “kao da” okvira igre obezbeđuje se snaga kreativnom procesu koji pomaže da se premosti jaz između stvarnosti i dečje fantazije, da se simuliraju kontradiktorni delovi stvarnosti, objekta ili selfa. Kroz interakcije čiji je cilj rad sa “zatvorenim psihološkim iskustvima” dete formira pozitivne unutrašnje radne modele sebe i drugog, osvešćuje, verbalizuje i gradi reprezentaciju primarnih emocija. Upravljanjem bliskošću, odigravanjem različitih uloga terapeut postaje jedna vrsta mobilnog “intermedijarnog objekta” i ispoljava refleksivnu poziciju prema detetu sa potrebnom i adekvatnom kontingencijom. Za decu prihvatljiv i razumljiv način komuniciranja podstiče da se svet doživi u terminima mentalnih stanja i psihičke realnosti, jača reflektivni potencijal, ublažava i otklonja zastoje u mentalizaciji.

U radu sa roditeljima težište je na deblokadi i reaktivaciji mentalizacije da prepoznaju mentalna stanja deteta i da reaguju sa adekvatnom kontingencijom. Cilj je da emocionalna iskustva deteta budu adekvatno predstavljena u roditeljskim reprezentacijama, da se jača responzivni kvalitet roditelja. Pomoć roditelju se odnosi i na pružanje pomoći u asimilaciji i harmonizaciji sadržaja ego stanja, u relaksaciji odbrambenih mehanizama, u promeni ili odbacivanju skripta i ponovnog uspostavljanja kontakta sa sobom i svetom oko sebe.

Ključne reči: dečja psihoterapija, mentalizacija, reflektivni dijalog, prementalizacijski modeli

ZAKON O DJELATNOSTI PSIHOTERAPIJE (ZODPT)

Prim. Jadran Morović, dr.med., psihijatar-psihoterapeut

PLENARNO PREDAVANJE

SPUH – Savez psihoterapijskih udruga Hrvatske inicirao je davne 2005-e godine javne rasprave za stvaranje Zakona o djelatnosti psihoterapije (ZODPT). Zakon je izglasan u Hrvatskom Saboru i došao je na snagu u julu 2017-e godine. Ako ste ikada sudjelovali u stvaranju nekog Zakona, tada vam je poznato što se sve mora proći, no kako niti moji kolege, a niti ja to nismo znali – morali smo to naučiti i osjetiti na vlastitoj koži.

Puno je prepreka trebalo savladati, a najveće prepreke su došle, po mom mišljenju zbog predrasuda, uglavnom od naših kolega iz krugova ‘psihoterapeuta’, možda i nekih ‘samozvanih psihoterapeuta’, ili onih ‘bogom danih psihoterapeuta’ i onih ‘stručnjaka’ kojima dodatna edukacija nije potrebna ili im je suvišna, pa do pitanja koja se nameću u prvim člancima Zakona:

- što je psihoterapija, kako ju definirati;
- tko smije obavljati psihoterapiju;
- pojava pojma ‘savjetodavni terapeut’;

Nakon donošenja Zakona, SPUH i Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (sada: Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike) osnovali su Hrvatsku Komoru psihoterapeuta (HKPT). Do sada smo u Komoru upisali 150-tak članova. U svojoj prezentaciji nastojim ukazati na probleme koji su se javili tijekom ‘borbe’ za Zakon i ujedno pojasniti neka stajališta na koja bi i svi oni koji u svom kraju žele imati Zakon o djelatnosti psihoterapije trebali paziti kada za to kod dođe vrijeme.

PSIHOANALITIČKI PRISTUP SAZREVANJU I (NE)ZRELOSTI U DOBA PANDEMIJE KORONE: OD NADE DO OČAJA I MUDROSTI

Mr sci. spec. psihijatrije Dr Vida Rakic Glisic

Privatna praksa: "Dijalozi"

Trening psihoanaliticar (BPD, IPA), Trening grupni analiticar (DGAB, GASI)

PLENARNO PREDAVANJE

Zajedničko svim ljudima, profesionalcima, psihoterapeutima i njihovim pacijentima svakako je njihov trud, borba, nastojanje da pronađu i budu u kontaktu sa dobrim objektima u sebi koji im pomažu da se konstruktivno povezuju sa drugim ljudima, da oslobode svoju kreativnost, nadu i pozitivnu energiju. Ovo je od suštinskog značaja naročito onda kada nas ograničavaju neurotična iskrivljanja i/ili se borimo sa užasnim neizvesnostima pandemije u kojoj već mesecima živimo.

Posvećenost pacijentima uključuje otkrivanje njihovih životnih silaza to što je posebno u kritičnom, kriznom, stresnom dobu uloga kreativnosti suštinska. Kreativnost psihoterapeuta se takodje menja pod uticajem pandemije, kao i njegova/njena sposobnost prorade sopstvenih anksioznosti i straha od smrti (I. Kogan& H. Schwartz, 2020).

Biće iznete kliničke vinjete kao i ono što samim profesionalcima pomaže da se profesionalno i lično održe u ovom teškom dobu.

SISTEMSKA SUPERVIZIJA U TRENINGU EDUKANATA IZ SISTEMSKE PORODIČNE PSIHOTERAPIJE – SOCIJALNO KONSTRUKCIONISTIČKA PERSPEKTIVA

Radmila Vulić Bojović
Asocijacija sistemskih terapeuta (AST)

PLENARNO PREDAVANJE

Supervizija je sastavni deo treninga edukanata iz različitih psihoterapijskih modaliteta i od ključnog je značaja za razvoj obučениh, kompetentnih i sigurnih psihoterapeuta. Savremeni pristup edukaciji sistemskih porodičnih psihoterapeuta, pa i supervizijski procesi koji se unutar nje odvijaju, podrazumevaju visok nivo kolaborativnosti između supervizora i supervizanata, holistički i interakcijski dijaloški pristup, koji se u najvećoj mogućoj meri zasniva na odgovornosti i kompetencijama samih edukanata/ supervizanata. Supervizor je u konstrukcionističkom modelu pozicioniran kao onaj koji podržava, kolega, edukator, trener i zastupnik – zavisno od potreba i želja edukanata/ supervizanta, a sa krajnjim ciljem da razvija i promoviše terapijska znanja i veštine u najboljem interesu klijenata.

Teorijski model biće potkrepljen snimkom dela supervizijske sesije sa edukantkinjom na završnoj godini edukacije iz sistemske porodične psihoterapije u kome se, kroz dijalog, afirmišu ideje Heinz von Forster-a o povećanju mogućnosti izbora kao ideji vodilji za postmodernog psihoterapeuta.

Ključne reči: sistemska porodična psihoterapija; supervizija; socijalni konstrukcionizam

Simpozijumi

SELF U RAZVOJU – ISKUSTVA INTEGRATIVNIH ART PSIHOTERAPEUTA U PRAKSI

Moderator: *Prof. dr Snežana Milenković*

Jedan od najvažnijih pojmova u psihologiji, kao i u psihoterapiji, je pojam selfa. Polazimo u istraživanje sebe upitanošću: Ko sam ja?, a zatim nastavljamo istraživanje postavljajući sebi pitanje: Kuda idem? i, konačno, Šta je smisao moga života? Nezaobilazan je pojam našeg ega, šta on znači i zašto nam je potreban. Možda još preciznije, do kada nam je on potreban, a kada više nije. Kada smo spremni da ga nadrastemo i kako to da učinimo. Koji su načini (metode, tehnike) njegovog prevazilaženja.

IAP je integrativni pristup koji se fokusira na obuhvatno sagledavanje čoveka i bavi se integralnim zdravljem i radu na njegovom unapređenju na svim nivoima (telo, duša i duh), kako individualno tako i kolektivno, u skladu sa integralnom psihološkom teorijom Kena Wilbera, koga nazivaju još i 'Ajnštajnom studije svesti' našeg doba. Takođe, IAP pristup je u bliskoj vezi i sa razvojnom teorijom Roberta Kegana, profesora sa Harvarda, koji se bavi razvojem odraslih, a ništa manje važna je i teorija razvoja koju zastupa IAP pristup. Psihološki nivo rada u psihoterapiji je rad na materijalu iz Senke i oslobađanju svih onih uslovljenosti koje potiču iz prošlosti pojedinca, a koje predstavljaju prepreku njegovom daljem razvoju, dok duhovni nivo rada obuhvata rad na pozitivnim vrednostima koje ne uključuju samo 'mene' ili 'nas', već 'sve nas' (univerzalne, 'world-centric values'). Krećemo se u našem razvoju od 'slobode od' ka 'slobodi za' (From), afirmaciji naših univerzalnih ljudskih vrednosti. Bavićemo se istraživanjem slobode i razvoja na sva tri nivoa: fizičkom (telesnom), emocionalnom (psihološkom) i duhovnom (ne i religioznom) nivou.

Istraživanja su od posebnog značaja za razvoj naše profesije psihoterapije kao nezavisne profesije, upravo zato da bi se pokazalo da

ona vredi, tj. da daje validne rezultate u praksi, te na taj način može da stekne veći legitimitet nezavisne naučne discipline i veći i neophodan ugled u društvu. Zato smo istraživanjima dali prednost koju ona to i zaslužuju u našem simpozijumu.

Voditelj i učesnik: Prof. dr Snežana Milenković

1. Snežana Milenković: “Šta znači self u razvoju i kako ga implementirati u svakodnevni život?”
2. Marija Adžić: “Prikaz procesa lične promjene u integrativnoj art psihoterapiji – od nesvjesnog do svjesnog i samosvjesnog kreiranja i doživljaja sebe i sveta”
3. Milica Kusovac: “Primjena Integrativne art psihoterapije na sazrijevanje roditelja i djece – istraživanje uticaja učenja online u uslovima pandemije”
4. Julija Vukašinović: “Slika o sebi u slikama – razvoj i promena u integrativnoj art psihoterapiji“
5. Marija Radovanović: “Kako prevazići zastoje u razvoju putem metoda Integrativne art psihoterapije”
6. Marija Radojlović: “Primena Integrativne art psihoterapije u okviru akcije pomoći građanstvu u toku pandemije Kovid-19”
7. Miona Jovanović: “Izazovi terapeuta u radu sa prvim klijentom - prikaz procesa učenja u Integrativnoj art psihoterapiji”

ŠTA ZNAČI SELF U RAZVOJU I KAKO GA IMPLEMENTIRATI U SVAKODNEVNI ŽIVOT?"

Prof. dr Snežana Milenković

USMENO SAOPŠTENJE

Jedan od najvažnijih pojmova u psihologiji, kao i u psihoterapiji, je pojam selfa. Polazimo u istraživanje sebe upitanošću: Ko sam ja?, a zatim nastavljamo istraživanje postavljajući sebi pitanje: Kuda idem? i, konačno, Šta je smisao moga života?. Nezaobilazan je pojam našeg ega, šta on znači i zašto nam je potreban. Možda još preciznije, do kada nam je on potreban, a kada više nije. Kada smo spremni da ga nadrastemo i kako to da učinimo. Koji su načini (metode, tehnike) njegovog prevazilaženja. Razvojna teorija harvardskog profesora Roberta Kegana govori o daljim stupnjevima razvoja koji se odnose na odrastanje već odraslih (po uzrastu) ljudi. Druge razvojne teorije obično se zaustavljaju posle adolescencije i prelaze na starenje, razmatrajući problem razvoja po starosnim dobima, a ne po neiscrpnim mogućnostima razvoja o kojima nam svedoči neuronauka, kao i brojna istraživanja, naročito s početka novog veka. Postoje dva kvantna skoka u našem razvoju u odraslom dobu (self-development, self-evolution); ona predstavljaju izlazak iz 'zone sigurnosti' (Self Authorship) i transformaciju sebe (Self Transformation). To su moguće promene sebe tokom kasnijih godina: novo učenje, saznanje i promene u daljem rastu i razvoju ličnosti. U izlaganju ću govoriti o tri tradicije koje povezuje i uključuje u sebe teorija o self evoluciji ili samo-razvoju. Prva je humanistička i egzistencijalno-fenomenološka tradicija (koju predstavljaju Martin Buber, Abraham Maslow, Rollo May, Ludwig Binwanger i Karl Rodžers). Druga tradicija je neo-psihoanalitička tradicija (koja zastupaju Anna Freud, Erik Erikson, Ronald Fairbairn, Donald Winnicott, Margaret Mahler, Harry Guntrip, John Bowlby i Heinz Kohut). Treća je konstruktivna razvojna tradicija (sa

predstavnicima James Mark Baldwin, George Herbert Mead, Jean Piaget, Lawrence Kohlberg, William G. Perry i Jane Loevinger). O tome će biti reči u izlaganju, posebno o izazovima koji su pred nama i kako ih prevazići i dostići, ostvariti naš pun kapacitet u mogućem razvoju ličnosti.

Ključne reči: self, razvoj, ego, samo-razvoj, samo-transformacija,

PRIKAZ PROCESA LIČNE PROMJENE KORIŠĆENJEM METODA INTEGRATIVNE ART PSIHOTERAPIJE

Marija Adžić

Integrativni porodični Centar – Podgorica

USMENO SAOPŠTENJE

Promjena počinje onog trena kada shvatimo da želimo nešto da promijenimo. Kada nam u našoj koži, biću, sistemu nije dobro, a shvatamo u cjelosti da smo jedino mi ti koji to možemo. Na tom putu polako krene da se otvara sve ono što je u nama, što je u našem biću bilo, stajalo, pohranjeno. Proces čišćenja nas otvara i svakim sledećim korakom shvatamo da smo bliže onom što zapravo jesmo. Bliže onome što želimo za sebe, a ne onome što je neko drugi zamislio ili misli o nama.

Kada se dijete rodi, roditelji vođeni željom da djetetu bude prijatno, mogu često projektovati svoje ideje o tome kako nešto treba ili ne treba biti, ne shvatajući da je djetetu najbitnije da bude viđeno i realizovano sa istinom koju ono nosi u sebi i da ne mora ništa da bi bilo prihvaćeno i voljeno baš takvo kakvo jeste. Dozvoliti djetetu da bude ono što ono jeste je jedna mudrost koju roditelj valja da dozvoli sebi da bi to mogao prenijeti djetetu.

Svi mi imamo svoj put, svoj proces i svoju istinu. Ne postoji univerzalni obrazac ni za koga od nas, moja istina je ono što je, nečija drugo ono što je za njega.

Nismo mi ni odvojeni jedni od drugih, ni neodgovorni za sopstvena ponašanja jedni prema drugima. Samo smo stvoreni da živimo autentično to što jesmo. A do onog što naše biće nosi u sebi valja doći. Do one gole istine koja je istina ispod svih drugih istina koje su se takođe činile istinitima u trenucima kada se vjerovalo da se do istine došlo.

U ovom radu ću se baviti prikazom svog dosadašnjeg rada u okviru Integrativne art psihoterapije, prikazom svojih dosadašnjih uvida o sebi i svijetu oko sebe direktnim učešćem u proces rada na sebi korišćenjem metoda Integrativne art psihoterapije.

Ključne reči: autentičnost, autonomija, mir, samovrijednost, art psihoterapija, promjena

PRIMJENA INTEGRATIVNE ART PSIHOTERAPIJE NA SAZRIJEVANJE RODITELJA I DJECE – ISTRAŽIVANJE UTICAJA ONLINE UČENJA U USLOVIMA PANDEMIJE

Milica Kusovac

Educo centar Eureka doo Podgorica

USMENO SAOPŠTENJE

Proučavanje dječijeg razvoja obuhvata kako kvantitativne promjene - povećanje sposobnosti i kapaciteta tako i kvalitativne promjene – reorganizaciju i transformaciju psihičkih funkcija, zasnovane na nasleđu tj. sazrijevanju. Osnovno vaspitanje i obrazovanje je djelatnost od neposrednog društvenog interesa koja ima za cilj razvoj sveukupnih sposobnosti djece kao i ostvarivanje vaspitne funkcije porodice. U uslovima pandemije od korona virusa, uloga obrazovanja na razvoj djece se našla pred novim izazovom zvanim online učenje. Mnoga istraživanja su ukazala na negativne posledice upotrebe Interneta kod djece, usled nemogućnosti djeteta da svrsishodno koristi sadržaje a samam tim i kontroliše impulse - usamljenosti, niže motivacije, pažnje i koncentracije, slabije socijalne odnose. Otuda i interesovanje da se istraži da li je, u uslovima u kojima je djeci pružena nova mogućnost upotrebe Interneta, došlo do poboljšanja njihovih organizacionih, radnih, motivacionih i socijalnih sposobnosti odnosno do konstruktivnog razvoja ličnosti.

Temelj istraživanja je pristup Integrativne art psihoterapije (IAP) koji se zasniva na tome da čovjek nije samo biološko biće, već i psihološko, socijalno kao i duhovno. U tom smislu, IAP zastupa širi razvojni kontekst, ne samo iz ugla humanističke i pozitivne psihologije već i iz ugla integralne psihologije ili mi-psihologije. Put kreće od ka JA i toga šta važi samo za mene do ka MI i toga što važi za sve nas.

Nove okolnosti, kakva je pandemija, predstavlja značajan izazov za integrativni razvoj i sazrijevanje, kako kod djece tako i kod roditelja, ka psihološkoj nezavisnosti od uticaja bilo kakvog autoriteta ili sistema. U istraživanju sprovedenom, u četiri osnovne škole na teritoriji Podgorica, 58 osnovaca, uzrasta od 8 do 14 godina je u prigodno sastavljenom upitniku, procjenjivalo uticaj online učenja na povećanje samodiscipline, na njihovu percepciju o nastavniku, na povećanje interakcije sa članovima porodice i na povećanje motivacije za učenjem. Rezultati istraživanja su pokazali da je iskustvo online učenja najviše podstaklo kvalitetniju interakciju roditelja i djeteta, a zatim i ostale aspekte razvoja djeteta u pogledu organizacionih, motivacionih i socijalnih komeptencija.

Ključne reči: online učenje, obrazovanje, integrativna art psihoterapija, sazrijevanje

SLIKA O SEBI U SLIKAMA – RAZVOJ I PROMENA U INTEGRATIVNOJ ART PSIHOTERAPIJI

Julija Vukašinić

USMENO SAOPŠTENJE

Slika o sebi predstavlja važan koncept u mnogim teorijskim okvirima i jedan je od retkih konstrukata kome su autori različitih orijentacija ukazivali podjednaku pažnju. Procesom samoopažanja pojedinac dobija odgovor na pitanje o tome ko je on i kakav je, stvarajući na taj način sliku o sebi. Ona opisuje način na koji osoba vidi, doživljava i vrednuje sebe, a sastoji se od ideja, misli i informacija koje osoba ima o sebi, tačnije o svojim vlastitim telesnim, kognitivnim, emocionalnim i socijalnim obeležjima. Integrativna art psihoterapija, kao holistički pristup, pomaže pojedincu da na sveobuhvatan način sagleda sebe i doprinosi njegovom razvoju na telesnom, psihološkom i duhovnom nivou. U integrativnoj art psihoterapiji koriste se mnogobrojni umetnički mediji, a jedan od njih je i crtež, koji, kao terapijsko sredstvo, omogućava klijentu da izrazi sebe na slikovit i vidljiv način. U ovom radu prikazani su crteži kao ilustracija aktuelnog stanja klijentkinje i načina na koji doživljava sebe. Kvalitativna analiza crteža ukazuje na promene koje je klijentkinja ostvarila tokom terapijskih susreta. Osim na ovaj način, napredak je praćen i putem upitnika za procenu samoopažanja – MVI-7 (Mate Value Inventory: Kirsner, Figueredo, & Jacobs, 2003). Klijentkinja je, na petostepenoj skali Likertovog tipa (potpuno netačno; uglavnom netačno; nisam sigurna; uglavnom tačno; potpuno tačno), procenjivala u kojoj meri su ponuđene karakteristike kod nje izražene. Upitnik je popunjen u tri vremenska intervala (na samom početku rada sa klijentkinjom, nakon šest meseci i nakon godinu dana), a za sve to vreme klijentkinji je pružana profesionalna psihološka pomoć u okviru integrativne

art psihoterapije. Rezultati dobijeni ovim merenjima, zajedno sa tematskom analizom crteža, ukazuju na poboljšanje slike o sebi, kao i na napredak koji je klijentkinja postigla u postepenom otkrivanju, doživljaju i menjanju sebe.

Ključne reči: slika o sebi, promena, razvoj, crtež, integrativna art psihoterapija

KAKO PREVAZIĆI ZASTOJ U RAZVOJU PUTEM METODA INTEGRATIVNE ART PSIHOTERAPIJE

Marija Radovanović
Institut za mentalno zdravlje

USMENO SAOPŠTENJE

Izazovi današnjice stavljaju i pitanje ličnog razvoja u nezavidan položaj. Svetska ekonomska i aktuelna kriza sa pandemijom onemogućavaju uobičajeno funkcionisanje. U radu će se prikazati primeri iz prakse, zapažanja psihoterapeuta i smernice za rad sa klijentima i u otežanim uslovima života. Predavanje i prezentacija uz vizuelni materijal (crteže klijenata) nastale u procesu ličnog razvoja u psihoterapijskom tretmanu, ponudiće praktične primere i odgovore na najčešće zastoje u razvoju kod klijenata. Predavanje sadrži izabrane crteže iz psihoterapijske prakse koji prikazuju tačke fiksacije klijenata, nedoumice i simptomatologiju koja se razvila kao patološki odgovor klijenta na okolnosti nastale u procesu razvoja selfa.

Ključne reči: razvoj, zastoj, self, psihoterapija, praksa, evaluacija

DO GRACIOZNOG POKRETA KAO IZRAZA ZADOVOLJNE I OSLOBOĐENE LIČNOSTI KROZ INTEGRATIVNU ART PSIHOTERAPIJU

Jovanović Miona

USMENO SAOPŠTENJE

Veliki deo Integrativne art psihoterapije uključuje rad sa telom. Rad je usmeren na telesne blokade - mišićne spazme koji se formiraju da bi sprečili ispoljavanje snažnih emocija koje nisu prihvatljive okolini. Putem crteža dolazi se do lokalizacije spazama u telu i nastavlja se rad na emocijama koje su ih uzrokovale. Terapijski cilj jeste oslobađanje zarobljenje energije iz tela koja ima kreativni potencijal i stvaranje gracioznog pokreta kao izraza zadovoljne i oslobođene ličnosti. U radu će biti prikazano pilot istraživanje koje je imalo za cilj da utvrdi razliku u proceni zadovoljstva sobom i sopstvenim telom, lične procene stepena samoaktualizacije i njenih manifestacija - između osoba koje redovno upražnjavaju aktivnosti poput sporta, plesa, joge, osoba koje se ne bave nikakvom aktivnošću i osoba koje su prošle kroz integrativnu art psihoterapiju. Pretpostavka je da integrisan rad na ličnosti, koji obuhvata povezivanje tela, duše i duha sproveden u integrativnoj art psihoterapiji, ima sveobuhvatnije i snažnije efekte na osećanje samoaktualizacije ličnosti od aktivnog rada na telesnoj spremnosti i svesnosti iliti potpune neaktivnosti. Istraživanje je obuhvatilo 30 ispitanika, po 10 iz svake kategorije.

Ključne reči: integrativna art psihoterapija, telo, zadovoljstvo, samoaktualizacija

KAKO SHEMA TERAPIJA DOPRINOSI SAZREVANJU I LIČNOSTI

Sazrevanje i zrelost iz ugla shema terapije

Moderator: doc dr Tijana Mirović
*Psihološko savetovalište Mozaik
Centar za shema terapiju Beograd*

Kao uvodni rad na simpozijumu, prikazaćemo istraživanje koje je imalo za cilj da ispita šta (koje varijable) opisuje dva zdrava Shema modaliteta – modalitet Srećnog deteta i modalitet Zdravog odraslog. Pored toga, simpozijum će prikazati načine i tehnike putem kojih Shema terapija doprinosi sazrevanju i razvoju zrelost kod različitih grupa ispitanika. Ideja je da prikažemo kako se ona može koristiti i kod onih klijenata za koje se smatra da su „nelečivi“ i obično visoko rezistentni na terapiju (osuđenika, maloletnih delikvenata, klijenata sa narcističnim poremećajem ličnosti i klijenata sa izbegavajućim poremećajem ličnosti). U okviru simpozijuma će iz ugla Shema terapije biti razmotreni i različiti načini na koje se može ojačati Zdravi odrasli mod kako kod zaposlenih, tako i kod visoko pozicioniranih menadžera.

Ključne reči: sazrevanje, zrelost, shema terapija, Zdravi odrasli mod, Mod srećnog deteta

Učesnici:

1. Daniel Mešković: **Zdravi modaliteti u okviru shema terapije – kako ih razumeti u svetlu dimenzija ličnosti, empatije i afektivne vezanosti**
2. Karolina Vereš: **Sheme i afektivna vezanost kod zatvorenika**
3. Marica Stijepović: **Razvijanje zrelosti kroz šema terapiju sa maloletnim počiniocima krivičnih dela**

4. Sanja Brundić: **Jačanje zrelosti primjenom KBT i Shema tehnika**
5. Maja Kraljeta: **Rad sa ranjenim narcisom iz ugla bihevioralno – kognitivne terapije sa elementima shema terapije**
6. Mia Popić: **Primena principa shema terapije u koučingu**
7. Milena Mitić Anđelković: **Primena Shema terapije u radu sa visoko pozicioniranim menadžerima**

ZDRAVI MODALITETI U OKVIRU SHEMA TERAPIJE – KAKO IH RAZUMETI U SVETLU DIMENZIJA LIČNOSTI, EMPATIJE I AFEKTIVNE VEZANOSTI

*Daniel Mešković, Tijana Mirović
Psihološko savetovalište Mozaik*

USMENO SAOPŠTENJE

Schema modaliteti, prema osnivaču Schema terapije Džefri Jangu, predstavljaju trenutna maladaptivna emocionalna stanja i koping stilove, koje osoba pokazuje u datom momentu, kada su aktivirane jedna ili više maladaptivnih shema. Cilj ovog rada je bio da istraži povezanost dva zdrava modaliteta („Zdravi odrasli“ i „Srećno dete“) sa prostorom bazičnih dimenzija ličnosti (definisanih preko HEXACO šestofaktorskog modela), dve dimenzije afektivne vezanosti (afektivna anksioznost i afektivno izbegavanje), kao i kapacitetom za empatiju. Istraživanje je obavljeno na prigodnom uzorku studenata od 272 ispitanika, koristeći sledeće instrumente: HEXACO PIR, Schema Mode Inventory (SMI), Attachment Style Questionnaire i EQ. Prema rezultatima istraživanja oba zdrava modaliteta pokazuju značajno negativne korelacije sa afektivnom anksioznošću i izbegavanjem, a značajno pozitivne korelacije sa kapacitetom za empatiju. Model od navedenih 9 prediktorskih varijabli značajno predviđa 57.7% varijanse modaliteta „Srećno dete“ sa samostalno značajnim prediktorima: visoka Ekstraverzija, niski Afektivno izbegavanje i Afektivna anksioznost, kao i visok kapacitet za empatiju. Model takođe značajno predviđa 48.2% varijanse modaliteta „Zdravi odrasli“ sa značajnim prediktorima: visoki kapacitet za empatiju, Savesnost i Ekstraverzija, a niski Afektivna anksioznost i Emocionalnost. Ključni nalazi ovog istraživanja biće diskutovani u svetlu psihoterapijskih intervencija u okviru KBT paradigme i Schema terapije, u smislu krei-

ranja što bolje osmišljenih psihoterapijskih intervencija koje treba da podrže ova dva zdrava modaliteta.

Ključne reči: Shema terapija, zdravi modaliteti, bazične dimenzije ličnosti, afektivna vezanost, kapacitet za empatiju

SCHEME I AFEKTIVNA VEZANOST KOD ZATVORENIKA

Karolina Vörös
Centar za lični razvoj Spektrum

USMENO SAOPŠTENJE

U izlaganju će biti prikazani rezultati istraživanja iz 2011. godine koje je obuhvatilo 280 ispitanika iz zatvorske populacije na teritoriji Republike Srbije. U istraživanju su upoređivani zatvorenici sa disocijalnim, impulsivnim i graničnim poremećajem ličnosti sa kontrolnom grupom zatvorenika bez kliničke dijagnoze. Cilj istraživanja je bio da otkrije karakteristične disfunkcionalne sheme i tip afektivnog vezivanja kod zatvorenika. Drugi deo izlaganja biće posvećen poželjnim reformama u tretmanu osuđenika na izdržavanju zatvorske kazne, kao i prikazu primera dobre prakse zatvorske terapijske zajednice u Ujedinjenom kraljevstvu.

Ključne reči: Sheme, afektivno vezivanje, zatvorenici, poremećaj ličnosti, tretman

RAZVIJANJE ZRELOSTI KROZ ŠEMA TERAPIJU SA MALOLETNIM POČINIOCIMA KRIVIČNIH DELA

Marica Stijepović, Centar za socijalni rad Podgorica

USMENO SAOPŠTENJE

Uzdržavanje od antisocijalnog ponašanja je cilj terapijskog rada sa maloletnim počiniocima krivičnih dela. Szazrevanje podrazumeva sposobnost da se kontrolišu sopstveni impulsi, uoče posledice sopstvenih akcija na druge ljude, odloži se gratifikacija u svrhu postizanja dugoročnih ciljeva te da se postigne autonomija u smislu odolevanja uticaju vršnjaka. Istraživanja i praksa pokazuju da kod onih adolescenata koji nastavljaju da čine krivična dela i nakon što postanu punoletni/odrasli, zapravo dolazi do nedovoljne psihosocijalne i emocionalne zrelosti odnosno takozvanog fenomena "arrested development". Stoga ćemo u ovom radu posmatrati koncept zrelosti kao sposobnost za zrelo suđenje i donošenje odluka u sopstvenom interesu i pokazati kako se kroz šema terapiju polako grade autonomija, empatija prema drugima i internalizovanje adekvatne strukture i granica kao korelati zrelosti kod maloletnih počinitelja krivičnih dela koji se nalaze na evidenciji centara za socijalni rad, a sve u cilju daljeg sprečavanja kažnjivih ponašanja i poboljšanja kvaliteta života.

Prvi deo rada fokusira se na specifičnosti terapijskog odnosa kao najznačajnijeg sredstva rada sa ovom populacijom. U drugom delu rada razrađujemo rad sa modovima kod adolescenata umesto direktnog rada na ranim maladaptivnim šemama, što je karakteristično i za šema terapiju sa adolescentima i za šema terapiju u forenzičkom setingu. Poseban akcenat stavljamo na jačanje moda Zdravog odraslog/Zdravog adolescenta u cilju podsticanja zrelosti odnosno funkcionalnosti ovih adolescenata.

Ključne reči: šema terapija, maloletni prestupnici, zrelost, šema modovi

JAČANJE ZRELOSTI PRIMJENOM KBT I SHEMA TEHNIKA

Sanja Brundić

USMENO SAOPŠTENJE

Prikaz klijenta koji dolazi na KBT terapiju kako bi se lakše nosio s poteškoćama u vezi, te da korigira svoje ponašanje i ljutnju. U vezi je s djevojkom koja ima granični poremećaj ličnosti, izrazito su umreženi, veza je turbulentna. Prikaz razvoja klijenta od početne pozicije u kojoj želi naučiti kako biti bolja “žrtva” u vezi i suspregnuti ljutnju i agresiju nakon napada partnerice, prema razvijanju autonomije i postavljanju osobnih granica u partnerskom odnosu, te u odnosu s roditeljima. Povezivanje načina na koji nezadovoljene potrebe za ljubavlju, njegom, pažnjom, prihvaćanjem i pohvalom, uvažavanjem osjećaja i potreba te empatije dovode do razvijanja shema napuštanja, samožrtvovanja i podređivanja. Najčešći modaliteti su osim zdravog odraslog, uslužni popustljivko te ranjeno i bijesno dijete, a stil prevladavanja sheme je prepuštanje. Klijent koristeći KBT tehnike te reparenting i rad s modalitetima polako sazrijeva, uviđa svoju poziciju, redefiniira ciljeve terapije i postepeno jača Zdravi odrasli te se zauzima za sebe i postavlja osobne granice.

Ključne reči: sazrijevanje, KBT i Shema terapija, reparenting

RAD SA RANJENIM NARCISOM IZ UGLA BIHEVIORALNO – KOGNITIVNE TERAPIJE SA ELEMENTIMA HEMA TERAPIJE

*Maja Kraljeta,
Meridian Group d.o.o.*

USMENO SAOPŠTENJE

Prikaz osobe sa narcisoidnim poremećajem i njeno suočavanje sa mješovito anksiozno-depresivnim poremećajem. Anksiozno-depresivni poremećaj dodatno pojačava stalno prisutni sukob grandioznosti i ranjivosti. Neke odlike narcisoidnog poremećaja ličnosti su doista krajnje neprilagođene jer podrazumjevaju manjak empatije, razumijevanja i suradnje. Međutim, nisu sve narcistične crte ličnosti nužno maligne. Nasuprot tome, težnja za preživljavanjem koju narcis ima i orijentiranost na sebe mogu pružiti potporu u bitci protiv anksioznosti i depresije. Također mogu poslužiti u ostvarivanju zdravstvenih ciljeva i samoostvarenja. Sa druge strane, anksioznost i depresija mogu otvoriti put ka ranjivim dijelovima narcisa i omogućiti testiranje ravnopravnijih odnosa u kojima narcis nije dominantan. Sukob sa početka priče, grandioznost i ranjivost, može pružiti priliku za osobni rast. U samom procesu opisanog rasta neizostavne su tehnike bihevioralno kognitivne psihoterapije i shema terapije koje jačaju adaptivne strategije klijenta i zdravi dio ličnosti. Bihevioralno-kognitivni pristup i tehnike iz shema terapije omogućuju osobi da se nosi s prijetnjama, vlastitim nedosljednostima, negativnim i nezdravim načinima razmišljanja i teškim emocijama. U primjeni tehnika se traži aktivan angažman klijenta, kao i terapeuta. Za uspjeh je neophodna klijentova motivacija i sudjelovanje što za posljedicu ima veće klijentovo samopouzdanje i ranije osamostaljivanje. Za pozitivan pomak u

terapiji, osim izbora tehnika, bitan je i terapijski odnos. Ima mnogo dokaza koji pokazuju da je snažna terapijska alijansa jedan pouzdan prediktor uspješne terapije. U konačnici, razumijevanje i prihvaćanje je centralni dio terapije.

Ključne reči: Narcisoidni poremećaj ličnosti, mješovito anksiozno depresivni poremećaj, bihevioralno – kognitivna psihoterapija, shema psihoterapija

PRIMENA PRINCIPA SHEMA TERAPIJE U KOUČINGU

Mia Popić
Sinergija koučing centar

USMENO SAOPŠTENJE

Krizna situacija u kojoj se nalazimo stvorila je veću potrebu za psihološkom podrškom i koučingom za zaposlene unutar organizacija. Egzistencijalni strah vezan za gubitak posla i briga povodom efikasnosti u radu kako bi se posao sačuvalo, naveo je donosiocce odluka brojnih organizacija da se više posvete brizi oko zaposlenih. Dva ključna koncepta koja se razmatraju u savremenom poslovanju su dobrobit i produktivnost. Sa jedne strane, neophodno je da se uveća produktivnost kako bi se izašlo u susret promenama u radnom okruženju koje su posledica pandemije, sa druge strane neophodno je da se očuva mentalno zdravlje zaposlenih da bi uopšte mogli biti produktivni.

U radu će iz ugla Shema terapije biti razmotreni različiti načini kako se mogu unaprediti dobrobit i efikasnost u radu. Razmotrićemo primenu principa Shema terapija na dva nivoa: organizacionom i ličnom. Analiziraćemo načine kako da se kreira zdravo okruženje koje zadovoljava bazične potrebe zaposlenih i kako da se sam pojedinac osnaži i unapredi svoje mehanizme prevazilaženja stresnih okolnosti povodom krize.

Ključne reči: Shema terapija, koučing, dobrobit, produktivnost, bazične potrebe, mehanizmi prevazilaženja stresa

PRIMENA SHEMA TERAPIJE U RADU SA VISOKO POZICIONIRANIM MENADŽERIMA

Milena Mitić Anđelković
Hive Group d.o.o

USMENO SAOPŠTENJE

U okviru ovog rada bili bi prikazani *problemi sa kojima se menadžeri susreću, izazovi u terapijskom procesu, najčešće sheme i modovi*, upotreba pojedinih *tehnika, fokus i efikasnost* shema terapije u radu sa visoko pozicioniranim menadžerima.

Najčešći problemi osoba koje zauzimaju visoke hijerarhijske pozicije su prekovremeni rad i rad pod pritiskom, odvojenost od porodica, perfekcionizam, zanemarivanje ličnih potreba i resursa što dovodi do agresivnih reakcija ka okruženju.

U terapijskom radu sa menadžerima javljaju se višestruki izazovi. Velika potreba za značajem i bezuslovnim prihvatanjem, nedostatak vremena, fluktuiranje motivacije samo su neki od izazova koji mogu da otežaju uspostavljanje adekvatnog terapijskog odnosa.

Uočava se veća učestalost sledećih ranih maladaptivnih shema: Nepopustljivi standardi, Neuspeh/Nekompetentnost, Pravo/Grandioznost i Nepoverenje. U njihovom ponašanju zastupljeniji stilovi prevladavanja sheme su prepuštanje, kao i nadkompenzacija sheme.

Schema modaliteti koji su češće zastupljeni su: (Nad)kompenzator, Vulnerabilno dete, Besno dete, Kažnjavajući roditelj, Zahtevni/Kritikujući roditelj.

U terapijskom radu sa menadžerima pokazuju se efikasnim kognitivne, emotivno-iskustvene i bihejvioralne tehnike. Posebno će biti prikazani efekti korišćenja imaginativne tehnike u cilju povezivanja Zdravog odraslog i Vulnerabilnog deteta.

Jedan od najvažnijih fokusa u terapiji je jačanje modaliteta Zdravog odraslog po pitanju visine standarda u poslu, realnih očekivanja od sebe i drugih, negovanje Vulnerabilnog deteta, umanjivanje maladaptivnih roditeljskih modaliteta i praktikovanje zdravih stilova života. Razvoj i negovanje modaliteta Srećnog deteta je deo terapijskog procesa i uspešno deluje na snižavanje stresa koji je deo svakodnevnog okruženja menadžera.

Efikasnost shema terapije ogleda se u lakšem prepoznavanju porekla problema, razumevanju i promeni disfunkcionalnih obrazaca i maladaptivnih shema i nalaženju adekvatnijih i zrelijih reakcija u cilju zadovoljenja bazičnih potreba.

Ključne reči: Shema, menadžeri, visoki standardi, Zdrav odrasli

PSIHOTERAPEUTI, ONLINE RAD, ODNOSI I KORONA IZ UGLA SHEMA TERAPIJE

Moderator: *doc dr Tijana Mirović*

Psihološko savetovalište Mozaik

Centar za shema terapiju Beograd

Ovaj simpozijum pokriva tri široke teme: 1) Psihoterapeuta (njegove sheme, sklonost ka sagorevanju, rezilijentnost psihoterapeuta, ulogu supervizije u svemu ovome); 2) Koronu i online rad (izazovi i teška iskustva koje Korona i online rad donose kako psihoterapeutima i supervizorima, tako i klijentima, bilo da pričamo o parovima ili pojedincima) i 3) Odnose (partnerski odnosi tokom Korone, odabir partnera po principima „shema hemije“, zrelost prilikom izbora partnera i građenja partnerskih odnosa). Sve navedene teme i pod-teme biće razmatrane iz ugla Shema terapije, tako što će biti prikazano kako se ove teme i fenomeni u shema terapiji konceptualizuju i tretiraju.

Ključne reči: Psihoterapeuti, online rad, porodični i ljubavni odnosi, Korona

Učesnici:

1. Tijana Mirović: Supervizija budućih shema terapeuta i supervizija volontera – šta smo naučili?
2. Marko Tomašević: Primena shema terapije u online psihoterapijskom radu
3. Diana Riđić: Profesionalno sagorijevanje i razvijanje otpornosti kod psihoterapeuta iz ugla Schema terapije
4. Ana Andonov: Tehnike prevladavanja teških iskustava iz ugla Shema terapije
5. Milorad Nedeljković, Irina Radanović Pešić: Partnerski odnosi u vreme korone
6. Bojana Obradović: Volim sebe i volim tebe (sazrevanje i zrelost u ljubavi iz ugla shema terapije)

SUPERVIZIJA BUDUĆIH SHEMA TERAPEUTA I SUPERVIZIJA VOLONTERA – ŠTA SMO NAUČILI?

Tijana Mirović

Psihološko savetovalište Mozaik

Centar za shema terapiju Beograd

Cilj ovog rada je da prikaže izazove sa kojima se sreću dve grupe psihoterapeuta u edukaciji: 1) psihoterapeuti koji su već stekli to zvanje, ali se edukuju i superviziraju u okviru dodatne edukacije – edukacije za shema terapeuta i 2) edukante koji su u procesu sticanja zvanje psihoterapeuta, a inače su i volonteri koji tokom Korone pružaju besplatnu psihoterapijsku pomoć građanima. U radu ćemo razmatrati, da li su problemi i izazovi sa kojima se sreću slični, da li postoje sheme i shema modovi koji odlikuje i jedne i druge i šta je ono što supervizori mogu da im pruže. Osvrnućemo se i na probleme u vezi sa online supervizijom i supervizijom „u doba Korone“. Razmatraćemo šta su izazovi, a šta prednosti online supervizija, kao i da li postoje neke „opasnosti“ i po samog supervizora.

Ključne reči: psihoterapeuti, supervizija, volonteri, budući shema terapeuta, Korona

PRIMENA SHEMA TERAPIJE U ONLINE PSIHOTERAPIJSKOM RADU

Marko Tomašević

Psihološko savetovalište Mozaik

USMENO SAOPŠTENJE

Zahvaljujući tehnološkom napretku sve veći broj klijenata i stručnjaka se odlučuju za online psihoterapiju. Pored toga, mere prevencije zbog pandemije izazvane virusom SARS – CoV - 19 dodatno su povećale potrebu za ovakvim vidom psihoterapijskog rada. Pojedina predviđanja ukazuju na to da će online psihoterapija postati česta praksa u godinama koje dolaze. Ona pruža brojne pogodnosti poput veće dostupnosti stručnjaka, manjih troškova prevoza i uštede vremena, kao i mogućnosti kontinuiranog rada sa istim stručnjakom uprkos selidbama klijenata ili psihoterapeuta. U poslednjih nekoliko godina pojavila su se i istraživanja koja govore u prilog efikasnosti online psihoterapije, kao i da je moguće uspostaviti adekvatan raport sa klijentom kroz ovaj vid rada. Online psihoterapija predstavlja poseban izazov za Shema terapeute. Naime, kako je Shema terapija integrativni pristup koji uključuje elemente klasične Kognitivno bihevioralne terapije, psihodinamskih terapija, humanističkih i iskustvenih pristupa, izazovi koji se nalaze pred shema terapeutima su brojni. U radu sa klijentima iz ugla Shema terapije podjednako su važne kako kognitivne i bihevioralne tehnike, tako i iskustvene tehnike i terapijski odnos. Poslednjih godina ovaj integrativni pristup uključuje i pojedine tehnike iz telesne psihoterapije. Sve to zahteva usklađivanje pristupa Shema terapije sa specifičnostima online psihoterapijskog rada. Ovo saopštenje ima za cilj da predstavi neke od prednosti i izazova online rada iz ugla Shema terapije, sa osvrtom na specifičnosti online psihoterapije tokom trajanja pandemije. Takođe, saopštenje ima za cilj da predstavi potencijalno nove teme i fokuse specifične za

online rad, kao i da mapira i prodiskutuje izazove u online primeni Shema terapije i da smernice za izvođenje pojedinih tehnika.

Ključne reči: shema terapija, online psihoterapija, psihoterapijski odnos, psihoterapijske tehnike

PROFESIONALNO SAGORIJEVANJE I RAZVIJANJE OTPORNOSTI KOD PSIHOTERAPEUTA IZ UGLA SCHEMA TERAPIJE

*Diana Ridjić
UG Domino*

USMENO SAOPŠTENJE

Oko 67% psihoterapeuta izvještava o emocionalnoj iscrpljenosti. Smanjeno profesionalno funkcioniranje, rizik od greške, manjak empatije su simptomi s kojima se većina psihoterapeuta suočila u krizi COVID19. Ublažavanje profesionalnog sagorijevanja se u shema terapiji posmatra kroz aktivaciju mehanizama suočavanja Zdravog odraslog i umanjivanje efekata ranih maladaptivnih šema. Dosadašnja istraživanja pokazuju da je prisustvo ranih maladaptivnih šema kod psihoterapeuta povezano s većim izgaranjem i lošijim mentalnim zdravljem. Cilj ovog izlaganja je ponuditi osnovne strategije u građenju rezilijentnosti kod psihoterapeuta.

Ključne reči: profesionalno sagorijevanje, rezilijentnost, rane maladaptivne scheme, šema terapija

TEHNIKE PREVLADAVANJA TEŠKIH ISKUSTAVA IZ UGLA SHEMA TERAPIJE

Ana Andonov

Balkanska asocijacija za Transakcionu analizu - TAUS

USMENO SAOPŠTENJE

Tokom krize povodom korona virusa se pojavila psihološka pretnja osnovnoj ljudskoj potrebi za preživljavanjem. Nastankom krizne situacije se neretko dešava da ljudi „isključ“ svoj mod Zdravog Odraslog i aktiviraju se stare sheme i modovi koji su nam najdostupniji, a koji nisu uvek adekvatni za datu situaciju.

Na osnovu rada sa opštom populacijom za vreme izolacije, mogu se izvući neki opšti obrasci reagovanja iz ugla Shema terapije. Od ranih maladaptivnih shema koje se često javljale tokom pandemije su sheme Emocionalne deprivacije, Napuštanja/Nestabilnosti i Socijalne izolacije/Otuđenosti. Po pitanju modova, najčešće su bili zastupljeni sledeći: Vulnerabilno Dete, Impulsivno Dete i Distancirani zaštitnik. Sve ove poteškoće se javljaju usled nezadovoljenja bazičnih potreba za sigurnošću, predviljivošću i autonomiji.

Iz ovih razloga je najvećem broju osoba prijalo da ima vođene vežbe koje mogu i nakon obavljene jednokratne psihološke intervencije da sprovedu sami, što je i bila instrukcija. Najčešće su u pitanju bile osnovne vežbe disanja i uzemljenja, ali i tehnika poput sigurnog mesta i imaginacije. U jednom slučaju je od velike koristi bila i tehnika dve stolice koja je uspešno sprovedena telefonskim putem. Od izvesnog broja osoba je dobijen feedback povodom toga koje tehnike su im bile najviše od pomoći.

Ključne reči: Shema terapija, tehnike prevladavanja, traumatska iskustva, korona kriza

PARTNERSKI ODNOSI U VREME KORONE

Milorad Nedeljković, Irina Radanović Pešić
Psihološko savetovalište Mozaik

USMENO SAOPŠTENJE

Vanredno stanje, izolacija, karantin i pandemija uticali su na sve aspekte života a pre svega bili su test za sve veze i brakove. Svi parovi su prošli kroz veća ili manja preispitivanja. Strah i zbunjenost zbog covida-19, ograničeno kretanje, posao od kuće, nejasna granica između privatnog vremena i poslovnog, ugrožen lični prostor, neprekidan odnos sa partnerom su samo dodatno opteretili partnerske odnose.

Da li je vreme provedeno u karantinu doprinelo jačanju partnerskih odnosa ili je bilo povod za veće razmirice? Da li je ovo period za završavanje nedovršenih poslova iz prošlosti? Šta je mapa potreba? Kako balansirati između ličnih i partnerovih potreba? Kako prepoznati i promeniti negativne obrasce u vezi? Ovo su samo neka od pitanja koja su obuhvaćena našim radom sa ciljem da damo odgovore na ova i druga pitanja vezana za partnerske odnose iz ugla shema terapije.

Ključne reči: Shema terapija, mapa potreba, partnerski odnosi, koping mehanizmi.

VOLIM SEBE I VOLIM TEBE (SAZREVANJE I ZRELOST U LJUBAVI IZ UGLA SHEMA TERAPIJE)

Bojana Obradović

USMENO SAOPŠTENJE

U radu sa klijentima često primećujemo da neki od njih imaju poteškoće da ostvare zdrave ljubavne veze, da postoji obrazac koji se ponavlja, ili da izbegavaju bliskost. To su klijenti čiji se problemi uglavnom tiču intimnosti, odnosno imaju obrasce nezadovoljavajućih odnosa, koji su te probleme doživljavali veći deo života. Kroz terapijski rad pomažemo im da se oslobode ranih maladaptivnih shema i kako da nauče da zadovolje svoje bazične potrebe, osveste vrednosti, i postave granice.

Sheme aktiviraju događaji u spoljašnjoj sredini, te ih prepoznajemo po preteranom reagovanju u istom tipu situacija i doživljaju zaglavljenosti u istom tipu problema - u ovom slučaju nemogućnosti da se ostvari zadovoljavajući partnerski odnos. Sheme vode ka odnosima koje karakterišu konflikti, emocionalni problemi, preterana posesivnost. Ovi klijenti su prepoznatljivi po autodestruktivnim životnim obrascima. Naime, sheme su ono što je osobi poznato - te ljude nesvesno privlače situacije i osobe koje "okidaju" njihove sheme. Duboka osećanja defektnosti, osećaj duboke izolovanosti i usamljenosti, sklonost da žrtvuju svoje potrebe radi potreba drugih ljudi i nezdrava zavisnost ili oslanjanje na druge.

Osnovni koncepti shema terapije su rane maladaptivne sheme, maladaptivni stilovi prevladavanja, shema modaliteti, shema domeni i sržne (bazične) univerzalne emocionalne potrebe.

Koje sheme i kako utiču na klijentovu zaglavljenost u istom problemu, kako im pomoći da sami prepoznaju obrasce, trigere i sheme koje ih pokreću, na koji način nas traumatsko iskustvo povezuje sa

našim “lošim” izborima, ali i kada prevladaju sheme kako da prepoznaju da su u zdravom odnosu, šta su to “zelene zastavice” u odnosima (jer to najčešće u svom iskustvu nemaju) samo su neka od pitanja na koja ću dati odgovor.

Pored teorijskog dela, prikazaću i primere iz prakse, kako bi se učesnici bolje upoznali sa konceptima i tehnikama u okviru shema terapije.

Ključne reči: odnosi, zrelost, sazrevanje, ljubav, shema terapija

Radionice

USAMLJENOST I SAMOĆA IZ KONSTRUKTIVISTIČKOG UGLA

*Voditelj radionice: Milan Damjanac
Udruženje konstruktivista Srbije*

RADIONICA

Usamljenost i samoća su pritužbe koje klijenti sve češće donose na terapijske seanse. Da bismo im adekvatno pomogli, moramo prvo da razumemo potencijalna značenja ovih reči. Značenje sopstvene usamljenosti ili/i samoće formira sam klijent, ali mi moramo razmotriti ove probleme iz psihoterapijske perspektive i ponuditi određeni okvir u kome se možemo kretati. Treba prvo razlikovati samoću od usamljenosti, a onda razmotriti pristup klijentima koji imaju ove probleme. Pričaćemo o potrebama, ispoljavanju nezadovoljstva, ličnim granicama, koncepciji odnosa, očekivanjima od odnosa i života generalno. Ponudićemo alternativno viđenje koncepata ekstroverzije i introverzije i uticaj društvenog konteksta na poimanje usamljenosti i samoće. Probaćemo i tehnike iz konstruktivističke psihoterapije koje nam mogu pomoći u radu. Govorićemo i o važnosti uspostavljanja odnosa sa terapeutom, i potencijalnim transferima i kontratransferima.

Ključne reči: usamljenost, samoća, granice, ekstrovert, introvert, odnos

PSIHOSOMATIKA IZ KONSTRUKTIVISTIČKOG UGLA

*Voditelj radionice: Milan Damjanac
Udruženje konstruktivista Srbije*

RADIONICA

Psihosomatski problemi su nedovoljno obrađeni u psihoterapijskoj literaturi, a često predstavljaju pritužbu sa kojom se klijenti javljaju na terapiju. Na ovoj radionici razmotrićemo konstruktivistički pristup i tehnike u radu sa klijentima koji imaju psihosomatske probleme. Razmotrićemo konstruktivističko viđenje ličnosti, “duše”, “tela”, simptoma i značenja. Pričaćemo o simbolici psihosomatike i načinima rada koji mogu da omoguće bolje razumevanje psihosomatskih problema i dodeli “glasa” tom delu nas koji se ispoljava kroz fizički simptom. Samim tim, biće reči o potrebama, konceptima identiteta i jastvima koja se ispoljavaju kroz telo. Psihosomatika je sredstvo komunikacije nama i drugima. Pričaćemo o besu, krivici, strahu.

Ključne reči: Psihosomatika, potrebe, emocije, bol, simptom, identitet

ADOLESCENTNI PROCES U ARHETIPSKOJ SIMBOLICI VELIKE ARKANE TAROTA

*Voditelj radionice: Ivan Ilić
Klinika za psihijatriju KCS*

RADIONICA

Adolescencija je složen i dinamičan period života koji obeležava prelaz iz detinjstva u odraslo doba. Uključuje značajne promene i adaptacije u bio-psiho-socijalnoj sferi i predstavlja jednu od dve revolucije u razvoju. Koliko je u biopsihološkom pogledu jedinstven i univerzalan, toliko je u socio-kulturelnom smislu različit i zavisi od niza spoljašnjih okolnosti, kao i dominantnog načina posmatranja.

Simboličko-metaforički sistem arhetipova velike arkane tarota pruža mogućnost jednog specifičnog sagledavanja razvojnog toka adolescentnog procesa. Ukoliko arhetipove velike arkane shvatimo kao evolutivne elemente u razvoju pojedinca, onda možemo kroz uobičajeni redosled otpratiti individualni razvoj. U slučaju adolescencije fokusiran je drugi septih velike arkane tarota koji predstavlja varijetet različitih misterioznih puteva i njihovih izbora, što i jeste jedan od ključnih zadataka adolescencije.

Analizirano je simboličko značenje svake od karata drugog septiha velike arkane i uspostavljena veza sa dešavanjima tokom adolescentnog procesa.

Ključne reči: adolescencija, razvojni proces, simbolika, tarot

SUPERHERO THERAPY

(Sazrevanje uz igru)

Voditelji radionice: Sonja Janković, Sanja Perić*
Symbiosis*

RADIONICA

Superhero therapy je psihoterapijski metod koji se zasniva na korišćenju modela junaka iz grčke mitologije, popularnih superheroja iz filmova, junaka iz stripova, video igara, sporta, kao i junaka iz mašte ili iz stvarnog života u terapijskom procesu. Praćenjem principa i terapijskih koraka ovog metoda možemo olakšati pristup traumatskim događajima i uticati na isceljenje. Ovo se specijalno može odnositi na akutnu krizu globalnog javnog zdravlja izazvanu COVID19.

Cilj radionice: Upoznavanje učesnika sa Superhero therapy modelom. Isticanje pozitivnih aspekata projekcije i identifikacije.

Način rada: Predstavljanje modela - praktična vežba – razmatranja i Q&A - grupna diskusija

Trajanje radionice: oko 60 + minuta (u skladu sa brojem učesnika)

Ključne reči: terapija prihvatanjem i posvećenošću (Attachment and commitment therapy), pop kultura, projekcija, identifikacija

ZAVISNOST: KRITIČNE TAČKE OD ROĐENJA DO ZRELOSTI. PRIMENA U PRAKSI AKCIONIH METODA ONLAJN

*Voditelji radionice: Anna Kononenko
Porodični centar zANIMA, Novi Beograd*

RADIONICA

U savremenom društvu, problem zavisnosti je prilično čest. Zavisnost podrazumeva nedostatak slobode izbora. To su situacije kada anksioznost, zbog određenih okolnosti, postane toliko jaka, da osoba počne da se plaši destrukcije, primorana je da uzima anestetike kako bi funkcionisala u pretećoj situaciji. Drugim rečima, postoje određene situacije koje su za pojedinca nepodnošljive - najčešće su povezane sa iskustvom fenomena neizvesnosti. Kako da naučimo klijenta da stoji na sopstvenim nogama i preuzima odgovornost za svoje postupke i samoregulaciju u onlajn prostoru?

Na radionici u teoretskom delu ćemo razmotriti:

- faze formiranja zavisnosti tokom odrastanja i metode rada sa njom, u zavisnosti od faze formiranja;
- šta je korisno, a šta štetno u radu sa zavisnikom;
-

U praktičnom delu ćemo

- dotaknuti sigurnosne zone terapeuta kada radi sa zavisnikom i njegovom porodicom;
- oprobaćemo psihodramsku tehniku rada sa zavisnostima u realnom vremenu.

Radionica je pogodna za terapeute svih modaliteta koji se bave ovom tematikom, uključujući zavisnost od kockanja, alkohola,

kompjuterskih igara, psihoaktivnih supstanci itd. A dodatno, značajne su tehnike grupnog onlajn rada, kako biste mogli, i u uslovima pandemije, da organizujete adekvatnu podršku klijentima i pacijentima.

Ključne reči: razvoj dece, akcioni metod, grupna terapija, zavisnost, onlajn tehnike.

ACTION ETHICS: USING ACTION METHOD TECHNIQUES TO FACILITATE TRAINING ON ETHICAL PRACTICE

*Voditelj radionice: Kerri Newns,
with Moli Paul and Kate Creedy*

WORKSHOP

This workshop will offer you the opportunity to reflect on your theoretical and ethical understanding of some clinical issues that arise when working with families.

Our approach will invite active participation to apply rights-related reasoning to link theory to practice. This will include case examples of systemic family therapy, whereby the balancing of parent's and children's rights is explored and critiqued using different types and categories of rights. For example, how do you negotiate the ethical principles of consent, confidentiality and fidelity within the family relationships, when there are issues of self harm and working with adolescents.

The presenters have diverse professional backgrounds in social work, systemic social constructionist family therapy, psychiatry and the expressive arts. Their commitment to working together came from a clinical ethics article they co-authored, and being asked to present and deliver training on ethical practice, through the invitation of John Burnham for his Masters course in Systemic Family Therapy. This provided an opportunity to collaborate and share their creative practice. They will give an account of this training experience, critique their learning and reflect on their ethical positions in the here and now.

From attending this workshop you will be able to apply ethical reasoning and give a justification for one's actions in a therapeutic relationship when presented with issues of risk and safe guarding

in the context of working systemically with families. Equally, there will be the opportunity to experience experimenting with action methods as a tool to facilitate training on ethical practice, linking to your own working contexts.

Kerri Newns MSc. DipST, BA(Hons) Consultant Systemic Psychotherapist

Kerri Newns is a Systemic Family Psychotherapist, Supervisor, Trainer and author. She has a postgraduate qualification in Management Health and Social Care. She has worked in the NHS for over twenty years, and specialised in Child and Adolescent Mental Health. Kerri continues to work as a private practitioner and an independent consultant to organisations in both the public and private sector.

She currently is a visiting lecturer at the Tavistock and Portman NHS Trust, and Chiron Training. She has a professional background in Drama and Dance, and integrates the expressive arts into her therapeutic practice, clinical supervision, training and consultation. UKCP Registered, Member of AFT.

Kerri will be joined by guests Moli Paul and Kate Creedy, to talk through the article they wrote together called 'Action ethics: using action method techniques to facilitate training on ethical practice'. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-6427.12020>

Moli Paul is a retired NHS consultant child and adolescent psychiatrist with a long standing interest in active ethical practice.

Kate Creedy is an independent Family and Systemic Psychotherapist currently working online. Kate originally trained as a social worker, practising in the statutory and voluntary sector for many years. She later trained in Family and Systemic Psychotherapy, working as a Consultant in the National Health Service. She has been a clinician, supervisor, and teacher in Family and Systemic Psychotherapy for many years. She has collaborated on articles focusing on the ethics of working with children and families as well as writing and teaching on how to "do ethics in action".

NEVERSTVO

*Voditelj radionice: prof. dr Gordana Nikić
Univerzitet Singidunum*

RADIONICA

Preljuba, drugi izraz za neverstvo je stara koliko i bračna zajednica. Na vitalnosti joj mogu pozavideti i najstabilnije ljubavne veze. Zašto preljuba kao senka prati ljubavnike i šta nam govori o prirodi ljudskih emocija, o potrebi za sigurnošću i slobodom u ljubavi, o snazi erotskog naboja, o čvrstini stavova o ljubavi i seksualnosti? Ako neverstvo posmatramo u istorijskoj perspektivi, kao jedan od najpoznatijih tabua, činjenice govore da je osuđivan u svim kulturama i svim epohama kao nepoželjna pojava koja podriva brak i porodične vrednosti. Stavovi o neverstvu duboko su ukorenjeni u našoj tradiciji ali i modernoj kulturi. Neosporno je da preljuba i danas žilavo opstaje uprkos svim promenama koje su se dogodile u savremenim vezama i brakovima.

U psihoterapijskoj ordinaciji neverstvo je česta tema razgovora, početak kraja ljubavnih veza, retko šansa za novi početak ali najprebojno polje na kojem se sukobljavaju najsnažnija osećanja: ljubav, zavist, ljubomora, bes, žudnja, mržnja i oćajanje. Bez obzira da li se dogodi na početku ili na kraju ljubavne veze ili je povremeno prisutna kao paralelna realnost, preljuba nagonisve aktere na prispitivanje sopstvenih stavova o ljubavi, moralnosti, seksualnosti i skrivenim žudnjama.

Jedno od značajnih pitanja je kako pojedinci u ljubavnom odnosu spajaju iskustvo pripadanja i lične slobode? Da li je to pitanje emotivne zrelosti, odluke da se ostane zajedno u monogamiji uprkos izazovima i na koji način pristalice otvorenih veza vide bliskost i privrženost, kao cilj kojem se teži ili kao smetnju ka uzivanju u seksualnim slobodama.

Psiholozi se slažu da postoji mnogo razloga za neverstvo, ali kao najčešći razlog ističu emotivnu nezrelost i nespremnost da se izgradi i održava ljubavna veza, kao i nemogućnost prihvatanja objektivnih posledica koje preljuba ima na partnera i na vezu. Kad se u razvoju ne preskoči lestvica egoizma i egocentrizma, a ponašanje iz adolescencije se prenese u odraslo doba, eto profila nezrelog i nesigurnog pojedinca kojem je preljuba eliskir koji trenutno briše sva nezadovoljstva ali na žalost, samo trenutno.

U interaktivnoj radionici otvaramo ove i mnoge druge složene teme o ljubavi, preljubi i emotivnoj pustoši koja ostaje u srcu nakon neverstva, ali i strategijama suočavanja i prevazilaženja posledica neverstva.

Ključne reči: neverstvo, ljubavne veze, brak, preljuba, emotivna zrelost

SAZREVANJE I TRANSGENERACIJSKI PRENOS

*Voditelj radionice: Vesna Petrović
Fakultet za pravne i poslovne studije
dr Lazar Vrkatić, Novi Sad*

RADIONICA

U okviru radionice ce biti prvo dat kratak teorijski uvod i metod rada. Bice prikazan intervju u okviru porodičnog stabla u kontekstu postizanja zrelosti. Učesnici će u parovima raditi intervju za svoje izabrane članove porodice. Nakon toga će se na nivou cele grupe podeliti iskustvo u radu i u celoj velikoj grupi.

Ključne reči: transgeneracijski prenos, zrelost

GRADJENJE TERAPIJSKOG SAVEZA, MOGUCNOSTI AUTENTIČNOG SUSRETA, TELE, TRANSFER, KONTRATRANSFER

Voditelji radionice: Dr Dušan Potkonjak, Dr Sanja Životić†,
Dr Dragan Milivojević‡, Prof. dr Jasna Veljković||*

Goodmayes hospital London, KBC Dr Dragisa Mišović†,
Privatna praksa‡, Fakultet Političkih Nauka||*

RADIONICA

U ovoj psihodramskoj radionici, istražićemo spontanu zainteresovanost i utiske koje stičemo o drugim učesnicima ove zoom radionice. I kako počinjemo komunikaciju. Ove susrete sada i ovde možemo da povežemo sa našim susretima sa, za nas važnim ličnostima van grupe. Pratićemo naše izbore i koliko su ti izbori nekada i uzajamni. Kako biramo naše terapeute, kako naše romantične partnere, kako naše saradnike, kako prijatelje. Koliko biramo i koliko smo izabrani. Moguće je da neki članovi ove zoom grupe žele da se obrate nekoj važnoj ličnosti u svom životu. Možemo izabrati nekog člana grupe da udje u ulogu te važne ličnosti. To možemo da dalje pratimo na psihodramskoj zoom sceni.

Kasnije ćemo porediti 2 susreta i odnosa. Susret potencijalnog romantičnog para i susret klijenta i terapeuta. Šta nas privlači, a šta nas čini rezervisanim. Koliko je tu autentičnog susreta, a koliko nas druga ličnost podseća na nekog. Koliko tu ima transfernog. Da li dolazi do početne idealizacije i da li će doći do kasnijeg mogućeg razočarenja i denegracije. Da li ćemo kasnije dostići realniji trajniji partnerski odnos. Koje su moguće sličnosti i razlike u susretu klijenta i terapeuta. Koji su naši prvi utisci. Kako tražimo i biramo terapeuta. Da li kao terapeut možemo da nastavimo sa ovim klijentom ili ćemo ga uputiti kolegi. Da li kod klijenta dolazi u početku do idealizacije, pa kasnije i

moguće denegracije. Da li ćemo kasnije razviti terapijski savez.

Ključne reči: susret–Encounter, uzajamni izbor, Tele, Terapijski savez, Transfer, Kontratransfer, Kompatibilnost terapeuta i klijenta, Idealizacija i Denegracija

MOGUĆNOSTI POZITIVNE TRANSPARENTNOSTI TERAPEUTA I TERAPIJSKA NEUTRALNOST

Voditelji radionice: Dr Dušan Potkonjak*, Dr Dragan Milivojević†, Prof. dr Jasna Veljković‡, Dr Sanja Životić ||

Goodmayes hospital London*, Privatna praksa†, Fakultet Političkih Nauka‡, KBC Dr Dragiša Mišović||

RADIONICA

U ovoj psihodramskoj zoom radionici istražićemo koliko je i kada terapijski da budemo spontani i transparentno podelimo naš doživljaj sada i ovde u individualnoj i grupnoj terapiji. Koliko ćemo u ovoj zoom psihodramskoj radionici moći da izgradimo kulturu grupe i da jedni drugima damo autentični feedback. To će moguće biti različito sa različitim učesnicima ove grupe. Kako se odnosimo na koktel partiju, kako u radnom timu kako u grupnoj terapiji. Pratimo naš doživljaj individualnog klijenta i učesnika grupe. Kolika je naša potreba da podelimo transparentnije naš doživljaj sada i ovde, a kada je potrebno da budemo neutralni. Neki insistiraju da terapeut bude mutno ogledalo, a neki terapeuti kažu da neutralnost ne postoji. Kakva je

uloga terapeuta u grupnoj analizi, u interpersonalnoj grupnoj terapiji, a kakva u psihodrami. Kako pratimo naš kontratransfer i da li ulazimo u projekivnu identifikaciju. Rizik da udjemo u destrukciju ispoljimo hostilnosti da se nesvesno svetimo klijentu. Mogućnost da kroz pozitivnu transparentnost unapredimo terapijski savez i validiramo druge. Naše emotivno iskustvo je važan izvor podataka o klijentu. Kada i koliko ćemo ga podeliti. Ferenci, Barow, Moreno i drugi su ušli u transparentniji odnos i zamenili su uloge sa klijentima. Ove različite mogućnosti i, uloge i odnose istražićemo na psihodramskoj zoom sceni.

Ključne reči: terapijski odnos, pozitivna transparentost i neutralnost, u individualnoj i grupnoj terapiji, projekivna identifikacija, licnost terapeuta i terapijski modalitet, zamena uloga sa klijentom

Okrugli sto

PROPEDEVTIKA: CENTAR ZA PSIHOTERAPIJSKE STUDIJE

Zoran Djurić*, Zoran Milivojević†, Nevena Čalovska‡, Gordana Dedić||, Vesna Petrović§, Tatjana Vukosavljević Gvozden¶, Tamara Đurić§, Žilijeta Krivokapić§, Snežana Milenković

Beogradski psihodramski centar*, Psihopolis institut†, Fakultet za medije i komunikaciju Univerziteta Singidunum, Beograd‡, VMA Beograd||, FLV Novi Sad §, Filozofski fakultet Beograd Odeljenje za psihologiju ¶, KBC dr L. Lazarević Beograd§, Visoka škola socijalnog rada†, Filozofski fakultet Novi Sad

OKRUGLI STO

Tema okruglog stola je prikaz rada Centra za psihoterapijske studije koji organizuje edukaciju iz propedevtike za psihoterapeute. Svaki od učesnika će predstaviti predmete programa Centra za psihoterapijske studije.

Ključne reči: psihoterapija, propedevtika, edukacija

Usmena saopštenja

MOGUĆNOSTI ONLAJN PSIHOTERAPIJE

Biljana Andjelković
Privatna psihoterapijska praksa
Pastirski savetodavni centar
Srpske pravoslavne crkve

USMENO SAOPŠTENJE

U radu prikazujemo višemesečno iskustvo onlajn psihoterapije u vreme pandemije korona virusom. Radi se o protokolima individualne psihoanalitičke psihoterapije i grupne analize koji su pre pandemije regularno vođeni u Pastirskom savetodavnom centru i privatnoj psihoterapijskoj praksi. Ovu priliku koristimo i da sumiramo višegodišnje iskustvo individualnih psihoterapija koje su se takođe odvijale online, ali zbog drugačijih okolnosti - udaljenosti klijenata od mesta u kome radi terapeut.

Radi se o individualnoj psihoanalitičkoj psihoterapiji i grupnoj analizi – koje najuspešnije mogu da ostvare terapijske ciljeve zahvaljujući mogućnosti razvijanja transfernog odnosa. Pošli smo od pretpostavke da je u online psihoterapijskom prostoru terapijski odnos drugačiji nego što je u regularnoj postavci i da nosi opasnosti neispoljavanja emocionalnih sadržaja, što sledstveno otežava, ili čak onemogućava, psihoterapijski rad. S obzirom na ranije višegodišnje iskustvo individualnog psihoterapijskog rada online, inteziviranje online psihoterapijskog rada u vreme pandemije korona virusom, prihvatili smo zbog dokazne činjenice koristi kontinuiteta za terapijski proces. Kako je pandemija imala različite periode u odnosu na broj obolelih, klijenti su shodno promeni epidemiološke situacije ispoljavali želju da pređu na regularnu postavku. U drugom talasu pandemije neki klijenti su imali pozitivne laboratorijske nalaze infekcije korona virusom, ali su zahvaljujući onlajn postavci i u takvim okolnostima nastavili sa terapijom.

Iznećemo neka opšta zapažanja koja se razlikuju od onih koja smo očekivali. Sadržajno psihoterapijski protokoli nisu bili preopterećeni temama vezanim za pandemiju. Mišljenja smo da je egzistencijalni strah, koji je bio prisutan kod klijenata u vreme pandemije, smanjio otpore koji regularno prate psihoterapijski proces. Izvesan broj klijenata je posle nekog vremena u onlajn procesu nastavio regularno da dolazi na psihoterapiju – opisaćemo iskustvo selekcije za povrtak u regularni terapijski proces. Takođe, mislimo da je značajno pratiti i upliv ekstremno otežanih životnih i psihoterapijskih okolnosti na dinamiku ličnosti klijenata i njihov stav prema psihoterapiji - neki klijenti su od terapije odustali, a neki su se na terapiju javili.

Ključne reči: psihoanalitička psihoterapija, grupna analiza, terapijski odnos, otpori, online terapijska postavka

TRANSAKCIONA ANALIZA I PROMOCIJA ZDRAVLJA

Vesna Andrejević
Institut za javno zdravlje Kragujevac

USMENO SAOPŠTENJE

Promocija zdravlja je koncept zasnovan na težnji da se unapredi povezanost ljudi i njihove društvene okoline. Jedna od definicija zdravlja je da „Zdravlje predstavlja produkt harmoničnih odnosa čoveka i njegove okoline“. Nerešeni složeni problemi u ljudskim odnosima i prisustvo negativnih osećanja prema drugoj osobi su najvažnija pozadina psihološkog stresa. Psihološka reakcija može se razviti u pravcu anksioznosti, osećaja nesavršenosti, frustracije i depresije, i još više na psihosomatske poremećaje. Psihosomatski poremećaj predstavlja poremećaj funkcije nekog organa pod dejstvom psihičkih faktora. Osobe često svoje psihičke probleme ispoljavaju kroz telesne poremećaje koji nemaju organsko, već psihičko poreklo, a proces razvijanja telesnih simptoma koji su odraz mentalnih stanja naziva se somatizacija. Psihosomatski poremećaji u početku ne moraju ostaviti nikakva vidljiva telesna oštećenja, ako je u pitanju akutna somatizacija, ali ako takvo stanje potraje, može dovesti i do patoloških promena i ozbiljnih oštećenja organa. Do takvih promena dovode stanja stalne emocionalne napetosti, unutrašnji konflikti, hronična anksioznost, osećaj krivice, manje vrednosti ili straha. Upoređivanjem našeg pacijenta/klijenta sa psihosomatskim poremećajima i normalnim subjektima, egogramski obrazac pacijenata/klijenata teži da postane blizu tipa N sa samonegacijom i samopožrtvovanjem, i sugeriše da je otpornost pacijenata/klijenata na stres mala. Kada se bavimo psihosomatskom medicinskom negom, veoma je važno opšte medicinsko upravljanje zasnovano na „medicinskom modelu“, ali i psihološka nega zasnovana na „modelu samo-rasta/sazreavanja“.

Transakciona analiza je jedna od najefikasnijih psiholoških teorija koja nam omogućava da razjasnimo mehanizam stresa i pomaže nam u procesu rešavanja problema u ljudskim odnosima. Analiza ego stanja, igara, životnog scenarija i procesa za ponovno odlučivanje, mogu igrati važnu ulogu u lečenju psihosomatskih poremećaja. Konačni cilj lečenja bolesti povezanih sa stresom nije samo poboljšanje fizičkog stanja već i postizanje kvaliteta života i otkrivanje novog načina „srećnog“ života. Transakciona analiza može biti jedna od profesionalnih psihoterapija pogodnih za psihosomatsku negu i doprinos unapređenju zdravlja uma i tela.

Ključne reči: transakciona analiza, promocija zdravlja, psihosomatske bolesti

COVID 19 I MENTALNO ZDRAVLJE

Vesna Andrejević
Institut za javno zdravlje Kragujevac

USMENO SAOPŠTENJE

Svetska pandemija COVID-19, razne slike iz raznih država, broj zaraženih i preminulih, vanredno stanje, izolacija, karantin, gubitak posla i ugrožavanje egzistencije su problemi sa kojima smo svi suočeni. Jedan od glavnih psiholoških strahova koji se razvio kod ljudi je strah od nepoznatog, osećaj nemoći i gubitka kontrole. Pored toga pitanje je da li se razvila kolektivna kriza poverenja? Da li će nepoverenje dovesti do sve većeg broja agresivnih ljudi, usamljenih, alkoholičara, depresivnih, slabijeg zdravstvenog stanja? COVID 19 zajedno sa strategijama ublažavanja koje se koriste za suzbijanje virusa predstavljaju značajne pretnje za naše individualno i kolektivno mentalno zdravlje. Kako se kriza bude razvijala i nastavljala, za istraživačku zajednicu će biti sve važnije da sprovedi istraživanja koja se bave posledicama mentalnog zdravlja COVID-19. Uzroci efekata mentalnog zdravlja u kontekstu COVID-19 su višestruki i verovatno uključuju biološke odrednice, odrednice ponašanja i životne sredine. Kriza COVID-19 značajno ugrožava našu osnovnu ljudsku potrebu za druženjem, koja bi mogla poslužiti kao presudan faktor životne sredine koji bi mogao da bude temelj ukupne povrede našeg mentalnog zdravlja. Na efekte psihosocijalne pandemije neke grupe su vulnerabilnije u odnosu na druge. Ljudi od povećanog rizika (stariji ljudi, osobe sa deficitom imunog odgovora, oni koji zavise od tuđe pomoći), osobe sa raznim psihijatrijskim i drugim zdravstvenim problemima. Medicinski i nemedicinski radnici posebno su emocionalno osetljivi s obzirom na rizik od izloženosti virusu, brige za svoje najmilije, nedostatak opreme, nedoumice oko etičkih i emocionalnih odluka. Psihoterapija treba da bude okrenuta ka prevenciji, skriningu mentalnog zdravlja, psiho-

edukaciji, psihosocijalnoj podršci zbog preveniranja ili ublažavanja psihosocijalnih ishoda.

Ključne reči: COVID 19, mentalno zdravlje, psihoterapija

KVALITET MEHANIZAMA ODBRANE KAO PREDIKTOR SUBJEKTIVNOG BLAGOSTANJA

Jelena Barbulj

USMENO SAOPŠTENJE

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje povezanosti kvaliteta mehanizama odbrane i različitih aspekata subjektivnog blagostanja. Značaj ovog istraživanja je doprinos razumevanju toga u kakvoj su vezi idiosinkratski odgovor osobe na životne okolnosti i njena percepcija sopstvenog života. Kvalitet mehanizama odbrane je shvaćen kao stepen adaptivnosti ili zrelosti mentalnih procesa koji služe razrešavanju unutrašnjih konflikata, a preko tri nivoa funkcionisanja – zreli, neurotični i nezreli mehanizmi odbrane. Subjektivno blagostanje je definisano kao individualna perspektiva osobe o svom životu koja podrazumeva i emocionalnu i kognitivnu evaluaciju, a preko tri glavne komponente – zadovoljstva životom, pozitivnog afekta i negativnog afekta. U ovom istraživanju postavljene su hipoteze da će dominantna upotreba zrelih mehanizama odbrane biti prediktor višeg nivoa subjektivnog blagostanja (viši nivo zadovoljstva životom i pozitivnog afekta, i niži nivo negativnog afekta), dok će neurotični i nezreli mehanizmi odbrane biti prediktori nižeg nivoa subjektivnog blagostanja (niži nivo zadovoljstva životom i pozitivnog afekta, i viši nivo negativnog afekta). Uzorak istraživanja (N = 305) je bio prigodan, a činila ga je neklinička populacija koja je popunjavala tri instrumenta zasnovana na samoproceni. Rezultati istraživanja su potvrdili sve hipoteze, sa izuzetkom hipoteze o neurotičnim mehanizmima odbrane i kognitivnoj komponenti subjektivnog blagostanja koja nije potvrđena. Zreli mehanizmi odbrane su se pokazali kao značajan prediktor višeg subjektivnog blagostanja. Nezreli mehanizmi odbrane su se pokazali kao značajan prediktor nižeg subjektivnog blagostanja. Ne-

urotični mehanizmi odbrane su se ispostavili kao značajan prediktor visokog nivoa negativnog afekta, kao negativan korelat pozitivnog afekta, a pokazali su se nepovezanim sa kognitivnom komponentom subjektivnog blagostanja (zadovoljstvo životom).

Ključne reči: mehanizmi odbrane, subjektivno blagostanje, zadovoljstvo životom, pozitivan afekat, negativan afekat

LJUBOMORA U PARTNERSKIM ODNOSIMA

Mina Bogdanović Lišančić, Ivana Radovanović†
OŠ „Miodrag Matic“ *, Smurfit Kappa Avala Ada†*

USMENO SAOPŠTENJE

Ljubomora je emocija koja se bez ljubavi ne može javiti. Istraživanja pokazuju da se kod dece ljubomora javlja sa 18 meseci, češće ispoljava između druge i pete godine, a vrhunac između treće i četvrte godine. Podstiče se još u ranoj dobi, pod uticajem porodice.

Ljubomora je čest problem u partnerskim odnosima, kao što je u studiji slučaja koja će biti prikazana kroz Dramski trougao i kroz Ego stanja, gde je patološka ljubomora dovela do partnerskog razvezivanja. Ponašanja i emocije partnera bili su analizirane kroz Skriptne uloge (Progonilac, Spasilac ili Žrtva) u Dramskom trouglu.

U psihoterapijskom radu fokus je bio na analizi Ego stanja gde je partner dominantno bio u Ego stanju Deteta. Klijentkinja na početku terapije verbalno deluje kao da je u Ego stanju Odraslog, ali se detaljnijim razgovorom pokazuje Ego stanje Deteta. Partner u ulozi Pogonioca u Dramskom trouglu ima drajver Budi jak, Udovolji mi kao i zabranu na vrednost i zabranu Nemoj. To se manifestuje tako što želi da uspostavi jaku kontrolu nad svojim partnerom. Partnerka inicijalno u ulozi Žrtve pa onda i Spasioca, sa drajverom Udovolji drugima, a primarnim zabranama na vrednost i postojanje, kao i sekundarnim na mišljenje, konflikt i odrastanje. Igra koja je dominantna u njihovom odnosu je „Čekao sam te na zicer, đubre“.

Psihoterapijski cilj u ovoj studiji slučaja bio je usmeren na „jačanje“ ego stanja Odrasli kao i prestanak igranja Igara, a samim tim i na izlazak iz Skripta.

Ključne reči: dramski trougao, ljubomora, partnerski odnosi, transakciona analiza

SAZREVANJE U I PARTNERSKOG ODNOSA

*Nevena Čalovska Hercog
FMK, Dept. Za psihologiju, Beograd
AST, Centar za edukaciju, Beograd*

USMENO SAOPŠTENJE

Autor prikazuje Emocionalno-fokusiran psihoterapijski pristup u radu sa partnerima u krizi. Koristeći okvir strukturalnog sistemskog koncipiranja dijadnog, partnerskog odnosa, a Rodžerijanski pristup, kroz tri faze rada, ovo terapijsko iskustvo je platforma za sazrevanje kako klijenata pojedinačno tako i njihovog odnosa. Kroz pridruživanje, eksternalizaciju disfunkcionalnog relacionog ciklusa, dekonstrukciju manifestovanog ponašanja, prepoznavanje međusobno, individualnih sekundarnih i primarnih osećanja, partneri upoznaju strahove i brige, a kroz odigravanje stiču iskustvo mogućeg, alternativnog i preferiranog načina ophodjenja. Konsolidacijom ove doživljene promene, obezbeđuju više međusobnog poverenja, sigurnosti prevazilazeći krizu.

Ključne reči: emocionalno fokusirana terapija, partnerski odnos, sazrevanje

ETIKA ZA PSIHOTERAPEUTE, RAZVOJ I SAZREVANJE – KORACI KOD DONOŠENJA ETIČKE ODLUKE

Prof. dr Gordana Dedić
Klinika za psihijatriju VMA

USMENO SAOPŠTENJE

Etička odgovornost psihoterapeuta uključuje poverenje, moć i brigu psihoterapeuta za svog klijenta. U svakodnevnom radu psihoterapeuta sa klijentima mogu se povremeno javiti etičke dileme koje zahtevaju donošenje odluka kako ih rešiti, što često za psihoterapeuta nije jednostavno i lako. Psihoterapeutu često nedostaje vreme, iskustvo i mudrost da se suoči sa etičkim dilemama, što može imati za posledicu da ih psihoterapeut ne prepozna.

U radu će biti prikazane smernice koje će pomoći psihoterapeutima šta da rade kada se nadju u situaciji da treba da donesu etičku odluku. Ove smernice mogu biti od pomoći psihoterapeutima da identifikuju važne aspekte problema, kao i pozitivne i negativne posledice načina na koje bi takvi odgovori mogli imati za klijenta..

Biće prikazano osamnaest koraka korisnih u razmišljanju kroz to kako odgovoriti na etičku dilemu, koje mere treba preduzimati uz učešće lične odgovornosti psihoterapeuta za takavo rešenje. Pri tom nije svaki korak relevantan svakoj situaciji, što znači da se koraci moraju prilagoditi svakoj posebnoj situaciji.

Ključne reči: etika, etičke dileme, smernice

„REČ KAO LEK“ SISTEMSKI PRISTUP OBOLELIMA OD MALIGNIH BOLESTI I ČLANOVIMA NJIHOVIH PORODICA

*Slavica Dejković Jakovljević, Jovan Pavlović
Gerontološki centar Jagodina*

USMENO SAOPŠTENJE

Suočavanje sa dijagnozom malignog oboljenja kod većine ljudi izaziva mnogo snažnije emocionalne reakcije u poređenju sa bilo kojom drugom bolešću. I pored toga što ljudi različito reaguju i podnose različite neprijatne životne situacije, potvrda dijagnoze maligne bolesti predstavlja najčešće, za obolelu osobu i najbliže članove porodice, period snažnog šoka, koji može da traje nekoliko dana (72 sata od postavljanja dijagnoze), stres (nekoliko nedelja i meseci) i kriznu životnu situaciju (koja može da traje godinu dana i više i da prati ceo period lečenja). Psiho-onkologija se bavi psihološkim reakcijama osoba obolelih od malignih bolesti i reakcijama članova njihovih porodica, kao i nalaženjem najadekvatnijih psiholoških intervencija koje su usmerene na pružanje psihološke i psihoterapijske pomoći pacijentu i porodici. Brojna istraživanja su pokazala da 30-40% onkološki obolelih osoba od postavljanja dijagnoze i tokom lečenja razvije neki od psihopatoloških poremećaja: poremećaji raspoloženja, anksioznost, depresivnost, poremećaji prilagođavanja, somatoformni poremećaji, seksualne disfunkcije, PTSD, bol (agitacija zbog bola). Teška bolest jednog člana porodice je individualna krizna situacija ali i kriza porodičnog sistema. U sistemskom pristupu, važno je mesto i uloga obolelog u porodici, kao i faza porodičnog životnog ciklusa (par bez dece; por.sa malom decom; por.sa decom školskog uzrasta; por.sa adolescentom; por. praznog gnezda). Samopomoć, ali i traženje stručne pomoći psihologa, psihijatra, psihoterapeuta, socijalnog radnika uobičajena je praksa koja postoji svuda u svetu. Brojna istraživanja su

potvrdila da je uspostavljanje psihološke ravnoteže u suočavanju sa različitim kriznim i stresnim situacijama u životu, pa i sa malignom bolešću, značajan faktor koji utiče na kvalitet prevladavanja i života, ali ima uticaja i na telesno, fizičko funkcionisanje (pr. nivo hormona stresa kortizola je manji u stanju psihološke stabilnosti).

Ključne reči: sistemski pristup, psiho-onkologija, psihoterapija

REPROGRAMIRANJE RODITELJSKIH NALOGA (DRAJVERA) KAO PUT KA ZRELOSTI LIČNOSTI

Prof. dr Aleksandra Đurić, Ana Andonov

Beogradska Akademija poslovnih i umetničkih strukovnih studija

USMENO SAOPŠTENJE

Drajveri su verbalne poruke iz roditeljskog ego stanja, vremenom postaju nalozi koje osoba pojačava u periodu stresa. Drajveri se mogu detektovati u ponašanju, stilu govora, tonu glasa, neverbalnoj komunikaciji, odnosno u ponašajnim, misaonim i emotivnim aspektima vezanim za Roditeljsko ego stanje. Dakle, može se reći da drajveri predstavljaju svojevrsno roditeljsko verbalno uputstvo šta činiti, a šta ne činiti u određenim situacijama. Ova uputstva se razlikuju u različitim porodicama, ali prema teoriji Transakcione analize postoji pet drajvera: „Budi savršen(a)“; „Budi jak(a)“; „Zapni jače“; „Požuri“; „Ugodi (drugima)“. Dete ove roditeljske naloge ili drajvere, verbalnim putem usvaja iz ego stanja Roditelja majke i oca ili važnih roditeljskih figura, u periodu formiranja životnog skripta, od 3-6 godine života i deo su skriptne matrice. Oni se internalizuju u Roditeljako ego stanje osobe koja je usvajala ova verbalna uputstva i vremenom postaju nalog ili komanda koje osoba sledi u određenim situacijama. Bez obzira

što postoje i neki funkcionalni aspekti drajvera oni su internalizovani roditeljski nalozi, deo su skriptne matrice i vrsta su odbrambenog mehanizma od neprocesuiranih dečijih sadržaja i zabrana i posebno se aktiviraju u stresnim situacijama kada se pojačava životni skript osobe. Kao takvi blokiraju autentične kapacitete osobe i sprečavaju svesnost, spontanost i bliskost koje su u osnovi autonomije i zrele ličnosti. Na kongresu posebno će biti reči o „Budi savršen(a)“ drajveru.

Ključne reči: transakciona analiza, ego stanje, drajveri, verbalni nalozi, skriptna matrica.

PSIHODRAMA NA ZOOM-U

Prim. Dr Zoran Djurić
Beogradski psihodramski centar

USMENO SAOPŠTENJE

U online psihodramskom grupnom radu menjaju se osnovne postavke psihodrame. Percepcija se redukuje na zvuk iz mikrofona i ekransku sliku, sociometrija u grupi gubi svoju osnovnu prostornu dimenziju i svodi se na verbalno glasanje za osobu ili temu, subgrupe vezane afektima i sadržajima se ne vide u prostoru, tele kao fenomen afektivnog povezivanja gubi neverbalne aspekte-nema percepcije tela i telesne ekspresije emocija. Umesto grupe i njene prostorne arhitekture, u prvi plan dolaze lica sa svojim ekspresijama i reči. Neposrednost živog kontakta i njegova brzina se gube, izraz lica i telesni stav se ne vide kao odgovor na ponašanje protagonista, promptni odgovor na reč ili pokret se zbog tehničkih svojstava zuma ne ostvaruju. Spontanost i neposrednost psihodrame se svode na verbalni iskaz i odložene odgovore, psihodrama se gubi kao predstava i umesto u prisustvu i u prostoru, radnja drame više liči na radio dramu, a ono što je scena i predstava prelazi u zamišljanje odn. unutrašnji, fantazijski prostor svakog od članova grupe.

Osnova psihodramska tehnika, zamena uloga, odvija se manje u prostoru, a više u unutrašnjem prostoru članova grupe. Ono što je scena: živa, opipoljiva, vibrantna emocijama, slikama i bojama na zoomu je u stvari skup različitih doživljaja u glavi i srcu svakog pojedinca koji je na elektronskoj vezi, a da se ti doživljaji ne mogu neposrednom komunikacijom u grupi prenositi.

Težnja ka razrešenju napetosti i konflikta gubi teatralna svojstva psihodrame. Razmena misli i osećanja se odvija verbalnim putem, svrstavanje članova grupe se ne vidi i ne oseća dovoljno brzo, to pojačava emocije u odnosu protagonista i pomoćnog ega, a to nadalje

podstiče projektivnu mehanizme, lošiju obradu emocija i pretili podubljanjem sukoba. Nedostatak prisustva terapeuta u prostoru u kome je protagonista vrlo lako postaje u mentalnom prostoru protagoniste izvor frustracije, nerazumevanja i odbacivanja, a to dalje rezultira besnim napadima na terapeuta sa obrazloženjem da ne razume, ne uviđa i da je nepravedan prema protagonistu.

Ovo zahteva poseban napor terapeuta - direktora psihodrame i članova grupe da razaberu šta se u stvari događa u silovitim izlivima nezadovoljstva protagoniste. Činjenica da deo doživljava neprihvatelnošću i odbacivanja pripisujemo svojstvu medija i skućenoj percepciji ne menja važnu psihodinamičku činjenicu da se sukob sa direktorom brzo pokazuje kao replika transfernog sukoba sa važnim osobama iz života protagoniste.

Sasrzavanje grupe kao proces ugroženo je snažnim emocijama kojima se bez sastanka grupe u realnom prostoru teže rukuje. Sociometrijsko svrstavanje i ljudska toplina u pogledu, dodiru i zagrljaju se gube. Otudeni od svoje celine, članovi grupe su često sami sa viškom emocija koje doživljavaju. To zahteva intenzivniji rad na razjašnjenju i proradi, a taj dodatni napor se opet odvija elektronskim putem sa svim teškoćama koje on donosi.

Ključne reči: online, sociometrija, tele, pojaćanje emocija

ADOLESCENTI I NJIHOVA PSIHOLOŠKA BORBA SA CORONA VIRUSOM

Vesna Dukanac, Miodrag Naunović
Visoka škola socijalnog rada*, Beograd, Privatna praksa*

USMENO SAOPŠTENJE

Mogućnost istovremnog proživljavanja akcidentalne krize i razvojno normativne krize, uvek je potencijalna opasnost. Bez obzira u kojoj fazi adolescencije se nalaze, adolescenti kroz akcidentalnu krizu prolaze kroz tri faze: negaciju realne opasnosti; osećaj zbunjenosti i haosa sa početkom ispoljavanja simptoma i potpuni depresivni slom sa različitim dijapazonom manifestovanja.

U radu prikazujemo i analiziramo psihoterapijske senase opisanih faza prolaska kroz akcidentalnu krizu, izazvanu pandemijom Corona virusa, kod adoolsecenata različitog uzrasta. Za objašnjenje negacije realne opsnosti prikazane su psihoterapijske seanse adolescenta rane i središne faze adolescencije. Za objašnjenje osećaja zbunjenosti i haotičnosti do potpunog depresivnog sloma prikazane su psihoterapijske seanse adolescenta kasne i postadolescentne faze.

U zaključnim razmatranjima podsećamo da pojačan razvojni zahtev u slučaju superponiranja akcidentalne i normativne krize može biti potencijalno opasna, ali i potencijalno kreativan i podstičići za dalji psihološki napredak. Smer razvoja definisan je odnosom između zdravih psiholoških potencijala i stepena ispoljene patologije.

Ključne reči: adolescensija, kriza, individualna psihoanalitička psihoterapija

NEGIRANJE PROBLEMA OVISNOSTI (POREMEĆAJA PREHRANE) KAO ZASTOJ U RAZVOJU LIČNOSTI I PRELASKA U ODRASLU DOB

OSTATI DIJETE ILI ODRASTI ILI SAN O PETRU PANU KAO SPASITELJU U BIJEGU OD REALITETA

*Nada Hančević Horvat
XI Gimnazija, Zagreb, Hrvatska*

USMENO SAOPŠTENJE

U ovom radu sam pokušala prikazati na slučaju pacijentice (N.N.) koja se liječi od prehrambenog poremećaja bulimije negiranje stvarnosti i bijeg od stvarnih problema i zastoja u razvoju njene ličnosti. Njezin poremećaj je vezan uz zabranu na odrastanje te na zabranu na uživanje u životu. Razvijanje autodestuktivnih obrazaca ponašanja je povezano sa bijegom od stvarnosti u svijet u kojem nije svjesna stvarnosti i stvarnih problema. Svoj poremećaj negira odlučivši da ostane mala i odričući se na taj način bilo kakve odgovornosti za svoj život. Usporedila sam njezin bijeg od svijeta odraslih sa bijegom djece iz bajke o Petru Panu koji ipak na kraju daje djeci dozvolu da se vrate u stvarni svijet i da odrastu. I za pacijenticu (N.N.) je rješenje da promijeni svoja iracionalna uvjerenja i promjeni refentni okvir. Pacijentica si uz pomoć terapeuta može dati dozvolu da si dopusti promjenu rane odluke i da sada živi svoj život iz pozicije autentične osobe svjesne sebe i svijeta oko sebe.

Ključne reči: TA, simbioza, bajka, zabrana, dozvola, terapija novom odlukom,

CIKLUS SAZREVANJA

Petar Jeknić, PR Psihoterapija Emoracio centar Kraljevo

USMENO SAOPŠTENJE

Očekivanje je nesvesna, u nekim slučajevima svesna psihička radnja koja proističe iz potreba. Što je razlika očekivanja u odnosu na mogućnosti (unutrašnje ili spoljašnje) veća nastaje veća kriza. Kriza je vremenski ograničen gubitak ravnoteže ličnosti i predstavlja raskrisnicu unutar koje se događaju trenuci napetosti. Cilj napetosti ili stresa je prevladavanje razlike očekivanja i mogućnosti. Ništa životno važno nismo naučili bez napetosti ili stresa. Zato je pogrešno stres odvajati iz konteksta, odnosno iz procesa sazrevanja bez kojeg je prečesto negativno shvaćen. Jedan od razloga takvog shvatanja leži u nagonском uklanjanju od neprijatnosti iako znamo da “neprijatno” ne znači isto što i “beskorisno”. Nije prijatno ni kod zubara ili ginekologa ali je korisno. Razlika očekivanja i mogućnosti koja dovodi do gubitka ravnoteže predstavlja stresor. Stres ima tri faze, fiziološku, psihofiziološku i iskustvenu. U fiziološkoj pod uticajem hormona nastaje energija koja ima snagu da izbací osobu iz komforne zone. Ukoliko nije u skladu sa stadijumom psihičkog razvoja i zadacima koji se ostvaruju, ako je rigidna, komfortna zona može predstavljati prepreku razvoju. U fazi otpora stresoru organizam se bori ili beži (uz postojanje još dve mogućnosti), a u trećoj, iskustvenoj, postoje četiri opcije: preumrljenje (metanoia) ili “aha” momenat, sticanje iskustva, ponavljanje starog iskustva i pozicija gubitka. Ukoliko je stečeno iskustvo (koje objedinjuje događaj i osećanje) tada je osoba raširila komfortnu zonu zbog čega je postigla viši stepen balansa očekivanja i mogućnosti pa je, samim tim, stresor prevladan. Ukoliko nije, vratiće se u njihov sukob i krizu koja može biti razvojna i akcidentna (s tim što svaka akcidentna kriza ima mogućnost da postane razvojna).

Ključne reči: očekivanja, mogućnosti, kriza, stres, iskustvo

SISTEMSKA PORODIČNA PSIHOTERAPIJA U ONLINE SETTINGU

Valentina Jeremić*, Jasmina Nikolić†
Gerontološki centar Jagodina*, Dom Vera 035†

USMENO SAOPŠTENJE

U komunikaciji terapeuta sa klijentom u online i "face to face" settingu uloga psihoterapeuta je da bude prisutan u životu osobe koja je na terapiji. Na početku to je odnos između dva stranca, koji se dogovaraju i upuštaju u proces istraživanja klijentovog psihološkog sveta, definisanje problema, ciljeva, zadataka, praćenje realizacije istih i efekata terapije. Tokom vremena, uspostavlja se poverenje i gradi terapijski odnos. Istraživanja su pokazala da je terapijski odnos presudan za tok i uspešnost psihoterapije. Terapijski odnos razvija se u određenom settingu. U psihoterapijskom smislu setting podrazumeva da se rad odvija u sigurnom okruženju, udobnom i bezbednom, gde nema uznemiravanja, gde i terapeut i klijent mogu da budu opušteni i da bez ustručavanja govore o različitim temama. U tradicionalnoj psihoterapiji to je psihoterapijska soba, ordinacija, kabinet i odgovornost za sigurnost je na psihoterapeutu. U online psihoterapiji, obe strane dele odgovornost, obezbeđujući stabilnu internet vezu, neometan rad i odsustvo drugih ljudi i draži koje remete proces. Često se postavlja pitanje da li kvalitet sesije opada ukoliko terapeut i klijent nisu u neposrednom vizuelnom kontaktu, licem u lice, u istoj prostori. Većina istraživanja je u fazi izrade. Ona istražuju da li koncept „zdravlja na daljinu” u sadašnjoj digitalnoj kulturi donosi korist primaocima takvih usluga i ako postoji da li je ona jednaka onoj koju klijenti dobijaju u direktnom kontaktu. Istraživanja pokazuju da „face to face“ (licem u lice) tradicionalna psihoterapija u odnosu na internet mediatet (internetom posredovanu) psihoterapiju ima podjednako koristi za korisnika usluga. Jedna od dilema ovih istraživanja

bila je da li klijenti u podjednakoj meri prihvataju uticaj svojih online terapeuta kao i onih sa kojima se radi direktno. Zanimljiv je zaključak da ne postoji značajna razlika u efektima psihoterapije online i uživo susreta, kao ni stepenu u kome se slede sugestije dobijene on line i u neposrednom susretu.

Ključne reči: porodična psihoterapija, terapijski odnos, online setting

PANDEMIJSKA KRIZA, ONLINE GRUPE I USAMLJENI POJEDINAC

*Marija Jevtić, Medicinski fakultet Univerziteta u Novom Sadu,
Institut za javno zdravlje Vojvodine*

USMENO SAOPŠTENJE

11. marta 2020.godine Svetska zdravstvena organizacija (SZO) saopštila je da Kovid-19 može da se definiše kao pandemija. Toga dana od lidera SZO izražena je duboka zabrinutost ne samo alarmantnom brzinom širenja, nego i strahovitom neaktivnošću širom sveta. Upozoreno je da reč pandemija, ukoliko se nepravilno koristi, može da izazove strah ili neopravdano prihvatanje situacije kao da je “borba gotova i da tako dovede do nepotrebne patnje i smrti”. Šest meseci nakon proglašenja pandemije ne nazire se kada će pandemija biti završena, a spominje se procena da će bolest, uz globalne napore i moderne tehnologije, biti stavljena pod kontrolu u roku od dve godine. Prema dostupnim podacima od početka epidemije, nakon šest meseci, u svetu je zaraženo više od 28 miliona ljudi, a od posledica

oboljevanja preminulo je gotovo 914.000 ljudi. I dok se i dalje čine napori da se što dublje pronikne u prirodu infekcije koju izaziva novi Corona – Covid 19 virusom, na globalnom nivou razvija se “klinička slika” gubitka poverenja, nesigurnosti, a takođe i “nove normalnosti”. Osim zdravstvenih sistema, nisku otpornost pokazuju i ekonomski, privredni, obrazovni sistemi... Turizam, sport, umetnost, kultura takođe su ozbiljno narušeni delovanjem ovog virusa. Trka za vakcinom je puna nesigurnosti i otvorenih pitanja. Od pojedinca se uporno traži poštovanje distance, te fizička distanca preti da preraste u socijalnu distancu. Čini se da se paradigma zdravlja menja – i da zdravlje primarno podrazumeva - izbeći Covid 19 virusnu infekciju. Online grupe u najrazličitijem smislu te reči postaju najbezbednija utočišta. Da li je ovaj način komunikacije “lek” protiv socijalnog distanciranja i dovoljno dobra kompenzacija za strah, nesigurnost i usamljenost koji takođe dobijaju epidemijske razmere? Kako sačuvati individualno zdravlje i kako javno-zdravstvene napore učiniti dovoljno efikasnim? Sigurno da ova virusna infekcija utiče na mentalno zdravlje u najširim okvirima i da je od esencijalnog značaja posvećivanje adekvatne pažnje posledicama za mentalno zdravlje u okviru ove pandemijske krize. Borba za mentalno zdravlje, dakle, jednako je važna kao i pronalaženje leka za virusnu infekciju, odnosno vakcine koja bi je sprečila.

Ključne reči: grupna analiza, Covid 19, nova normalnost, strah, zdravlje, javno zdravlje

POSPANOST I ZAMOR: RAZUMEVANJE KOMPLEKSNE POVEZANOSTI SNA I DEPRESIJE

*Ružica Jokić, Department of Psychiatry Queen's University,
Kingston, Ontario, Canada*

USMENO SAOPŠTENJE

Cilj ove prezentacije je da upozna učesnike sa psihološkim i fiziološkim uzrocima zamora i pospanosti. Posebna pažnja biće obraćena na uticaj fragmentacije sna raspoloženje sa posebnim osvrtom na najčešće poremećaje disanja u toku sna. Diskutovaćemo pristup pacijentu koji se žali na zamor, pospanost, nesanicu i promenu raspoloženja i naglasiti važnost adekvatne dijagnostike uključujući noćnu polisomnografiju. Biće prikazani rezultati studije 56 pacijenta sa hroničnom depresijom koja je rezistentna na terapiju. Rezultati istraživanja pokazuju da je nelečena obstruktivna apnea identifikovana kod polovine ovih pacijenata. Nadjena je pozitivna korelacija između zamora i raspoloženja (POMS skala), pospanosti (Epworth skala) i fragmentacije sna (apne-hipopneja indeks). Pacijenti sa depresijom i nesenicom imaju dodatno poremećen kvalitet života i veću anksioznost, u poredjenju sa pacijentima koji nemaju izražene poremećaje sna. Lečenje pacijenata sa depresijom i nesenicom je kompleksno i obuhvata lečenje sleep apnee (kontinuirani pozitivni pritisak - CPAP mašina) i depresije istovremeno. Uz medikamentnu terapiju, istraživanja pokazuju važnost Kognitivno-behavioralne terapije za nesanicu. Moj rad će uključiti osnovne principe ove terapije, važnost higijene sna i identifikacije grešaka u razmišljanju o važnosti sna i spavanja, koji dodatno utiču na nesanicu i doprinose teškoćama koje terapeuti imaju kada pokušavaju da pomognu pacijentima sa hroničnom depresijom.

Ključne reči: san, zamor, pospanost, depresija, terapija nesanice

„RASPADANJE I SPAJANJE“, DELOVANJE SUPROTNIH SNAGA U PROMENI SKRIPTA I RAZVOJU

Dragana Jovanović Boka, Agencija za edukaciju, psihoterapiju i konsalting “Life coaching” Novi Sad; PTSTA- privremeni edukator i supervisor u Psihopolis institutu Novi Sad

USMENO SAOPŠTENJE

Često govorimo o integraciji kao cilju psihoterapije, a izraz dezintegracija ima često negativnu konotaciju. Rad razmatra ideju promene koju je neophodno načiniti izmenom skriptnih obrazaca, tako da je slom, incident, dezintegracija, razdvajanje često neophodno kako bi se kroz terapijski proces kreirao novi prostor za razvoj kapaciteta i integraciju. Freud je pretpostavio da se ponavljajući obrasci u ljudskim životima, koje je nazivao prisile ponavljanja, izvedene iz urođenih nagona. Berne je to objasnio da obrasci koje je nazivao skriptom, čine pokušaj očuvanja stabilnosti i psihičke homeostaze. Obrasci skripta održavaju život predvidljivim izbjegavajući bol i ranjivost povezanu s intimnošću. Obrambeni scenarijo deluje poput tvrđave koja obećava sigurnost dok guši slobodu. Promena uvijek uključuje rušenje zidova i otvorenost za bol prošlih gubitaka, neuspeha i trauma, zajedno s mogućnostima nade, strasti i kreativnosti. Ova ideja uključuje paradoks. Trenutak fragmentacije može dovesti do regresije, tj. jačanje zidova u mislima i učvršćivanja starih obrazaca ili rušenja i nakraju kreiranje nove priče. Terapija obično uključuje mnogo takvih trenutaka, promene se pažljivo planiraju i događaju postepeno, ali povremeno mogu za samog klijenta biti nagle i zastrašujuće. Gledano iz ove perspektive, ljudski razvoj slijedi više cik-cak nego linearni put kroz faze, ljuljanje između polova stabilnosti i nestabilnosti u unutrašnjem carstvu i između samoodržanja i intimnosti. Odrastanje zahteva proces kontinuiranog stvaranja, negiranja i ponovnog stvaranja. Ovi procesi

integracije i fragmentacije negiraju jedan put i kreiraju drugi. Berne (1961) napisao je da je cilj analize scenarija zatvaranje starog puta i otvaranje boljeg. Kada se klijent i terapeut uključuju u intimni proces, naizmenično se raspadaju i okupljaju oblici kreativne napetosti u kojima se stare priče raspadaju, pojavljuju se nove priče i na kraju klijent razvija jači osećaj za sebe kao autora svoje stvarnosti. Rigidni skript omogućuje nam da izbegnemo opasnost od intimnosti i zadržimo stabilnost zatvarajući svoja srca i cepanje sebe. Prednosti ovog načina strukturiranja su značajne: želje, osujećene čežnje i ponižavanje ranih povreda ostaju sigurno zakopani u rascepkanim dubinama sebe. Intimnost se žrtvuje na oltaru stabilnosti. Koherentni skript, sa druge strane, uključuje tugovanje za roditeljima koje nikada nismo imali jureći za ranim nezadovoljenim potrebama u obrascima koji proizvode igre. Klijent mora odustati od mogućnosti pronalaska "čarobne kugle" u terapiji, slavne nagrade ili savršeno voleće majke. Kad se klijent i terapeut obavežu na rad zajedno se podvrgavaju razdvajanju i reformiranju ka putu do integracije.

Ključne reči: Transakciona analiza, promena skripta, razvoj, integracija, relacione potrebe

PSIHIJATRIJSKI I PSIHOTERAPIJSKI ASPEKTI PANDEMIJE COVID – 19

Snežana Kecojević Miljević
Privatna praksa Agencija Dijalozi

USMENO SAOPŠTENJE

Svedoci smo novih stranica medicinske istorije koje ispusije aktuelna planetarna pošast 21. veka nazvana pandemija COVID 19. Ovo vanredno kompleksno univezalno iskustvo postaje civilizacijski izazov po mnogim pitanjima: naučnim, tehničkim, tehnološkim, zdravstvenim, psihološkim, duhovnim, a možda najviše izazov za ljudsku solidarnost, gradjansku svest i savest, kako pojedinačnu tako i kolektivnu odgovornost. Psihijatrijski i psihoterapijski aspekti iskustva virusne pandemije pojedinaca ali i grupa postaju sve važniji u borbi protiv bolesti koja je više nego ijedna pojava u novijoj ljudskoj istoriji promenila društvene okolnosti i tokove, sisteme vrednosti, stoga bi bilo važno da ih razmotrimo u ovom radu.

Ključne reči: psihijatrija, psihoterapija, COVID 19

EDUKACIJA IZ PSIHOTERAPIJE ZA SPECIJALIZANTE PSIHIJATRIJE

*Prof. Dr Dušan Kolar, Katedra za psihijatriju,
Medicinski fakultet, Kvins Univerzitet, Kanada
Department of Psychiatry, School of Medicine,
Queen's University, Canada*

USMENO SAOPŠTENJE

Sazrevanje društvene svesti o značaju psihoterapije kao integralnog dela kliničke prakse zasnovane da dokazima je rezultovalo u uvodjenju obavezne psihoterapijske edukacije za specijalizante psihijatrije u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi. Ta obavezna edukacije iz psihoterapije je deo regularnog kurikulima u okviru programa specijalističke nastave.

Cilj ovog izlaganja je prikaz sistema edukacije iz psihoterapije za specijalizante psihijatrije u Kanadi. Kraljevski koledž za lekare i hirurge Kanade (RCPSC) je stručna organizacija koja propisuje modalitete specijalističke nastave i treninga za svaku oblast medicine. Prema zahtevu RCPSC-a svi specijalizanti psihijatrije širom Kanade u okviru svojih matičnih univerziteta su obavezni da prođu trening iz tri psihoterapijska modaliteta. Univerzitet ima slobodu u kreiranju trening programa, ali uz zahtev da kvalitet programa i da znanja i veštine u psihoterapiji koje ce specijalizant da stekne odgovaraju nacionalnim standardima. U ovom izlaganju autor će da prikaze program edukacije iz psihodinamičke psihoterapije, kognitivno bihejvioralne terapije i interpersonalne psihoterapije (i/ili porodične terapije) koje specijalizanti moraju da prodju tokom 3., 4. i 5. godine specijalizacije. Specijalizant ima opciju da mu treći obavezni modalitet bude ili interpersonalna psihoterapija ili porodična terapija. U okviru druge godine specijalizacije specijalizanti moraju da završe trening iz suportivne psihoterapije uz grupnu superviziju. Svi specijalizanti pri-

kazuju svoje individualne suportivne terapiju u grupi specijalizanata i dva supervizora različitih psihoterapijskih orijentacija. Konačno, svi specijalizati završnih godina specijalizacije provode 2-3 meseca na odeljenju za poremećaje ličnosti gde rade kao koterapeuti u grupama dijalektičke-bihejvioralne terapije. Modaliteti teorijske nastave, rad u malim grupama, i individualne supervizije kao i metode procene progressa specijalizanta u treningu će detaljno da budu prikazane. Sličnosti i neke razlike između treninga iz psihoterapije na kanadskim univerzitetima i univerzitetima u Sjedinjenim Državama će biti diskutovane.

Ključne reči: Psihoterapijska edukacija, standardi treninga, psihoterapijska supervizija, metodi procene, klinička praksa zasnovana na dokazima

O PSIHODRAMSKOM VOĐENJU KROZ IZLOŽBE

Gordana Marić Lalović

USMENO SAOPŠTENJE

Psihodramsko vodjenje kroz izložbu, zamišljeno je kao vodjenje kroz kreativni proces percepcije umetničkog dela koji se odvija na preklopu nesvesnog umetnika i publike. Odigrava se u kontekstu izložbe - izloženi radovi zajedno sa učesnicima radionice stvaraju matriks (S.H.Foulkes) - mrežu komunikacija i odnosa koja determiniše značenje i značaj svih događanja i na kojoj počivaju sve interpretacije onoga što se u grupi stvara, a uključuje i zajednička značenja koja prethode konkretnoj grupi. Učesnici se ohrabruju da uspostave neposredan, lični kontakt sa delom (osećanja, razmišljanja sećanja koje izložba inspiriše dramatičuju se uz pomoć psihodramskih tehnika), ali se te intimne slike ne razradjuju individualno, nego ih pratimo kao doprinose zajedničkoj temi koju stvara grupa kao celina. Ta grupna tema istovremeno je povezana sa svakim učesnikom lično, sa društvenim okolnostima u datom trenutku, sa socijalnim nesvesnim, kao i sa izložbom- u tom smislu moguće je pretpostaviti da mala radioničarska grupa reprezentuje način na koji izložba rezonira u široj publici, moguće je naslutiti vezu između dela i društvenog konteksta u kome je nastalo i u kome je izloženo, a na ličnom planu, cilj ovakvog vodjenja kroz izložbu nije sticanje određenog znanja, već pre iskustva (u kome su uvidi moguć, ali ne i obavezan deo).

Ključne reči: Psihodrama, grupa kao celina, percepcija umetnosti

ZRELOST TERAPEUTA

Zvezdan Lekić

USMENO SAOPŠTENJE

U radu se razmatra uticaj lične analize i supervizije na sazrevanje terapeuta. Diskutuje se o greškama u radu kod terapeuta, njegovoj ličnosti i uticaju grešaka na razvoj terapeuta i njegovu zrelost. Uticaj pacijenata na razvoj i sazrijevanje terapeuta, kroz psihoterapijski rad, je takodje opserviran. Životno iskustvo i krize, kao i način rješavanja istih, se diskutuje, kao i njihovo uloga i značaj u sazrijevanju terapeuta.

Ključne reči: zrelost, terapeut, lična analiza, supervizija

PATOLOŠKA ZAVISNOST OD RODITELJA KAO PROBLEM SAZREVANJA

Bogdan Marković

*Student Fakulteta za specijalnu edukaciju
i rehabilitaciju Univerziteta u Beogradu*

USMENO SAOPŠTENJE

Psihološku zavisnost iz ugla transakcione analize moguće je posmatrati kroz koncept simbioze. Prema teorijskom okviru Šifovih, simbioza nastaje kada se dve ili više osoba ponašaju kao da su jedna ličnost (Schiff et.al, 1975). Ovakav obrazac nosi sa sobom korišćenje tri ego stanja od ukupno šest, gde jedna osoba preuzima uloge Roditelja i Odraslog ka ego stanju Deteta druge osobe. Ideja ovog rada je da prikaže dinamiku simbiotskog odnosa roditelj-dete kroz roditeljske poruke koje dete internalizuje kao Zabrane na odrastanje, odvajanje od roditelja, bliskost i poverenje u druge ljude. Optimalne uslove za odrastanje čini roditeljska težnja da se njihov potomak tokom sazrevanja formira u odraslu osobu spremnu za samostalan život u društvu. Roditeljske reakcije na odvajanje nekada mogu biti otvoreno ili prikriveno neprihvatajuće i kritikujuće, pa i odbacujuće. Mlada osoba sa iskustvom inverzne simbioze suočava se često sa neadekvatnim osećanjem krivice, dužnosti, zabrinutosti, psihosomatskim tegobama, partnerskim problemima ili nedovoljno razvijenim veštinama svakodnevnog života.

Psihoterapija ili savetovanje osoba sa psihološkim problemima za koje se ispostavi da imaju veze sa inverznom simbiozom ili emocionalnim ucenjivanjem roditelja ili značajnih drugih, kao glavni ugovor o promeni imaju ostvarivanje psihološke nezavisnosti, odnosno separacija-individuacija. U praksi to znači donošenje odluke da osoba nije odgovorna za život i osećanja svojih roditelja. Terapijski rad je

usmeren na formiranje integrisanog Odraslog i razvoj psihološke autonomije. Ovakav način rada tipičan je za pravce u okviru transakcione analize koji se bave korektivnim roditeljovanjem.

Ključne reči: psihološka zavisnost, transakciona analiza, odrastanje, inverzna simbioza, TA tretman

ZRELOST ZA BLISKOST

*Milena Marković, Žilijeta Krivokapić
Psihopolis institute*, Visoka škola socijalnog rada†*

USMENO SAOPŠTENJE

Govoreći o fundamentalnim ciljevima psihoterapije, zajedničkim svim školama i pravcima, autori različitih teorijskih i konceptualnih orijentacija saglasni su da jedan od opštih ciljeva psihoterapijskog procesa jeste pomoć klijentima u dostizanju autonomije. Erik Bern autonomiju postavlja za krajnji cilj transakciono-analitičke psihoterapije, definišući je kao oslobađanje ličnosti od skripta, koje podrazumeva izgradnju ili obnovu kapaciteta za spontanost, svesnost i intimnost. Iako sposobnost za intimnost postavlja kao jednu od ključnih odlika autonomne ličnosti, ovaj koncept ostaje nedovoljno razrađen u Bernovim delima, pa ga Stiven Karpman naziva Bernovom „nedovršenom simfonijom“. Iako je bliskost postavio i u svoj koncept strukturiranja vremena, Bern je smatrao da se istinska bliskost može iskusiti samo u retkim trenucima u životu, a ovo iskustvo opisao je kao transakciju Slobodno Dete – Slobodno Dete. U daljoj teorijskog razradi ovog koncepta, autori (White, Carpman, Milivojević...) šire perspektivu gledanja na bliskost sa aspekta ego stanja koja u ovom iskustvu učestvuju, intimnih transakcija, „stepena bliskosti“ i „rizika“ koji sa sobom nosi, čime se transakciono-analitička konceptualizacija bliskosti značajno dopunjuje.

Smatramo da se, iz perspektive procesa emocionalnog sazrevanja, kapacitet pojedinca za kreiranje i održavanje odnosa bliskosti može posmatrati kao izdanak ili rezultat izgradnje različitih drugih kapaciteta, poput kapaciteta za ljubav, poverenje, iskrenost, spontanost, pripadnost, saosećanje, solidarnost... Cilj ovog izlaganja jeste da razmotri i predstavi preduslove i činioce razvoja kapaciteta za bliskost, kao i najčešće skriptne odluke i zabrane koje leže u osnovi problema sa zbližavanjem i bliskošću. Kroz psihoterapiju koja podržava i usmerava razvoj

temeljnih kapaciteta za odnos bliskosti, klijentima se može pomoći da donesu nove, autonomne odluke, koje će im omogućiti da oplemene i obogate kako svoj unutrašnji, intimni, tako i svoj socijalni svet.

Ključne reči: Ključne reči: bliskost, zrelost, autonomija, psihoterapija, transakciona analiza

SPORTSKO POSTIGNUĆE, ANKSIOZNOST I PSIHOTERAPIJSKE INTERVENCIJE

Katarina Matić

USMENO SAOPŠTENJE

Moderan sport prepun je izazova, a jedan od njih svakako je nisko samopouzdanje, velika trema ili anksioznost koja onemogućava sportiste da pokažu znanje i veštine stečene na treninzima. U radu se bavimo terapijskim intervencijama, metodama i tehnikama koje su od velike koristi u procesu sazrevanja sportista, ali i ključne za ostvarenje punog potencijala i uspeha na takmičenjima.

Ključne reči: postignuće u sportu, anksioznost, porodična psihoterapija, psihoterapijske intervencije, sazrevanje, uspeh na takmičenju

VREDNOSNA SUŠTINA KONCEPTA ZRELOSTI: DA LI JE ZRELA LIČNOST UVEK I DOBRA LIČNOST?

Prof. dr Tatjana Milivojević
Visoka škola socijalnog rada, Beograd

USMENO SAOPŠTENJE

Zrelost ličnosti je psihološki konstrukt koji označava stepen postignute integracije ličnosti, ostvarenog sklada između njenih razvojnih potencijala i postignuća, kao i između individualne autonomije i integracije u društvenu sredinu. Tako konceptualizovana zrelost podrazumeva, prema Kolbergu, dostignut treći postkonvencionalni ili principijelni nivo moralnog razvoja, barem njegovu prvu fazu, koju je taj moralni psiholog definisao kao orijentaciju na društveni ugovor. U toj fazi se pridaje važnost ljudskim pravima, potrebama i interesima drugih i usaglašavanju individualnih potreba i vrednosti u cilju opšteg dobra. Još viši stepen trećeg nivoa moralno-psihološkog razvoja, orijentacija na univerzalne etičke principe, definiše se kao odlučivanje na osnovu lične savesti, bez obzira na mišljenje većine ili usvojene standarde i označava najviši stepen moralnog razvoja i zrele svesti. Na kognitivnom i emocionalnom planu, zrela ličnost je prevazišla poziciju egocentrizma i subjektivizma, te je sposobna za realističnu (samo)percepciju i produktivno povezivanje sa svetom i drugima. Jednostavnije rečeno, sposobna je da radi, doprinosi i voli. To obuhvata njenu sposobnost da kontroliše sopstvene nagone i impulse, da daje prioritet daljim i značajnijim životnim ciljevima u odnosu na trenutna zadovoljstva, da ima viši prag tolerancije na frustracije, neizvesnost i neprijatnosti, da ume da podnese bol i patnju, što sve zajedno znači da ima razvijenu samosvest i samoregulaciju.

Treba istaći da zrelost nije stanje, već trajni razvojni proces bez utvrđene gornje granice, jer budući da ličnost nije završena i izolova-

na, u sebe zatvorena jedinka, već interaktivni i relacioni dinamički sistem, ona se stalno iznova suočava sa novim spoljnim i unutrašnjim izazovima i egzistencijalnim protivrečnostima koje treba da rešava i prevazilazi. Tako shvaćena zrelost umnogome se poklapa sa odlikama samoaktualizovanih osoba prema Maslovu.

Navedeno, međutim, deluje kao idealizovana predstava, na kojoj se kritičko mišljenje ne može zaustaviti. Neminovno iskrsavaju problemska pitanja, kao na primer: da li je zrelost inkompatibilna sa nekim tzv. lošim karakternim osobinama, štetnim obrascima, neadekvatnim i nemoralnim ponašanjima? Drugim rečima, da li je zrela ličnost sinonim za optimalno funkcionalnu, zdravu, odnosno dobru ličnost? I obrnuto, da li odrasla osoba, koja je nezrela u odnosu na svoj psihosocijalni razvojni stadijum, nanosi štetu sebi, drugima i odnosima svojim neodgovarajućim ponašanjima i postupcima? Ako je tako, da li to znači da psihoterapijsko podržavanje i podsticanje sazrevanja (na šta ukazuju uobičajeni izrazi „rast i razvoj ličnosti“) znači i da je antička ideja dobra, dobrote i dobrog življenja, priznata ili implicitna, svrha psihoterapije?

Ključne reči: zrelost, samoaktualizacija, optimalno funkcionisanje, vrednost, dobrota

PRIVREMENA SIMBIOZA KAO FAZA U LEČENJU DECE OBOLELE OD RAKA

Nebojša Miljević, Branka Kordić

NURDOR, Nacionalno udruženje roditelja dece oboloele od raka

USMENO SAOPŠTENJE

Naše iskustvo u radu u NURDORu (Nacionalno udruženje roditelja dece obolele od raka) i brojna literatura na temu odnosa deteta obolelog od kancera i roditelja pomoglo nam je da razumemo važnost tog odnosa, ne samo tokom lečenja, već i kod prihvatanje izlečenja. Tokom hematoonkološkog lečenja deteta simbiotski odnos roditelja i deteta je nužan. Zbog čestih bolova, anestezije, otežanog kretanja, mučnina, agresivnih dijagnostičkih procedura deca najčešće otežano funkcionišu sa lepezom osećanja od straha, bezvoljnosti do očajanja. U ovim situacijama mogli bismo govoriti o građenju „privremene simbioze” bez obzira na uzrast deteta. Govoreći jezikom Transakcione Analize, čak i kod adolescenata ego stanja Odrasli i Roditelj su van opticaja, pa su deca potpuno prepuštena tome da drugi (najčešće majka) brinu o njima. Budući da je majka konstanto uz dete tokom lečenja, ona investira svoja ego stanja Roditelj i Odrasli tako što neguje, teši, zbrinjava, mazi, pruža zaštitu i podršku, daje informacije, rešava tekuće probleme. Kako je jedan od osnovnih zadataka roditelja da zaštititi dete, suočena sa situacijom da se dete leči od smrtonosne bolesti, uz često nedovoljno podrške iz spoljnog sveta, majka se bori sa krivicom, bespomoćnošću i osećanjem bezvrednosti, što je motiv za ulazak u „privremeni simbiotski odnos”. Objasnićemo karakteristike ovog koncepta i kako se on razlikuje od koncepta „normalne simbioze”; kada je lekovit i kada ga je potrebno terapijski podržati, a kada postepeno ukidati postavljanjem granica i kontrole. Pojam „privremene simbioze” tesno je povezan i sa roditeljskim prihvata-

njem detetovog izlečenja i može biti pokazatelj da simbioza gubi svoj privremeni karakter i da učesnici postaju zarobljeni u zatvorenom disfunkcionalnom sistemu. Prednost koncepta „privremene simbioze” ogleda se u olakšanom prepoznavanju dinamike odnosa bolesno dete – majka, što bi olakšalo psihoterapijsko/savetodavno delovanje. Takođe bi bilo od pomoći u edukaciji medicinskog i nemedicinskog osoblja u pristupu oboleloj deci i njihovim roditeljima.

Ključne reči: lečenje dece obolele od kancera; privremena simbioza; pozicija obolelog deteta; pozicija majke koja neguje; stres i trauma izlečenja

OK POZICIJE U RADU SA MARGINALIZOVANIM DRUŠTVENIM GRUPAMA- ŽIVOT KORISNIKA PRIHVATILIŠTA U IZOLACIJI U DOBA PANDEMIJE COVID- 19

Suzana Milovanović, Mirjana Popović
Ustanova „Prihvatilište za odrasla i stara lica“

USMENO SAOPŠTENJE

Ustanova „Prihvatilište za odrasla i stara lica“ zbrinjava ljude sa margine, različitih navika i sklonosti, dugogodišnje psihijatrijske bolesnike u stanju remisije, ljude sa raznim oblicima bolesti zavisnosti, materijalno i stambeno neobebeđene. OK koral u radu sa ovim ljudima, kao jedan od osnovnih koncepata TA modaliteta, biće detaljnije prikazan u samom radu. Kod većine marginalizovanih društvenih grupa, egzistencijalna pozicija je JA- TI +, čime „skriptno“ opravdavaju svoje ranije donete životne odluke i maladaptivne obrasce ponašanja koji su im omogućavali snalaženje i preživljavanje na ulici. U socijalnoj interakciji stručnih radnika Prihvatilišta, koji im dosledno pristupaju sa pozicije JA+ TI+, koja je ujedno jedina zdrava pozicija, dolazi do promene skriptnih uverenja korisnika, odnosno pozivanja Odraslog, koji za posledicu ima socijalne ishode zasnovane na realnosti. Jedino pristup JA sam ok, TI si ok, može dovesti do uspostavljanja adekvatnog odnosa i komunikacije sa navedenim kategorijama korisnika, i do promene njihove životne pozicije.

Usled pandemije Covid-19, korisnici Prihvatilišta se nalaze u izolaciji od početka marta tekuće godine, a zaposleni su bili u višemesečnom karantinskom režimu rada. Ovakav način funkcionisanja je sa sobom doneo brojne izazove u radu. Socijalne veštine koje su korisnici Prihvatilišta stekli svojim ranijim načinom života, doprinele su njihovom boljem funkcionisanju u specifičnim uslovima koje sa sobom nosi život u izolaciji.

Ključne reči: Životne pozicije, OK koral, Prihvatilište, izolacija, Covid-19.

TRAUMA I SAZREVANJE

Jelena Mitić

USMENO SAOPŠTENJE

Trauma je utoliko teža ukoliko osoba manje o njoj zna, govori, i sa njom radi. Ona može subjekta da natera da živi i bira iz nedostatka sigurnosti, umesto da dela zbog onoga što jeste njena prava potreba ili želja. Bion traumu opisuje kao prekid kontejninga. Ovim se objašnjava simptom koji često prati traumu - gubitak pamćenja ili određene smetnje u učenju i prisećanju. Osoba ostaje uskraćena ne samo za zadovoljavanje svoje potrebe za znanjem, već i za to da te potrebe bude svesna. Ta sposobnost jedna je od presudnih za zalečenje. Onda kada je osoba može da nove informacije prima i obradjuje, biće sposobna i da ih osmišljava, preoblikuje i da se manje okupira starim. Polazeći od radne alijanse i bazičnog poverenja uspostavljenog na terapiji, subjekt uči kako da ekstremnu osetljivost ublaži i adekvatno imenuje, shvati da preterano reagovanje svoje korene ima u prošlosti, razvije samopoštovanje i samopouzdanje, i sposobnost adekvatnog tumačenja i odgovaranja na simptome. Terapeut treba da postane sigurno mesto za pacijenta koji siguran brod nije imao. Sazrevanje je povezano sa gradjenjem identiteta. Ne može se govoriti o zrelosti ako nije došlo do procesa diferencijacije od negovatelja, i razvijanja sopstvenog identiteta. Kroz neprihvatanje roditelja, koji može biti loš ili preteći za subjekta, ostali bismo nesposobni za separaciju kao preduslov za sazrevanje i zrelost. To što društvo, a ponekad čak i osobe najbliže subjektu, ne veruju ili nemaju sluha za ispovedanje i hrabrost u pričanju o onome što se dogodilo, ponekad može osobi biti strašnije i od samog silovanja (Frankel, 1998.). Baš zato, kao što psihoterapeut na seansi ne sme da dozvoli da u nekom trenutku iskoristi zavisnost, strah ili sram koja se javlja kod klijenta, tako ni društvo to ne bi trebalo da potencira i eksploatiše.

Ključne reči: sazrevanje, trauma, psihoterapija, Bion, sigurnost

SISTEMSKE KONSTELACIJE BERTA HELINGERA U ISKUSTVU GEŠTALT PSIHOTERAPEUTA

Milan Nikolić
Geštalt Akademija Beograd

USMENO SAOPŠTENJE

Višegodišnje učestvovanje u radionicama sistemskih konstelacija i vođenja konstelacijskih radionica u skladu sa metodom Berta Helingera, i praksa individualnog i grupnog geštalt psihoterapeuta doneli su mi iskustvo kroz koje sam uvideo da informacije i saznanja do kojih sam dolazio primenom ovog metoda značajno doprinosi mojoj terapeutskoj praksi. Slična saznanja delio sam i sa jednim brojem psihoterapeuta koji su iskusili konstelacijski rad. Ovo iskustvo me je podržalo da svesno i aktivno istražujem ovu povezanost i do sada sam zapazio jedan broj za mene značajnih fenomena koje bih želeo u usmenom saopštenju da podelim sa drugima.

Važni aspekti ovih saznanja odnose se na: lično iskustvo, stav i praksu jednog broja terapeuta koji imaju iskustvo u sistemskim konstelacijama, kao i terapeuta koji postavljaju supervizijska pitanja koja se posmatraju kroz metodu Berta Helingera, isto tako i na iskustva terapeuta koji prisustvuju konstelacijskoj radionici na kojoj klijent sa kojim je u psihoterapijskom odnosu radi na svom pitanju, kao i sadržaje koje u psihoterapijski odnos donosi sam klijent koji je imao iskustvo rada kroz metodu Berta Helingera.

Originalna zamisao mi je bila da na radionici „uživo“ kroz konkretne radove prikazem ova iskustva, no obzirom na okolnosti opredelio sam se da o ovim iskustvima samo govorim.

Ključne reči: Geštalt psihoterapija, sistemske konstelacije, supervizija, impas.

AUTOGENI TRENING I TRANSAKCIONA ANALIZA

Jovanka Pavlović
Centar za socijalni rad Despotovac

USMENO SAOPŠTENJE

Autogeni trening je savremena tehnika psihofizičke relaksacije koja se koristi u borbi sa stresom. Može se koristiti samostalno ili kao deo psihoterapijskog i savetodavnog rada. Danas se definiše kao skup relaksacionih tehnika koje doprinose telesnom opuštanju, a time i psihičkom rasterećenju, a cilj autogenog treninga je svesni ulazak u hipnogeno stanje svesti, kontrola vremena ostajanja u tom stanju i upravljanje sadržajima koji se u ovakvom stanju javljaju. Prvobitno je korišćen Klasični Autogeni trening koji je izvođen uz pomoć autosugestije i koji je prvi primenio Nemački psihijatar Johanes Hajnrih Šulc, dok se danas najčešće primenjuje Autogeni trening bez autosugestije koji je patentirao Milenko Vlajkov. On je unapredio Klasični Autogeni trening uvođenjem promena kojima su se izbegle zamke i nedostaci autosugestije. Autogeni trening bez autosugestije podrazumeva izvođenje predvežbi kojima se klijent priprema za ulazak u hipnogeno stanje svesti, 6 osnovnih vežbi, opciono kružne vežbe, i na kraju, opoziva koji ima za cilj da nas izvede iz hipnogenog stanja svesti

Cilj ovog rada je da ukaže na vezu između Transakcione Analize i Autogenog treninga, na razloge za upotrebu istog u savetodavnom i terapijskom radu kao i da ukaže na veliki broj benefita Autogenog treninga ali i na kontraindikacije za primenu istog. Pored navedenog, rad će se baviti i vezom između Autogenog treninga i funkcionalnog modela ego stanja prema Transakcionoj Analizi. Cilj rada ove vrste je aktiviranje Adaptiranog Deteta, jačanje Slobodnog Deteta, Negujućeg Roditelja i Odrsalog, i umanjeње energije Buntovnog Dete-

ta. Terapijski rad ima za cilj i povećanje unutrašnjeg pozitivnog Negujućeg Roditelja što se postiže, pored ostalih tehnika i Autogenim treningom i to kroz samostroukiranje, vizualizaciju i samopomažuće rečenice, izgradnju ili izmenu unutrašnjeg govora i jačanje samopouzdanja. Takođe će se ukazati i na značaj primene Autogenog treninga u razvoju Autonomije i tri sposobnosti kojima se ista manifestuje prema konceptu Autonomije Erika Berna.

Ključne reči: autogeni trening, psihofizička relaksacija, Transakciona Analiza, Ego stanja, Autonomija

DOŽIVLJAJ ONLINE PSIHOTERAPIJE IZ UGLA TERAPEUTA

Ana Perović

USMENO SAOPŠTENJE

Online terapija danas postaje sve prisutniji i dostupniji oblik psihoterapijskog rada. Većina terapeuta u online terapijski rad stupa opremljena znanjem i iskustvom koje koriste za konstruisanje svoje terapijske uloge i uloge klijenta u radu koji se odvija uživo i sa određenim implicitnim pretpostavkama koje vode poreklo iz tog setinga. U okviru psihologije ličnih konstrukata terapeut je pozvan da konstantno bude uključen u proces refleksije, tražeći načine da svoje konstruisanje učini verbalnim i eksplicitnim umesto implicitnim i samim tim potencijalno nepodobnim. Stoga smatram da je od velike važnosti da se refleksivna praksa terapeuta unapređuje i u ovom polju kako bi uspešno navigirali terapijske procese svojih klijenata u novom kontekstu.

U ovom radu biće izloženi rezultati tri istraživačka cilja: 1) osveščivanje i artikulacija načina na koje terapeuti doživljavaju svoju te-

rapeutsku ulogu u online kontekstu u poređenju sa načinom na koji doživljavaju sebe kao terapeuta koji radi uživo, 2) istraživanje načina na koji terapeuti konstruišu svoje klijente kada s njima rade u uživo setingu, a kako konstruišu svoje klijente u online setingu, 3) ispitivanje načina na koji terapeuti konstruišu da ih terapeutska zajednica kojoj pripadaju percipira kad biraju da rade online spram rada uživo. Terapeuti su u svrhe ovog istraživanja zadati instrument (PEG - Procter, 2005, 2008) popunjavali individualno, bez intervencije od strane istraživača. U izlaganju će biti prikazani, u obliku vinjeta, najzanimljiviji odgovori nekih terapeuta, kao i najvažnije teme koje su se na osnovu odgovora mogle dedukovati. Budući da ove nedovoljno istražene tema naročito poprimaju na značaju u kontekstu globalne pandemije gde su mnogi terapeuti suočeni sa izazovom online rada na neizvestan vremenski period, ova saznanja mogu pomoći boljem mapiranju iskustava i potreba terapeuta

Ključne reči: konstruktivizam, online psihoterapija, praksa, klijenti

NEZRELOST I ZAVISNOST KAO KARAKTERISTIKE POJEDINCA I DRUŠTVA

Milana Poznić
Mental Health Services, Department of Health,
Victoria Hospital Seychelles

USMENO SAOPŠTENJE

Zrela ličnost ima više različitih aspekata zrelosti. Emocionalno, seksualno, moralno i socijalno sazrevanje, između ostalih, u različitim proporcijama uslovljeni su genetskim nasleđem, ali i sredinskim faktorima i samoaktivnošću.

„Pojam zrele ličnosti nužno je pod uticajem sociokulturnih činilaca i vrednosno je obojen. U smislu socijalne zrelosti ističe se da je to osoba koja je sposobna da se uspešno prilagodi na različite životne promene bez izraženih sukoba, i da prihvati obaveze i odgovornosti prema sebi, svojoj porodici i zajednici.“

Otežano sazrevanje može biti rezultat različitih svesnih i nesvesnih postupaka kako pojedinca, tako i važnih drugih, porodice, zajednice i društva u celini.

Posmatrano iz ugla transakcione analize, obrasci potkrepljivanja nezrele ličnosti i njenog zavisničkog ponašanja odnosili bi se na skriptne zabrane (na postojanje, važnost, bliskost, mišljenje, osećanja..), nedostatak pozitivnog modelovanja (etiketiranje, uslovaljavanje, zanemarivanje i zlostavljanje kroz strukturu negativnog Kritičkog Roditelja), gubitnički skript, ulogu Žrtve u dinamici zavisničkih odnosa..

U usmenom saopštenju biće reči o krizi individue i društva na Sejšelima, izraženoj u prethodnih par decenija, a koja kao proizvod ima generaciju traumatizovanih i disfunkcionalnih pojedinaca, sa ozbiljnim posledicama na lično i javno zdravlje.

Psihoedukacija i rad na samopouzdanju, samopoštovanju, samokontroli misli, osećanja i ponašanja, preduslovi su za emocionalno

sazrevanje i dostizanje zrelosti, koja se reflektuje na povoljnije lične izbore, funkcionalnije odnose, očuvanje i promociju zdravlja.

Prepoznavanje potencijala osobe, “bildovanje Odraslog” kroz 3P model zaštite i dozvola, aktivacija i suočavanje sa problemima veoma su važne komponente savetovanja. Reframing se može uspešno koristiti u tehnikama terapije nove odluke i reparentinga.

Stručni rad u okviru Odeljenja za mentalno zdravlje i Agenciju za prevenciju zloupotrebe droga i rehabilitaciju doprinosi prepoznavanju ne samo patologije razvoja ličnosti i mentalnih poremećaja, već i efikasnijem pristupu u tretmanu psiho-socijalnih problema koji veoma često predstavljaju najveći izazov u psihoterapijskom procesu i postizanju dugoročnih terapijskih ciljeva u ovoj zajednici.

Ključne reči: Nezrelost, zavisnost, pojedinac, društvo, Sejšeli

KONSTRUKTIVISTIČKA TEHNIKA MREŽA ZAVISNOSTI U RADU SA KLIJENTIMA KOJI SE SUOČAVAJU SA AMBIGUITETNIM GUBITKOM

Ana Rajković

Udruženje konstruktivista Srbije

USMENO SAOPŠTENJE

Definisanje pojma ambiguitetnog gubitka u radu sa klijentima koji su izloženi alijenaciji/roditeljskom otuđivanju. Alijenacija kao oblik emocionalnog porodičnog zlostavljanja i ambiguitetni gubitak kao njegova posledica.

Prikaz Mreže zavisnosti - jedne od kvalitativnih konstruktivističkih tehnika korisnih u radu sa klijentima koji su izloženi ambiguitetnom gubitku.

Mogućnosti upotrebe Mreže zavisnosti kao sredstva za definisanje klijentovog problema i psihoterapijsku intervenciju kod ambiguitetnog gubitka i drugih oblika kompleksnog tugovanja.

Ključne reči: mreža zavisnosti, ambiguitetni gubitak, alijenacija/roditeljsko otuđivanje (u radu se koriste se kao sinonimi)

RELACIJA PERCIPIRANOG STRESA I BAZIČNIH PSIHOLOŠKIH POTREBA TOKOM PANDEMIJE COVID-19

Milan Damjanac Gorana Rakić-Bajić

Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet medicinskih nauka, Psihologija

USMENO SAOPŠTENJE

Pandemija COVID-19 kao potencijalno životno ugrožavajuća je neosporno stresor visokog intenziteta. Dosadašnja istraživanja pokazuju i da delovanje stresora, te njegovih negativnih posledica na psiho-fizičko zdravlje ljudi nije direktno, već da subjektivni doživljaj stresa i strategije prevladavanja imaju moderatorsku i medijatorsku ulogu, odnosno da će od nivoa percipiranog stresa i adekvatnosti strategija prevladavanja zavisiti nivo negativnih efekata stresora. Takođe, istraživanja psihološkog blagostanja govore o efektu zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba na mentalno zdravlje. U situaciji kada je poremećena svakodnevna rutina, ograničeno fizičko kretanje i zahteva se socijalna izolacija može se pretpostaviti i da zadovoljenje bazičnih psiholoških potreba može biti povezano sa percipiranim stresom. Prikazano istraživanje je sprovedeno sa ciljem da ispita relaciju percipiranog stresa i bazičnih psiholoških potreba tokom pandemije. Uzorak je obuhvatio 319 ispitanika, prosečnog uzrasta 34 godine, 52% ženskog pola. U trenutku ispitivanja, zaposleno je bilo 59% ispitanika, a u braku 44%. Za ispitivanje percipiranog stresa primenjena je Skala percipiranog stresa (Cohen, 1994), a nivo bazičnih psiholoških potreba je meren Skalom zadovoljenja bazičnih psiholoških potreba (Deci i Ryan, 2000; Gagne, 2003). Rezultati pokazuju da žene ($t(317)=4,156$, $p=0,01$, $\eta^2=0,052$) i osobe u braku ($t(317)=-2,862$, $p=0,01$, $\eta^2=0,025$) postižu više skorove na skali percipiranog stresa. Zaposlene osobe ($t(317)=2,619$, $p=0,01$, $\eta^2=0,021$) i osobe u braku ($t(317)=2,282$, $p=0,05$, $\eta^2=0,016$) imaju izraženiji doživljaj kom-

petentnosti. Efekat interakcije pola i bračnog stanja na percipirani stres nije značajan, kao ni efekat interakcije radnog statusa i bračnog stanja na Kompetentnost. Regresioni model u kome su bazične psihološke potrebe tretirane kao prediktori percipiranog stresa je statistički značajan ($F(3,315)=17,088$, $p=0,01$, $R^2=0,140$) pri čemu jedino Autonomija ima značajan parcijalan doprinos ($\beta=-,317$, $p=0,01$). Sumirano, žene, osobe u braku, te osobe sa nižim doživljajem Autonomije izraženije percipiraju stres u odnosu na muškarce, osobe koje nisu u braku i koje upražnjavaju aktivnosti koje doživljavaju kao svoj lični izbor čak i u uslovima u kojima je sloboda izbora u izvesnoj meri ograničena.

Ključne reči: percipirani stres, autonomija, kompetentnost, odnosi, odrasli

PSIHOLOŠKI EFEKTI USPAVANKI NA DEČIJI RAZVOJ: MEĐUKULTURNA PERSPEKTIVA

Nebojša Ratković, Tamara Miladinović*
Nevladina organizacija Vikimedija Srbije*,
student Filološkog fakulteta u Beogradu†*

USMENA PREZENTACIJA

Na osnovu analize sadržaja uspavanki iz Srbije, Španije, Velike Britanije, Francuske i Italije, ovaj rad istražuje na koji način slušanje uspavanke postaje deo formiranja i istraživanja intimnih i društvenih odnosa kod deteta. Osim što je pevanje uspavanki deci dokumentovano u skoro svakoj kulturi, postojeća literatura pokazuje da je odgovor na zvuk jedna od najrazvijenijih sposobnosti novorođenčeta. Poznato je da je prva godina života presudna u razvoju deteta i da je time naj-

važnija formativna godina u razvoju receptivnog jezika. Uspavanke donose osećaj sigurnosti kod odojčadi, pomažu u smirivanju, dok u isto vreme promovišu proces vezivanja, pomažu u razvoju novorođenčadi pružajući stimulaciju, uspostavljaju osnovu za kasniji razvoj u govoru, muzici i pokretu i takođe promovišu zdravu vezanost roditelja i deteta.

Pevanjem uspavanki deci ona mogu da iskuse i uče o intimnosti, o upravljanju sopstvenim ponašanjem, ali taj čin olakšava i usvajanje detetovog jezika, razvoj unutrašnjih slika i slobodnih asocijacija. Pored toga, čin pevanja uspavanke može otvoriti detetu put za dublje istraživanje susreta sa svetom i može mu pružiti osnovu za usvajanje vrednosne orijentacije.

Kao i drugi oblici poezije, uspavanke pričaju priče o iskustvu i stoga služe kao pravi izvor socio-kulturnog okruženja s jedne strane i ventilacioni i terapijski medij s druge strane: sastavljen i prenošen s kolena na koleno. Crpeći izvore iz različitih etnoško-kulturnih sredina, ovaj rad ispituje oblik i sadržaj pojedinih uspavanki, otkrivajući tako njihovu neizbežnu važnost za celokupno sazrevanje.

Ovaj rad treba da podstakne dalje rasprave i podstakne komentare koji bi na kraju trebali da rezultiraju širim interesovanjem za uspavanke i njihov psihološki efekat na dečiji razvoj.

Ključne reči: uspavanke, deca, psihologija, odrastanje, sazrevanje

TRAUMA SA STANOVIŠTA TRANSAKCIONE ANALIZE

Nevena Radenović

USMENO SAOPŠTENJE

Poznavanje same strukture TA i njena primena u radu sa klijentima koji su doživeli traumatično iskustvo je neprecenljivo.

Prezentacija je rezultat seminarskog rada, inspirisana knjigom “Trauma i oporavak” kao i TA žurnalima.

Teme koje se obradjuju su: definicija traume, Transakcioni model traume kao i definicija PTSP i disocijativni poremećaj.

Ključne reči: strauuma, transakciona analiza

PSIHOLOŠKE REAKCIJE KAO ODGOVOR NA COVID-19 PANDEMIJU U POPULACIJI ZDRAVSTVENIH RADNIKA

Helena Rosandić, Jasna Veljković†
JZU Opšta bolnica Nikšić, Crna Gora,
Filozofski fakultet u Nikšiću, Univerzitet Crne Gore*
Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu†*

USMENO SAOPŠTENJE

Svetska zdravstvena organizacija (WHO) je 11. marta 2020. godine proglasila globalnu pandemiju. Tog dana u Svetu je zabeleženo više od 118.000 registrovanih slučajeva u 114 zemalja, a dok je koronavirus odneo 4.291 života.

Nesreće bez vidljivog razaranja, poput epidemija obično izazivaju intezivan strah, specifičan po osećanju životne ugroženosti, fizičke povrede, gubitku i ugroženosti bliskih osoba. Ugroženost života drugih ljudi, kao i informacija o njihovom umiranju ili povređenosti, biva tumačena traumatogeno, izazivajući emotivni odgovor praćen adaptivnim ili maladaptivnim ponašanjima.

Zdravstveni radnici su identifikovani kao populacija visokog rizika od zaraze tokom trajanja epidemije. Visok nivo anksioznosti, kod pomagača u sadejstvu s sopstvenom krivicom, tugom i bezvoljnošću mogu doprineti manjkavosti brige o drugome i izostanku zaposlenih iz zdravstvenih ustanova.

Istraživanje prikazano ovim radom imalo je za cilj ispitivanje relacije stepena izraženosti COVID -19 anksioznosti sa odabranim konstruktima – osnovnim psihološkim potrebama, blagostanjem, depresijom, anksioznošću i opštim zdravljem; kao i ispitivanje uticaja koje imaju različite sociodemografske karakteristike na anksioznost prouzrokovanu pandemijom virusa.

Faktorska i regresiona analiza ukazale su da anksioznost prouzro-

kovana koronavirusom ostvaruju značajne relacije sa blagostanjem i osnovnim psihološkim potrebama na celom uzorku. Putem MANOVA analize i t-testa registrovane su razlike u nivou navedenih varijabli između različitih grupa sociodemografskih karakteristika unutar ispitivanog uzorka.

Iako se u uzorku zdravstvenih i nezdravstvenih ispitanika osećaj potištenosti, napetosti, tuge i drugih poteškoća vezanih za stanje depresivnosti nisu prisutni u velikoj meri, kod zdravstvenih radnika su prisutni u većoj. Identičan je slučaj s varijablom anksioznosti. Zdravstveni radnici su prijavili umereni nivo anksioznosti i depresije, percipirajući pretnju tokom trajanja epidemije koronavirusa, dok su pojedinci ispoljili niži nivo blagostanja i teškoću zadovoljenja osnovnih psiholoških potreba.

Navedeni pokazatelji naglašavaju potrebu za rešavanjem profesionalnog stresa među angažovanim osobljem tokom trajanja epidemije. Ujedno upućuju na nastavak istraživanja i proveru inteziteta ispitivanih varijabli tokom drugog talasa pandemije,

Ključne reči: COVID-19, anksioznost, depresija, blagostanje, zdravstveni radnici

ZRELOST IDENTITETA NA KORAK OD ODRASLOSTI

*Milica Stanisavljević, Marina Oros
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu*

USMENO SAOPŠTENJE

Proces sazrevanja i prelazak u odraslo doba se u današnje vreme umnogome razlikuje u odnosu na pre nekoliko decenija. Jedan od najpoznatijih teoretičara razvoja, Erik Erikson je verovao da je identitet formiran tokom adolescencije, dok su kasnija istraživanja u skladu sa promenama u društvu ukazivala na to da se identitet formira i nakon adolescencije. Jedna od aktuelnih teorija koja se odnosi na razdoblje između otprilike 18-25 godina je nastupajuća odraslost koja se posmatra kao zaseban razvojni period (Arnett, 2000). Ovo je period kada mlada osoba oseća da više nije dete, a opet se ni ne oseća u potpunosti odraslom.

Cilj našeg istraživanja je ispitivanje povezanosti dimenzija nastupajuće odraslosti i razrešenosti krize identiteta. Uzorak se sastoji od 207 studenta različitih godina studija i studijskih grupa Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Novom Sadu. Da proverimo razrešenost razvojnih kriza koristili smo Modifikovani inventar Eriskonovih psihosocijalnih stadijuma (Darling-Fisher & Leidy, 1988), a Inventar dimenzija nastupajuće odraslosti (Reifman, Arnett & Colwell, 2007) smo zadali da proverimo u kojoj meri su kod ispitanika zastupljene dimenzije nastupajuće odraslosti. Rezultati ukazuju da veći stepen oformljenosti identiteta korelira negativno sa nestabilnošću/negativnošću, i pozitivno sa fokusom na sebe, fokusom na druge i istraživanjem identiteta, dok se za ostale supskale nastupajuće odraslosti ne dobija statistički značajna povezanost. Rezultati sugerišu da su ispitanici sa formiranim identitetom više fokusirani na sopstveni razvoj

i napredovanje u različitim oblastima funkcionisanja i da ne doživljavaju period svog života kao vreme nestabilnosti, dakle imaju doživljaj stabilnosti i pozitivno sagledavaju životnu fazu u kojoj su. Da zaključimo, oformljen i zreo identitet predstavlja bazu da se sve promene i zahtevi za novim adaptacijama koje sa sobom nosi uloga studenta ne doživljavaju kao izvor nestabilnosti i upućuje na jedan pozitivan stav prema budućnosti i doživljaj samoefikasnosti, koji predstavlja jedan od vodećih protektivnih faktora mentalnog zdravlja.

Ključne reči: zrelost, identitet, nastupajuća odraslost, razvoj

SAZREVANJE I ZRELOST – PRVIH 12 MESECI

Marija Stojković

USMENO SAOPŠTENJE

Kada se govori i misli o psihološkom sazrevanju neophodno je misliti na sam početak života, verovatno od trenutka samog začeca. Ovaj proces uključuje preplitanje spoljašnjih i unutrašnjih faktora koji, kao u nekom kreativnom, umetničkom procesu, stvaraju ljudske umove i duše gde je svaka individua unikat. Ovaj proces se ne može odvijati u izolaciji već samo u kontekstu odnosa između ljudskih bića. U ovom izlaganju fokusiraću se na neke osnove i početke ovog procesa sazrevanja u prvih 12 meseci života, sa naglaskom na značaj kvaliteta i prirode odnosa između majke i bebe, a koji može poslužiti za razmišljanje o prirodi i kvalitetu psihoterapijskog odnosa, tokom kojeg oba učesnika rastu, razvijaju se i sazrevaju.

Ključne reči: mentalno zdravlje beba, odnos majka-beba, psihoterapija

ŠTA PSIHOTERAPEUT RADI KADA SE VOĐE SEKTORA SVAĐAJU I KAKO IM POMAŽE U NJIHOVOM SAZREVANJU?

*Marija Vujović
Degordian*

USMENO SAOPŠTENJE

U kompanijama se velika odgovornost daje vođama/menadžerima sektora/timova, ali je veliko pitanje ko ih uči vođstvu, zapravo? U većini slučajeva, takvu podršku bi trebalo da pruže ljudski resursi kao sektor koji se bavi ljudima, a vođe timova direktno utiču na svoje ljude, te je bitno pomoći i samim vođama na tom putu. Prićaćemo kako psihoterapijske tehnike, pre svega konstruktivističke, mogu da se primene u organizaciji u radu sa vođama, posebno u sferi rešavanja konflikata koji su neminovni deo svake organizacije, kakva god kultura iste bila. Primarna psihoterapijska tehnika koja će biti prikazana jeste tehnika leptir mašne i ona upravo uči vođe kako da pristupe konfliktima, uz facilitaciju menadžera ljudskih resursa koji je potkovan psihoterapijskom teorijom i tehnikama. Na kraju, povezaćemo kako to pomaže ljudima na putu sazrevanja jer zaposleni sazrevaju i lično, ne samo profesionalno, na svom karijernom putu. Ukoliko zaposleni ne bi lično sazrevali, ne bi ni napredovali u svojoj karijeri, što bi posledično uticalo na privatni aspekt života, te je jako bitno da organizacija pruži podršku zaposlenima i vođama u njihovom sazrevanju. Uloga ljudskih resursa je višestruka kada pričamo o razvoju zaposlenih, ali jedna uloga se često zanemaruje, a to je uloga savetnika zaposlenih koji imaju poteškoće u radu, koncentraciji, komunikaciji sa kolegama ili klijentima, organizaciji itd. Retko koja kompanija pruža savetovanje svojim zaposlenima, a još ređe su one koje pružaju to interno tj. koje imaju interno savetovalište sa psihoterapeutima ili savetnicima, koji su primarno deo sektora ljudskih resursa. Razgova-

raćemo kako se radi interno savetovanje sa zaposlenima i kako neko ko je u isto vreme i menadžer ljudskih resursa i savetnik, razdvaja te dve uloge u odnosu sa svojim kolegama, kao i kakvi su rezultati tog rada i kako oni dugoročno utiču na organizaciju.

Ključne reči: konstruktivizam, ljudski resursi, psihoterapijske tehnike, organizaciona psihologija

KAKO MRAČNE CRTE LIČNOSTI, MRAČNA TETRADA, UTIČU NA RAZVOJ SEKSUALNE I EMOTIVNE LJUBOMORE U PARTNERSKIM ODNOSIMA?

Marija Vujović*, dr Janko Međedović†

Degordian*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja,

Fakultet za medije i komunikacije†

USMENO SAOPŠTENJE

Dugo godina se istraživači bave mračnom trijadom ličnosti (psihopatija, narcizam i makijavelizam), a tek nedavno je ovaj teorijski koncept dopunjen još jednom mračnom crtom ličnosti - sadizmom. Mračna tetrada se može posmatrati u različitim kontekstima obzirom da su ove crte u različitom stepenu izražene u opštoj populaciji - na primer, psihopatija nije samo sinonim za Ted Bandija, ona se ogleda u daleko manjim gestovima i mislima sa kojima se možemo susresti svakodnevno, a posebno u psihoterapijskom radu. Ovo istraživanje se bavi povezanošću između mračne tetrade i ljubomore u partnerskim odnosima (generalna, seksualna i emocionalna ljubomora), a uvodi se i još jedna varijabla kao medijator - afektivna vezanost merena preko kontinualnih crta anksioznosti i izbegava-

nja, umesto preko tipološkog pristupa. Bitno je napomenuti da se nijedan rad do sada nije bavio mračnom tetradom i ljubomorom, već samo mračnom trijadom, pa se takođe nijedan nije bavio kako na ova dva koncepta može uticati afektivna vezanost, te ovo istraživanje predstavlja značajan naučni doprinos u oblasti mračnih crta ličnosti, pa i šire. Na kraju izlaganja, biće istaknuto kako rezultati istraživanja mogu da budu značajni i informativni za psihoterapijski rad, kao i da li su mračne crte prepreka u sazrevanju klijenata.

Ključne reči: mračna tetrada, sadizam, ljubomora, afektivna vezanost, istraživanje

ZRELOST U DOBA CORONE

Nenad Uskoković
Gradski zavod za javno zdravlje Beograd

USMENO SAOPŠTENJE

Pandemija zarazne bolesti Covid-19 izazvana virusom SARS CoV-2, u toku 2020. godine, otvorila je mnoga pitanja ne samo u domenu medicinskih nauka već jednako i na polju psihologije i psihoterapije.

Da li smo uz epidemiju zarazne bolesti istovremeno bili izloženi i epidemiji emocionalne i socijalne nezrelosti, kako pojedinaca i društva u celini, tako i institucija društva u kom živimo? Koristeći transakciono analitički pristup, pokušali smo da damo odgovore na ova pitanja i istovremeno ponudimo predloge za rešavanje situacija koje su se do sada pokazale kao problematične, imajući u vidu da se pandemiji Covid-19 još uvek ne naslućuje kraj.

Analizirajući ponašanje građana, reakcije društvenih institucija i zdravstvenog sistema, prikazali smo životne pozicije, ego stanja, igre, kao i transakcije koje daju sliku pandemije sa kojom smo suočeni, iz sasvim drugačijeg ugla. Smatramo da kako je pandemija uticala na pojedince i celokupno društvo, proizvodeći različite reakcije i promene u ponašanju, tako bismo i delovanjem u suprotnom smeru, promenama u međusobnim odnosima i drugačijim ličnim postupcima, mogli uticati na tok i ishod pomenute pandemije.

Naš utisak je da su od početka ove krize sve preduzete mere imale u fokusu virus, zapostavljajući činjenicu da je ponašanje čoveka imalo presudnu ulogu na prenos, širenje i suzbijanje pandemije Covid-19.

Ovim putem želimo da ukažemo i na neiskorišćene potencijale vezane za emocionalnu i socijalnu zrelost, koji mogu igrati izuzetno važnu ulogu u upravljanju krizom izazvanom pandemijom Covid-19.

Ključne reči: zrelost, Covid19, emocije, društvo

DA LI POSTOJI SAZREVANJE I ZRELOST KOD HRONIČNIH PSIHOZA?

*Željko Vilotijević, Radmila Turalić, Ivana Mandić
SBPB „Dr Slavoljub Bakalović“ – Vršac*

USMENO SAOPŠTENJE

Rad prikazuje dva slučaja hroničnih psihoza lečenih u okviru Dnevne bolnice SBPB „Dr Slavoljub Bakalović“.

Pacijent sa dijagnozom paranoidne shizofrenije postavljenom tokom služenja vojnog roka, penzionisan, nekoliko puta je hospitalizovan na akutnom odeljenju zbog obilne produktivne simptomatologije (psihotična anksioznost, agitacija, disociranost, sumanute ideje, neprilagođeno, agresivno ponašanje, socijalna introverzija...). Pored psihofarmaka i individualnog suporta, u Dnevnoj bolnici je pacijent bio uključen u veliku grupu mešovitog sastava (po polu, starosti, dijagnozi, obrazovanju...). Prvih nekoliko godina je vidno iskazivao sumnjičavost i distancu u odnosu na grupna dešavanja, uglavnom napeto čitao i gledao u pod ili u stranu, često tražio da napusti grupu pre kraja, a terapeutima, prema kojima je imao poverenje, je povremeno iznosio paranoidne ideje prema pojedinim članovima grupe (posebno ženskog pola). Površne kontakte je uspostavljao samo sa retkim pojedincima izvan grupnog konteksta. Vremenom, uporedo sa sazrevanjem grupe, pacijent je sve pažljivije pratio grupnu dinamiku, posebno iznošenje ličnih tegoba i životnih priča drugih pacijenata, i polako razvijao poverenje prema sve većem broju članova grupe. U individualnom razgovoru priznaje incestuozne pulzije u mladosti, sve češće prihvata komunikaciju u grupi, postaje sve samostalniji, uspešno se snalazi u inostranstvu, pokušava da ostvari emotivnu vezu, postaje stub porodice (roditelji ostareli, majka dementna).

Drugi slučaj je negativna forma shizofrenije, apsolvent mašinstva kome je rano oduzeta poslovna sposobnost i određen staratelj. Od

ćutljivog, pasivnog i povučenog pacijenta, veoma oskudnih socijalnih kontakata, sa ćudnim, teško razumljivim stilom razmišljanja i verbalnog izražavanja kroz redovno dolaženje u Dnevnu bolnicu i praćenje dinamike velike grupe, polako postaje sve komunikativniji, aktivniji u svakodnevnom životu, sklon i da se našali, uključio se u dramsku sekciju pacijenata bolnice sa kojom nastupa u raznim mestima uključujući i Atelje 212.

Psihološki testovi u oba slućaja i dalje govore o hronificiranom psihotićnom procesu, ali je pomak u sadržaju i kvalitetu života oba pacijenta evidentan i traje više godina.

Ključne reći: hronićna psihoza, velika grupa, sazrevanje

SAZREVANJE KROZ PROCES TUGOVANJA

*Źeljko Vilotijević, Radmila Turalić, Ivana Mandić
SBPB „Dr Slavoljub Bakalović“ – Vršac*

USMENO SAOPŠTENJE

Pajkelova skala stresnih životnih događaja u našoj sredini na prvo mesto stavlja smrt deteta. U velikoj grupi Dnevne bolnice SBPB „Dr S.Bakalović“ lećilo se više pacijenata koji su doživeli ovaj bolni gubitak. Terapijski ishodi su u ovim slućajevima različiti. Pacijentkinja, koja je u spavaćoj sobi zatekla ubijenog sina razvija višegodišnju depresiju rezistentnu na antidepressive, motivisana za lećenje, odustaje od grupne terapije na zahtev suprug. I dalje nosi crninu i tuguje. Pacijent ćiji je sin iznenada preminuo od izliva krvi u mozak, donirao je njegove organe i razvio tešku višegodišnju depresiju sa neobićnim pratećim fenomenom (naizgled halucinatorno-psihotićnim) koji ga dovodi u stanje zbunjenosti i unutrašnje konfuzije. Tokom terapije

prepoznaje osećanje krivice i stiče poverenje da upozna grupu sa fenomenom sa kojim se svakodnevno suočava, odlučuje da razgovara i sa duhovnikom iz obližnjeg manastira i uspeva da dovrši proces tugovanja, vrati se redovnom životu i radu. Za grupu je dramatično iskustvo kada jedan član doživljava gubitak deteta tokom terapije. Pacijentkinja, koja se dugo borila za izlečenje sina od leukemije, na terapiju dolazi pred zakazanu transplantaciju koštane srži, visoko anksiozna, potištena, iscrpljena naporima da pronade adekvatne donore. Na grupama odsutna, uplakana, zamišljena, zagledana u prazno. Bira da sedi pored dve druge majke koje su pre više godina već doživele gubitak svoje dece: jedna malo dete a druga sina narkomana koja je svoj proces žalovanja uspešno privodila kraju. Od grupe je dobila razumevanje i podršku, ali i poziv da bude prisutnija. Sin je preminuo posle dva meseca nakon čega je usledio razvoj depresije. Kroz terapiju prepoznaje bes na lekare, nezadovoljstvo suprugom i osećanje krivice, uspeva da preispita svoja osećanja i pronade adekvatnija, te da nastavi blokirani proces žalovanja. Pomak se ogleda u skidanju crnine i u postepenom vraćanju drugim sadržajima u životu. U terapijskom pristupu osim elemenata GA, TA, REBT-a primenjen je i pristup duhovnog egzistencijalizma.

Ključne reči: smrt deteta, tugovanje, velika grupa, sazrevanje

STRESOVI ŽIVOTA I PANDEMIJA KORONE

Zoran Vojić

Priv.spec.ord. „Moderna medicina“ Svilajnac- Zemun

USMENO SAOPŠTENJE

Pandemija korona virusom munjevito je zahvatila skoro sve kontinente, velikom brzinom sa neočekivanom velikim morbiditetom, teškim oboljenjima mnogih organa, i velikom smrtnošću. Visoka virulentnost dovela je do velikih iznenađenja kod svih vlada i zdravstvenih organa, koji su bili nespremni, a stanovništvo je doživelo velike akutne stresove, jer se nisu poznavale brojne bitne stvari, putevi širenja ovog virusa, posledice oboljevanja i mere prevencije, što je praćeno velikim ekonomskim i društvenim teškoćama, padom životnog standarda i povećanim troškovima lečenja. Svuda prisutni strah od nepoznatog opasnog virusa, strah od brze smrti, dovodili su do visokog stepena duševnih i telesnih patnji, neshvatanja značaja prvih mera zaštite i prevencije, fizičkoj udaljenosti, maskama, pranju ruku, izolaciji i samoizolaciji od više meseci, što je rezultiralo povećanom broju obolelih u pojedinim gradovima i regionima zemlje. Umerena briga i anksioznost su normalni oblici reagovanja u teškim krizama, jer mogu biti pozitivni motivacioni činioci u pre vazilaženju istih, dok dugotrajne i teške brige i veoma izražena anksiozna stanja zahtevaju lečenje od strane nadležnih organa i izolaciju u zdravstvenim ustanovama.

Naša iskustva u borbi protiv pandemije korone, ogledala su se u smirivanju ljudi, ulivanju nade, podršci, ohrabivanju i održavanju blagog optimističkog duha u istrajnosti i pobedi nad ovom teškom krizom. Smatrali smo veoma bitnim da pružamo blagovremene, kratke informacije, ali istinite, bez dramatizacije, sa ciljem da se ljudi edukuju i preduzmu i sprovede mere zaštite, koje zahtevaju nadležni

zdravstveni eksperti i vladini organi. Smatrali smo da je ova kriza pružila mogućnosti da se pojačaju veze između članova porodica, brakova, porodica ili u preduzećima, stvaraju kvalitetni međuljudski odnosi, sa saosećanjem, podrškom i pomoći. Organizovanje zdravog načina življenja, bez alkohola, kofeina i drugih sredstava, umerena svakodnevna fizička aktivnost, redovna zdrava ishrana, vreme rada i odmora, zabavne aktivnosti, umereno slušanje i praćenje vesti preko TV i čitanje novina, bez preterivanja, slušanje lagane muzike, šetnje u prirodi, parkovima i šumama, sa održavanjem pozitivnog odnosa prema zajedničkim dobrobitima, umerenim optimizmom, bitni su činioци u očuvanju i unapređenju duševnog i telesnog zdravlja, prevazilaženju krize u celini.

Ključne reči: stres, korona, strahovi, prevencija

PSIHOTERAPIJA ONLINE PRE I TOKOM KORONA VIRUSA

Miroslava Vučetić-Ćirić

USMENO SAOPŠTENJE

Psihoterapija online je poslednjih par godina trend svugde u svetu, a posebno je stekla značajnu ulogu tokom trajanja pandemije Korona virusa. Putem skajpa ili nekog drugog video chat medijuma, moguće je ostvariti kontakt na daljinu i započeti proces promene i ličnog rasta i razvoja, bez obzira na veliku fizičku razdaljinu. Praksa je pokazala da je u većini slučajeva ovakav način psihoterapijskog rada jednako efikasan kao i rad uživo. Ovakav način rada nudi potpunu diskreciju.

Postoje brojne prednosti psihoterapije online. Pre svega online načini komunikacije su veoma bliski većini ljudi. Psihoterapija online zahteva mnogo manje vremena iako efektivno traje isto. Omogućava psihološku pomoć svima kojima je fizički nedostupna, a posebno je značajna ljudima kojima je lakše da se otvore u komunikaciji od svoje kuće.

Nedostaci se pre svega odnose na potencijalni manjak tehničke pismenosti, ali i nedostatak neverbalne komunikacije koji u razgovoru daje visok procenat informacija, a putem video poziva je ograničen na niži nivo. Takođe, kada je partnerska terapija u pitanju može postojati više komunikacionih prepreka u odnosu na rad uživo.

S obzirom da postoji dosta toga što o Korona virusu još uvek ne znamo, razumljivo je da veliki broj ljudi oseća nelagodnost, anksioznost i zabrinutost vezanu za njegovo širenje i uticaj, te se upravo iz tog razloga javljaju na terapiju. Nedostatak predvidljivost i kontrole su dva ključna faktora povezana sa stresom i anksioznošću, a koji su potom uticali i na manifestaciju drugih psiholoških problema na kojima su sada ljudi spremniji da rade, nego ranje.

Upravo zbog povećanih potreba za psihoterapijskim uslugama, veći je nego ranije broj sajtova putem kojih potencijalni klijenti rade sa svojim psihoterapeutima.

Ključne reči: psihoterapija online, Korona virus, prednosti, nedostaci

NETOLERANCIJA NEIZVESNOSTI I TENDENCIJA KA BRIZI KAO MEDIJATORI IZMEĐU POVERENJA U SOCIJALNE ČINIOCE I STRAHA OD KOVID-19 I POSLEDICA PANDEMIJE

*Tatjana Vukosavljević Gvozden, Aleksandar Baucal,
Ksenija Krstić, Severina Filipović
Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd*

USMENO SAOPŠTENJE

Razni činioci koji utiču na povećanje anksioznosti u pandemijama su poznati ali još uvek nemamo obuhvatni model koji bi ukazivao na koji su način intrapsihički činioci povezani sa interpersonalnim i društvenim činiocima. Cilj ovog rada jeste formulisanje i testiranje modela koji integriše postavke kognitivno-bihejvioralne terapije o značaju netolerancije na neizvesnost i tendencije ka brizi i postavke o značaju socijalne podrške i poverenja u druge ljude i institucije tokom pandemije. Obavili smo studiju na uzorku iz Srbije (N = 1409, 78,1% žene, M= 38.82, SD= 9.24), početkom aprila 2020, i koristili upitnike koji mere strah od SARS-Co-V-2, strah od negativnih posledica pandemije, socijalnu podršku, poverenje u druge ljude, poverenje u političke i zdravstvene institucije. Pretpostavili smo da socijalna podrška i poverenje u institucije i druge ljude imaju efekta na smanjenje straha od virusa i posledica pandemije na direktan način ali i indirektno povećavajući doživljaj kontrole i smanjujući tendenciju ka brzi koje, nadalje, ublažavaju strahove od virusa i posledica pandemije. Model je potvrđen. Takođe je utvrđeno da su efekti netolerancije neizvesnosti i tendencije ka brizi na strahove od virusa i posledica pandemije značajno veći od efekata socijalnih činilaca.

Ključne reči: KOVID-19, netolerancija neizvesnosti, socijalna podrška, poverenje u institucije

METAFORE I METONIMIJE U JEZIKU PSIHOTERAPIJE

Jelena Zivlak

Fakultet tehničkih nauka Novi Sad

USMENO SAOPŠTENJE

Ovaj rad bavi se metaforama i metonimijama koje se koriste u jeziku psihoterapije. Jedan deo rada tiče se konceptualizacije emocija, s obzirom na to da se psihoterapija bavi osećanjima, a drugi čestim metaforama koje psihoterapeuti koriste u radu sa klijentima. Pored razmatranja opšte upotrebljivanih metafora, za psihoterapiju posebno su značajne metafore koje kreira klijent. Lične metafore klijenti duže pamte i stvaraju ih i sami jer su deo njihovog sopstvenog životnog iskustva. Zaključci koji se mogu izvesti jesu da se emocije obično metonimijski povezuju sa njihovim fiziološkim pokazateljima. Pored toga, javljaju se i metafore u kojima su emocije povezane sa konkretnim osnovnim konceptima. Kod upotrebe metafora u psihoterapiji najvažnije je da budu prilagođene klijentovom viđenju sveta pošto su u tom slučaju efektivnije. Ako psihoterapeut dobro odabere izvorni domen da mapira klijentov problem, to omogućava da se on bolje shvati, strukturira i reši. Pored praćenja razmere i konteksta u kojem se upotrebljavaju metafore sa supranivoa, od posebne važnosti je i proučavanje jedinstvenih metafora, čiji su izvor neponovljiva životna iskustva i individualne brige i problemi i to pogoduje uspešnijem tretmanu.

Ključne reči: metafora, metonimija, emocije, jezik psihoterapije

Poster prezentacije

NOVE I STARE ULOGE TOKOM PANDEMIJE

Jelena Barbulj, Katarina Arizanović Milošević

POSTER

Pandemija COVID-19 je izazvala mnoge teškoće u domenu mentalnog funkcionisanja. Mnogi ljudi su u ovoj vrsti krize morali da razviju nove uloge, dok su one dosadašnje, a značajne uloge bile izmenjene ili svedene na minimum (npr. uloga roditelja kod osobe koja radi u covid ambulanti i koja ne viđa svoje dete, uloga prijatelja kod osobe koja je u samoizolaciji itd). S obzirom na ovakvu promenu u repertoaru uloga, vrlo je važno u psihoterapiji raditi sa klijentima na njihovim novim ulogama - osveščivati koje su se uloge pojavile, čemu služe, kako je to uticalo na stare uloge i razvijati one koje će podsticati oporavak i rast. Jedan od načina za ovakav rad je psihodramski metod osmišljen za rad na traumatskim iskustvima – Model terapeutske spirale (Hudgins 2002). Ovaj akcioni metod je strukturisan preko tri celine tj. u psihodramskom prostoru preko tri scene osiguravajući na ovaj način suočavanje sa traumom bez retraumatizacije i regresije. Prvu celinu čine uloge koje imaju psihološku funkciju opservacije, podrške i snaga/kapaciteta, ovo mogu biti intrapersonalne i interpersonalne uloge. Drugu celinu čini istraživanje uloge koje su se pojavile tokom samog traumatskog iskustva kroz osveščivanje emocija osobe, mehanizama odbrane kojim se služila, odnosa koji su pretrpeli promene itd. Ovakvo ponovno proživljavanje ovog iskustva uz veći nivo svesnosti i sigurnosti, koju omogućavaju uloge iz prve celine, ima za cilj da dovede do razvijanja novih uloga koje potom čine treću celinu. Na trećoj sceni se, dakle, radi na integraciji i davanju novog značenja iskustvu tako da ono služi post-traumatskom rastu (Zoellner & Maercker 2006). U ovom radu će, pored detaljnijeg objašnjenja ovog modela, biti predstavljena i skraćena verzija jedne individualne psihodramske seanse u kojoj je model primenjen.

TAKTIKE REŠAVANJA KONFLIKATA U PARTNERSKIM ODNOSIMA: POLNE RAZLIKE

Tatjana Dajević, Jelena Šakotić-Kurbalija, Biljana Trifunović
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu

POSTER

U cilju ispitivanja polnih razlika u strategijama rešavanja konflikata u partnerskim odnosima, Revidiranom skalom taktika rešavanja konflikata (Straus & Douglas, 2004), prikupljeni su podaci na uzorku od 738 ispitanika oba pola (56.5% ženskih ispitanika). Rezultati pokazuju da žene postižu veće skorove na dimenzijama Pregovaranja (umereni efekat) i Fizički napad (mali efekat), a muškarcima na dimenziji Seksualna prisila (umereni efekat). Nalaz da su žene sklonije pregovaranju, odnosno da konstruktivnije rešavaju sukobe u odnosu na muškarce, je u skladu sa nalazima ranijih istraživanja. Međutim, iako postoji opšteprihvaćeno uverenje da su muškarcima nasilniji u odnosu na žene, te da žene (čak i kada su nasilne) nisu nasilne iz istih razloga kao i muškarcima, već u funkciji samoodbrane ili odgovora na dugotrajno brutalno nasilje i pokoravanje partneru, nalazi istraživanja sve više opovrgavaju ovu pretpostavku, i sugerišu da su žene nasilnije u partnerskom odnosu. Pored toga, istraživanja pokazuju da se muškarcima i žene ne razlikuju po funkciji koju njihovo nasilno ponašanje ima, a to je pokušaj uspostavljanja dominacije i kontrole. Tome u prilog govore i nalazi ovog istraživanja. Međutim, važno je naglasiti da dimenzija Fizički napad odstupa od normalne distribucije, pa je rezultate potrebno vrlo oprezno tumačiti. Iako je takođe mali broj ispitanika izvestio o postojanju seksualno prisilnih radnji u svom intimnom odnosu, rezultati pokazuju da su muškarcima više seksualno nasilni, što je u skladu sa nalazima prethodnih istraživanja.

Ovaj rad je deo projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (179022).

Ključne reči: konflikti, strategije rešavanja konflikata, partnerski odnosi, bračni odnosi, nasilje

POLNE RAZLIKE U ISPOLJAVANJU LJUBOMORE

*Jovana Prole, Jelena Šakotić-Kurbalija, Biljana Trifunović
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu*

POSTER

Brojna istraživanja u oblasti psihologije partnerskih odnosa su davala sasvim različite, nekoherentne empirijske nalaze: dok su neki autori konstatovali da su muškarci ljubomorniji od žena, drugi su ustanovili da su žene ljubomornije od muškaraca, a treći su ukazivali da ne postoje statistički značajne polne razlike u ispoljavanju ljubomore. Analizom dosadašnjih istraživanja, stiče se uvid u jedan od osnovnih razloga nedoslednih, pa čak i oprečnih rezultata: različiti autori su uzimali u obzir različite dimenzije ljubomore. U cilju provere kako se ispoljavaju polne razlike u našoj sredini, a uzimajući u obzir postojanje različitih dimenzija (kognitivne, emocionalne i ponašajne), Multidimenzionalnaom skalom ljubomore (Multidimensional jealousy scale: Pfeiffer & Wong, 1989), prikupljeni su podaci od 738 ispitanika, (43.5% muškaraca) sa teritorije Republike Srbije. Polne razlike su ispitane multivarijantnom analizom varijanse. Rezultati pokazuju da su glavni efekti pola ($F(3, 728)=7.71, p=.00, \lambda_w=.96, \eta p^2=.03$) značajni na multivarijantnom nivou. Statističku značajnost, sa ma-

lim efektom razlike, dosegla je varijabla Kognitivna ljubomora, pri čemu ispitanici ženskog pola na ovoj dimenziji postižu veće skorove. Takođe, statističku značajnost, sa malim efektom razlike, dosegla je i varijabla Bihevioralna ljubomora, pri čemu ispitanici muškog pola na ovoj dimenziji postižu veće skorove. Kada je u pitanju varijabla Emocionalne ljubomore, ispitanici ženskog pola postižu značajno veće skorove. Dakle, iako značajne, polne razlike u ispoljavanju kognitivne i bihevioralne ljubomore su veoma male, dok žene u značajno većoj meri ispoljavaju jedino emocionalni aspekt ljubomore. Ovaj rad je deo projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (179022).

Ključne reči: partnerski odnos, ljubomora, brak, bračni odnosi

POLNE RAZLIKE U ISPOLJAVANJU NEVERSTVA

*Jelena Šakotić-Kurbalija, Jovana Prole,
Tatjana Dajević, Biljana Trifunović
Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu*

POSTER

Ne postoji opšteprihvaćena definicija neverstva, a neki autori ističu da dodatni problem stvara to što dve osobe u istom partnerskom odnosu mogu imati značajno različita shvatanja o tome šta predstavlja neverstvo. U tom smislu, neverstvo je relativno subjektivno i zavisi od eksplicitnih i implicitnih pravila postavljenih u partnerskoj dijadi. Ono podrazumeva da se emocionalna i/ili fizička intimnost deli sa nekim

van partnerske dijade, bez pristanka drugog partnera. U literaturi se obično razlikuju tri vrste neverstva u partnerskom odnosu: seksualno koje je rezultat seksualne aktivnosti sa osobom koja nije primarni partner; emocionalno koje se odnosi na emocionalne resurse poput ljubavi, vremena i pažnje koje jedan partner poklanja osobi van dijade; i kombinovani tip koji uključuje i emocionalno i seksualno neverstvo. U cilju utvrđivanja polnih razlika u ipoljavanju neverstva u našoj sredini, Skalom neverstva (Infidelity Scale: Drigotas, Safstorm & Gentilila, 1999) su prikupljeni podaci na uzorku od 738 ispitanika, (43.5% muškaraca) sa teritorije Republike Srbije. Polne razlike su ispitane multivarijantnom analizom varijanse. Rezultati pokazuju da su glavni efekti pola ($F(2, 734) = 6.29, p = .00, \lambda_w = .98, \eta^2 = .02$) značajni na multivarijantnom nivou. Statističku značajnost, sa malim efektom razlike, dosegla je samo varijabla fizičko neverstvo, pri čemu ispitanici muškog pola na ovoj dimenziji postižu veće skorove.

Ovaj rad je deo projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji“, koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije (179022).

Ključne reči: neverstvo, partnerski odnosi, brak, prevara

ZNAČAJ ONLINE PSIHODRAME ZA POMAGAČKE PROFESIJE TOKOM PANDEMIJE

Ekaterina Tyurina, Katarina Arizanović Milošević†
Privatna praksa*, Mad Queen†*

POSTER

Pandemija Covid-19 ima karakteristike traumatskog iskustva i kao takva, izazvala je različite emocionalne odgovore kod pojedinaca, pa je s tim u vezi i pritisak na pomagačke profesije bio veći.

Cilj rada je prikaz rada pomagačke profesije, a ne pojedinaca, prevažno zbog našeg profesionalnog i ličnog iskustva koje smo stekli u radu tokom pandemije Covid-19. Pomagačkim profesijama je osnovna zajednička karakteristika ljudski kontakt između klijenta i pomagača. Pandemija Covid-19 je uticala na kompletnu promenu načina života, samim tim i na promenu načina rada psihoterapeuta. Psihoterapeuti su prošli (i još uvek prolaze) proces profesionalne adaptacije, sa ličnog na online kontakt.

Od marta 2020. godine, dve svetske organizacije, Americko društvo grupne terapije i psihodrame, kao i Međunarodna asocijacija grupne psihoterapije i grupnog procesa, održali su brojne vebinare posvećene borbi sa anksioznošću, koja je nastala usled bolesti Covid-19, kao i grupnoj podrsci psihoterapeuta kroz psihodramu. Deljenje zajedničkog iskustva, kako profesionalnog tako i ličnog, bilo je vrlo značajno. To kolektivno raznovrsno iskustvo psihoterapeuta, doprinelo je njihovom smanjenju osećaja usamljenosti tokom krize.

Psihodramske vinjete su pomagale da se vrati kontakt sa unutrašnjim ego-snagama, ali su davale terapeutima i prostor za vraćanje kontakta sa ulogom unutrašnjeg deteta, koja je bila blokirana usled stresa i traume. Nekim pomagačima bilo je teško da prihvate novonastale promene, a grupni psihodramski rad pružio im je mogućnost da podele svoja osećanja i da razumeju da je to u redu i da je potrebno vreme za adaptaciju.

Pomagačke profesije treba da budu u fokusu društva i profesionalnih udruženja radi pružanja ciljane grupne podrške, da bi se očuvalo njihovo mentalno zdravlje, a psihodrama kao grupna terapija ima sve alate da omogući zadovoljenje tih ciljeva.

Ključne reči: pandemija, kolektivna trauma, psihodrama, pomagačke profesije

Sadržaj

<i>Zoran Milivojević: SAZREVANJE I ZRELOST .....</i>	3
Plenarna predavanja	5
<i>Aleksandra Bubera: KORONA VIRUS I MENTALNO ZDRAVLJE, SAZREVANJE I ZRELOST I ONLINE PSIHOTERAPIJA – “Tri u jedan” – koordinator o projektu SDPTS “Podrška psihoterapeuta” .....</i>	7
<i>Kerri News: LIFE IS BUT A SYSTEMIC AND ETHICAL STAGE: THE IMPORTANCE OF ETHICAL PRACTICE IN THE USE OF ACTION METHOD TECHNIQUES IN SYSTEMIC PSYCHOTHERAPY AND SUPERVISION....</i>	9
<i>Pete Ištvan: REFLEKTIVNI DIJALOG U FUNKCIJI SAZREVANJA I PSIHOTERAPIJE Mentalizaciji i integrativna dečja psihoterapija .....</i>	11
<i>Jadran Morović: ZAKON O DJELATNOSTI PSIHOTERAPIJE (ZODPT).....</i>	14
<i>Vida Rakić Glišić: PSIHOANALITIČKI PRISTUP SAZREVANJU I (NE)ZRELOSTI U DOBA PANDEMIJE KORONE: OD NADE DO OČAJA I MUDROSTI.....</i>	15
<i>Radmila Vulić Bojović: SISTEMSKA SUPERVIZIJA U TRENINGU EDUKANATA IZ SISTEMSKE PORODIČNE PSIHOTERAPIJE – SOCIJALNO KONSTRUKCIONISTIČKA PERSPEKTIVA.....</i>	16

Simpozijumi 17

Snežana Milenković: SELF U RAZVOJU – ISKUSTVA INTEGRATIVNIH ART PSIHOTERAPEUTA U PRAKSI 19

Snežana Milenković: ŠTA ZNAČI SELF U RAZVOJU I KAKO GA IMPLEMENTIRATI U SVAKODNEVNI ŽIVOT?” 21

Marija Adžić: PRIKAZ PROCESA LIČNE PROMJENE KORIŠĆENJEM METODA INTEGRATIVNE ART PSIHOTERAPIJE..... 23

Milica Kusovac: PRIMJENA INTEGRATIVNE ART PSIHOTERAPIJE NA SAZRIJEVANJE RODITELJA I DJECE - ISTRAŽIVANJE UTICAJA ONLINE UČENJA U USLOVIMA PANDEMIJE 25

Julija Vukašinić: SLIKA O SEBI U SLIKAMA – RAZVOJ I PROMENA U INTEGRATIVNOJ ART PSIHOTERAPIJI..... 27

Marija Radovanović: KAKO PREVAZIĆI ZASTOJ U RAZVOJU PUTEM METODA INTEGRATIVNE ART PSIHOTERAPIJE..... 29

Miona Jovanović: DO GRACIOZNOG POKRETA KAO IZRAZA ZADOVOLJNE I OSLOBOĐENE LIČNOSTI KROZ INTEGRATIVNU ART PSIHOTERAPIJU..... 30

Tijana Mirović: KAKO SHEMA TERAPIJA DOPRINOSI SAZREVANJU I LIČNOSTI - SAZREVANJE I ZRELOST IZ UGLA SHEMA TERAPIJE 31

<i>Daniel Mešković, Tijana Mirović: ZDRAVI MODALITETI U OKVIRU SHEMA TERAPIJE – KAKO IH RAZUMETI U SVETLU DIMENZIJA LIČNOSTI, EMPATIJE I AFEKTIVNE VEZANOSTI .....</i>	33
<i>Karolina Vörös: SHEMA I AFEKTIVNA VEZANOST KOD ZATVORENIKA .....</i>	35
<i>Marica Stijepović: RAZVIJANJE ZRELOSTI KROZ ŠEMA TERAPIJU SA MALOLETNIM POČINIOCIMA KRIVIČNIH DELA .....</i>	36
<i>Sanja Brundić: JAČANJE ZRELOSTI PRIMJENOM KBT I SHEMA TEHNIKA .....</i>	37
<i>Maja Kraljeta: RAD SA RANJENIM NARCISOM IZ UGLA BIHEVIORALNO – KOGNITIVNE TERAPIJE SA ELEMENTIMA SHEMA TERAPIJE .....</i>	38
<i>Mia Popić: PRIMENA PRINCIPA SHEMA TERAPIJE U KOUČINGU .....</i>	40
<i>Milena Mitić Anđelković: PRIMENA SHEMA TERAPIJE U RADU SA VISOKO POZICIONIRANIM MENADŽERIMA .....</i>	41
<i>Tijana Mirović: PSIHOTERAPEUTI, ONLINE RAD, ODNOSI I KORONA IZ UGLA SHEMA TERAPIJE .....</i>	43
<i>Tijana Mirović: SUPERVIZIJA BUDUĆIH SHEMA TERAPEUTA I SUPERVIZIJA VOLONTERA – ŠTA SMO NAUČILI? .....</i>	44

<i>Marko Tomašević</i> : PRIMENA SHEMA TERAPIJE U ONLINE PSIHOTERAPIJSKOM RADU.....	45
<i>Diana Ridjić</i> : PROFESIONALNO SAGORIJEVANJE I RAZVIJANJE OTPORNOSTI KOD PSIHOTERAPEUTA IZ UGLA SCHEMA TERAPIJE	46
<i>Ana Andonov</i> : TEHNIKE PREVLADAVANJA TEŠKIH ISKUSTAVA IZ UGLA SHEMA TERAPIJE	47
<i>Milorad Nedeljković, Irina Radović Pešić</i> , PARTNERSKI ODNOSI U VREME KORONE	48
<i>Bojana Obradović</i> : VOLIM SEBE I VOLIM TEBE (SAZREVANJE I ZRELOST U LJUBAVI IZ UGLA SCHEMA TERAPIJE)	49
Radionice	51
<i>Milan Damjanac</i> : USAMLJENOST I SAMOĆA IZ KONSTRUKTIVISTIČKOG UGLA.....	53
<i>Milan Damjanac</i> : PSIHOSOMATIKA IZ KONSTRUKTIVISTIČKOG UGLA	54
<i>Ivan Ilić</i> : ADOLESCENTNI PROCES U ARHETIPSKOJ SIMBOLICI VELIKE ARKANE TAROTA,,.....	55
<i>Sanja Janković, Sanja Perić</i> : SUPERHERO THERAPY (Sazrevanje uz igru)	56
<i>Anna Kononenko</i> : ZAVISNOST: KRITIČNE TAČKE OD ROĐENJA DO ZRELOSTI. PRIMENA	

U PRAKSI AKCIONIH METODA ONLAJN..... 57

Kerri Newns, with Moli Paul and Kate Creedy: ACTION ETHICS: USING ACTION METHOD TECHNIQUES TO FACILITATE TRAINING ON ETHICAL PRACTICE..... 59

Gordana Nikić: NEVERSTVO 61

Vesna Petrović: SAZREVANJE I TRANSGENERACIJSKI PRENOS 62

Dušan Potkonjak, Sanja Životić, Dragan Milivojević, Jasna Veljković: GRADJENJE TERAPIJSKOG SAVEZA, MOGUĆNOSTI AUTENTIČNOG SUSRETA, TELE, TRANSFER, KONTRATRANSFER..... 63

Dušan Potkonjak, Sanja Životić, Dragan Milivojević, Jasna Veljković: MOGUĆNOSTI POZITIVNE TRANSPARENTNOSTI TERAPEUTA I TERAPIJSKA NEUTRALNOST 64

Okrugli sto 67

Zoran Djurić, Zoran Milivojević, Nevena Čalovska, Gordana Dedić, Vesna Petrović, Tatjana Vukosavljević Gvozden, Tamara Đurić, Žilijeta Krivokapić, Snežana Milenković, Kristina Brajević Car, Gordana Nikić, Marija Stojković, Dušan Potkonjak: PROPEDEVTIKA: CENTAR ZA PSIHOTERAPIJSKE STUDIJE 69

Usmena saopštenja 71

Biljana Anđelković: MOGUĆNOSTI ONLAJN
PSIHOTERAPIJE 73

Vesna Andrejević: TRANSAKCIONA ANALIZA
I PROMOCIJA ZDRAVLJA..... 75

Vesna Andrejević: COVID 19 I MENTALNO ZDRAVLJE 77

Jelena Barbulj: KVALITET MEHANIZAMA
ODBRANE KAO PREDIKTOR SUBJEKTIVNOG
BLAGOSTANJA 79

Mina Bogdanović Lišančić, Ivana Radovanović:
LJUBOMORA U PARTNERSKIM ODNOSIMA 81

Nevena Čalovska Hercog: SAZREVANJE U I
PARTNERSKOG ODNOSA..... 82

Gordana Dedić: ETIKA ZA PSIHOTERAPEUTE,
RAZVOJ I SAZREVANJE - KORACI KOD
DONOŠENJA ETIČKE ODLUKE 83

Slavica Dejković Jakovljević, Jovan Pavlović: „REČ KAO LEK“
SYSTEMSKI PRISTUP OBOLELIMA OD MALIGNIH
BOLESTI I ČLANOVIMA NJIHOVIH PORODICA 84

Prof. dr Aleksandra Đurić, Ana Andonov:
REPROGRAMIRANJE RODITELJSKIH NALOGA
(DRAJVERA) KAO PUT KA ZRELOSTI LIČNOSTI 85

Zoran Đurić: PSIHODRAMA NA ZOOM-U..... 87

<i>Vesna Dukanac, Miodrag Naunović:</i> ADOLESCENTI I NJIHOVA PSIHOLOŠKA BORBA SA CORONA VIRUSOM	89
<i>Nada Hančević Horvat:</i> NEGIRANJE PROBLEMA OVISNOSTI (POREMEĆAJA PREHRANE) KAO ZASTOJ U RAZVOJU LIČNOSTI I PRELASKA U ODRASLU DOB OSTATI DIJETE ILI ODRASTI ILI SAN O PETRU PANU KAO SPASITELJU U BIJEGU OD REALITETA ..	90
<i>Petar Jeknić:</i> CIKLUS SAZREVANJA	91
<i>Valentina Jeremić, Jasmina Nikolić:</i> SYSTEMSKA PORODIČNA PSIHOTERAPIJA U ONLINE SETTINGU	92
<i>Marija Jevtić:</i> PANDEMIJSKA KRIZA, ONLINE GRUPE I USAMLJENI POJEDINAC	93
<i>Ružica Jokić:</i> POSPANOST I ZAMOR: RAZUMEVANJE KOMPLEKSNE POVEZANOSTI SNA I DEPRESIJE	95
<i>Dragana Jovanović Boka:</i> „RASPADANJE I SPAJANJE“, DELOVANJE SUPROTNIH SNAGA U PROMENI SKRIPTA I RAZVOJU	96
<i>Snežana Kecojević Miljević:</i> PSIHIJATRIJSKI I PSIHOTERAPIJSKI ASPEKTI PANDEMIJE COVID – 19	98
<i>Dušan Kolar:</i> EDUKACIJA IZ PSIHOTERAPIJE ZA SPECIJALIZANTE PSIHIJATRIJE	99

<i>Gordana Marić Lalović: O PSIHODRAMSKOM VODJENJU KROZ IZLOŽBE .....</i>	101
<i>Zvezdan Lekić: ZRELOST TERAPEUTA.....</i>	102
<i>Bogdan Marković: PATOLOŠKA ZAVISNOST OD RODITELJA KAO PROBLEM SAZREVANJA.....</i>	103
<i>Milena Marković, Žilijeta Krivokapić: ZRELOST ZA BLISKOST .....</i>	105
<i>Katarina Matić: SPORTSKO POSTIGNUĆE, ANKSIOZNOST I PSIHOTERAPIJSKE INTERVENCIJE</i>	106
<i>Tatjana Milivojević: VREDNOSNA SUŠTINA KONCEPTA ZRELOSTI: DA LI JE ZRELA LIČNOST UVEK I DOBRA LIČNOST? .....</i>	107
<i>Nebojša Miljević, Branka Kordić: PRIVREMENA SIMBIOZA KAO FAZA U LEČENJU DECE OBOLELE OD RAKA .....</i>	109
<i>Suzana Milovanović, Mirjana Popović: OK POZICIJE U RADU SA MARGINALIZOVANIM DRUŠTVENIM GRUPAMA – ŽIVOT KORISNIKA PRIHVATILIŠTA U IZOLACIJI U DOBA PANDEMIJE COVID- 19 .....</i>	111
<i>Jelena Mitić: TRAUMA I SAZREVANJE .....</i>	112
<i>Milan Nikolić: SISTEMSKE KONSTELACIJE BERTA HELINGERA U ISKUSTVU GEŠTALT PSIHOTERAPEUTA.....</i>	113

<i>Jovanka Pavlović: AUTOGENI TRENING I TRANSAKCIONA ANALIZA .....</i>	114
<i>Ana Petrović: DOŽIVLJAJ ONLINE PSIHOTERAPIJE IZ UGLA TERAPEUTA.....</i>	115
<i>Milana Poznić: NEZRELOST I ZAVISNOST KAO KARAKTERISTIKE POJEDINCA I DRUŠTVA .....</i>	117
<i>Ana Rajković: KONSTRUKTIVISTIČKA TEHNIKA MREŽA ZAVISNOSTI U RADU SA KLIJENTIMA KOJI SE SUOČAVAJU SA AMBIGUITETNIM GUBITKOM .....</i>	119
<i>Gordana Rakić-Bajić: RELACIJA PERCIPIRANOG STRESA I BAZIČNIH PSIHOLOŠKIH POTREBA TOKOM PANDEMIJE COVID-19.....</i>	120
<i>Nebojša Ratković, Tamara Miladinović: PSIHOLOŠKI EFEKTI USPAVANKI NA DEČJI RAZVOJ: MEĐUKULTURNA PERSPEKTIVA.....</i>	121
<i>Nevena Radenović: TRAUMA SA STANOVIŠTA TRANSAKCIONE ANALIZE.....</i>	123
<i>Helena Rosandić, Jasna Veljković: PSIHOLOŠKE REAKCIJE KAO ODGOVOR NA COVID-19 PANDEMIJU U POPULACIJI ZDRAVSTVENIH RADNIKA .....</i>	124
<i>Milica Stanisavljević, Marina Oros: ZRELOST IDENTITETA NA KORAK OD ODRASLOSTI .....</i>	126

<i>Marija Stojković: SAZREVANJE I ZRELOST</i> – PRVIH 12 MESECI	127
<i>Marija Vujović: ŠTA PSIHOTERAPEUT RADI KADA</i> <i>SE VOĐE SEKTORA SVAĐAJU I KAKO IM POMAŽE</i> <i>U NJIHOVOM SAZREVANJU?.....</i>	128
<i>Marija Vujović, dr Janko Međedović: KAKO MRAČNE CRTE</i> <i>LIČNOSTI, MRAČNA TETRADA, UTIČU NA RAZVOJ</i> <i>SEKSUALNE I EMOTIVNE LJUBOMORE</i> <i>U PARTNERSKIM ODNOSIMA? .....</i>	129
<i>Nenad Uskoković: ZRELOST U DOBA CORONE.....</i>	131
<i>Željko Vilotijević, Radmila Turalić, Ivana Mandić:</i> <i>DA LI POSTOJI SAZREVANJE I ZRELOST</i> <i>KOD HRONIČNIH PSIHOZA?.....</i>	132
<i>Željko Vilotijević, Radmila Turalić, Ivana Mandić:</i> <i>SAZREVANJE KROZ PROCES TUGOVANJA.....</i>	133
<i>Zoran Vojić: STRESOVI ŽIVOTA</i> <i>I PANDEMIJA KORONE .....</i>	135
<i>Miroslava Vučetić-Ćirić: PSIHOTERAPIJA ONLINE</i> <i>PRE I TOKOM KORONA VIRUSA .....</i>	136
<i>Tatjana Vukosavljević Gvozden, Aleksandar Baucal,</i> <i>Ksenija Krstić, Severina Filipović: NETOLERANCIJA</i> <i>NEIZVESNOSTI I TENDENCIJA KA BRIZI KAO</i> <i>MEDIJATORI IZMEĐU POVERENJA U SOCIJALNE</i> <i>ČINIOCE I STRAHA OD KOVID-19</i> <i>I POSLEDICA PANDEMIJE.....</i>	138

<i>Jelena Zivlak: METAFORE I METONIMIJE</i> U JEZIKU PSIHOTERAPIJE	139
---	-----

Poster prezentacije..... 141

<i>Jelena Barbulj, Katarina Arizanović Milošević:</i> NOVE I STARE ULOGE TOKOM PANDEMIJE	143
---	-----

<i>Tatjana Dajević, Jelena Šakotić-Kurbalija, Biljana Trifunović:</i> TAKTIKE REŠAVANJA KONFLIKATA U PARTNERSKIM ODNOSIMA: POLNE RAZLIKE	144
--	-----

<i>Jovana Prole, Jelena Šakotić-Kurbalija, Biljana Trifunović:</i> POLNE RAZLIKE U ISPOLJAVANJU LJUBOMORE.....	145
---	-----

<i>Jelena Šakotić-Kurbalija, Jovana Prole, Tatjana Dajević,</i> <i>Biljana Trifunović: POLNE RAZLIKE U</i> ISPOLJAVANJU NEVERSTVA.....	146
--	-----

<i>Ekaterina Tyurina, Katarina Arizanović Milošević:</i> ZNAČAJ ONLINE PSIHODRAME ZA POMAGAČKE PROFESIJE TOKOM PANDEMIJE.....	148
---	-----

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

615.851(048.3)

КОНГРЕС психотерапеута Србије (10 ; 2020)

Zbornik rezimea [Elektronski izvor] / 10. kongres psihoterapeuta
Srbije [sa temom] "Sazrevanje i zrelost", 23-25. oktobar 2020.
; [urednik Zoran Milivojević]. - Beograd : Savez društava
psihoterapeuta Srbije ; Novi Sad : Psihopolis institut, 2020

Način pristupa (URL): <http://savezpsihoterapeuta.org>. - Opis
zasnovan na stanju na dan 23.10.2020. - Nasl. sa naslovnog ekrana.

ISBN 978-86-6423-076-6

а) Психотерапија -- Апстракти

COBISS.SR-ID 23901961